

SLIJEPČEV PRIJATELJ.

LIST ZA PROMICANJE UZGOJA, OBUKE

I

INIH PROBITAKA SLIJEPACA.

IZDAO I UREDIO

VINKO BEK

UČITELJ BUKEVSKI, DOP. ČLAN HRV. PEDAG. KNJIŽ. SBORA
U ZAGREBU.

„Es ist sehr gut und verdienstlich das Schicksal der Blinden durch Anleitung zur Arbeit und Erwerbsfähigkeit möglichst besser zu gestalten.“ (Veoma je dobro i zaslužno što bolje moguće popraviti udes sljepaca uputom k radu i privredi.)

Riječi Njegovog Veličanstva na voćarskoj izložbi u Beču 1888.

GODINA II.

ZAGREB

TISAK IGN. GRANITZA

1891.

	Strana
Louis Braille. I. Š.	81
Slijepci u Rusiji. Franjo Gudl.	84
Slijepci u Španjolskoj. I. Š.	89
Statistika slijepaca u Rusiji od god. 1886. Fr. Gudl.	93
Dvije, tri na članak: „Slijepački zavod u Hrvatskoj“. V. B.	106
Književnost	68, 123
Dobra knjiga i dobro djelo. R. Prestini	68

Dopisi:

U Petrinji. (Vaso Eror). Franjo Dužaić	27
U Maloj Gorici. (Životopiši slijepaca). Mijat Žugaj	28
Zrinj. (Slijepačke gusle. Slijepci.) Mijat Matiević	65
U Oborovu. (Slijepo dijete.)	67
U sv. Jakovu-Krmpote. (Naši slijepci. Zamazanci. Preko noći oćoravio.) Adam Duić	121

Razne vijesti:

Slike. — Društvo sv. Vida. — Božićni dar slijepoj djeci. — Sebi u prilog. — Stjepan Matejna. — Zavodjska imovina. Milodari. — Kupalište Lipik kao liječilište sljepoće. — Klarov zavod u Pragu. — Izraelitički zavod u Beču. — Posveta Aleksandro-Marijinog zavoda za slijepce u Petrogradu. — Rijedak primjer. — Iz Belgije	29—32
Slike. — Prvi temelj hrv. sljepačkom zavodu. — Podpora. — Lijep dar. — Zapis. — Lijep primjer. — Slijepački odjel na našoj jubilarnoj iz- ložbi. — Podpora za sljepački odjel. — Slijepa pjesnikinja — Knjižnica za slijepce. — Ubožište za neizlječive odrasle slijepce u Petrogradu. — Položaj slijepaca u saveznim državama. — Dodatak	70—72
Slike. — Slijepački odjel. — Hrvatski zavod za slijepce. — Lijep primjer za naše gospodje i gospodjice. — Slijepac progledao. — Uspjesi II. skup- štine austrijskih učitelja slijepaca. — Kongres u Kielu. — Dom za sli- jepce djevojke. — Slijepački zavod u Filadelfiji. — Fonograf. — Gluh ili slijep? — Slijep, ako ne vidi dobra, barem ne vidi ni zla. — Sedam pravila, da užuvaž vid do starosti	125—127
Izkaz darovatelja i podupiratelja, dopisnica uredništva, poziv na predplatu itd. tuj i tamo.	

SLIJEPCEV PRIJATELJ.

List za promicanje uzgoja, obuke i inih probitaka slijepaca.

Izlazi četiri puta u godini u svezcima
po poldrug arka. Cijena na godinu 1 for.
Za vanjske države 1 for. 20 nvč. Poje-
dinom svezku cijena 30 nvč.

Predplata se prima na cijelu godinu. U
zamjenu se primaju časopisi i djela. Ru-
kopisi i novci šalju se urođništvo — pošta
Velika Gorica. Rukopisi se ne vraćaju.
Oglasi se primaju prema dogovoru.

Na pragu drugog godišta.

Kad se naši pisci sjećaju svog začetnog rada, uzimlju rado prisposobu sa oračem, koj brazdi po cjelini. Ako bi i mi hotjeli uzeti kakovu prisposobu za naš početni rad, to nam prijašnja slika ne bi odgovarala. Svoj bi rad morali prisposobiti sa krčićem, komu je šikaru izkorjeniti i zemljište za obradjivanje prirediti, pa bilo taj bodljivog trnja, zujanja komaraca i sikanja zmija. Njega to sve ne smeta, jer znade što radi. Ako se njegov uspjeh odma i ne vidi, no on će ipak biti uztrajnim radom. —

Uz pomoć visoke vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, te slavne dioničke štedionice križevačke ojunačili smo se, a još većma, kad nam u pomoć skočiše razne slavne političke oblasti, te smo u brzo izdali i ostale svezke prvog godišta našeg lista, prem u početku ni 100 predplatnika nijesmo imali. Kraj svih tegoba i zadanog nam znatnog novčanog gubitka od pojedine gospode, ipak smo dovršili prvo godište! Hvala svima, koji su nam pomogli, a od Boga obilna im plaća!

Što se tiče našega programa, mi smo ga izpunili, da i prekoračili. Kako nam nitko nije izjavio želju za ćirlicom, to nijesmo njome ni donášali članke. Kraj slabih financija nijesmo žalili izdavati novac za slike, pa smo i obseg lista u III. svezku prekoračili. Time pako želimo

dokazati, da naš rad nije osnovan na kakovoj špekulaciji. Sa većom podporom biti će i naš rad veći.

Što se tiče sadržaja našeg lista, dovoljno je spomenuti, da su i domaći i strani listovi najbolje ocijenili naš rad, dapače i u inozemstvu s uzhitom pozdravili, što su nam dokazom i pismena očitovanja mnogih vrstnih stručnjaka, a u zadnje vrijeme i ustmene izjave članova li-načke skupštine. Ove se hvale tiču naših poštovanih su-radnika, koje molimo, da nam i u buduće ostanu vijerni, zahvaljujuć im se na dosadanjem radu. Mislimo pako da je u redu da ih se i imence sjetimo. To su p. n. gg.: Franjo Dužaić, Franjo Gudl, Ferdo Hefelev, Vjekoslav Koščević, dr. Nikola Selak, Josip Strašek i Ivan Širola.

Naša je vruća želja da bi naš list u što više ruku dolazio, da bi tako i naš rad što uspješniji bio. Preporučamo se s toga svakomu rodoljubu i svim slavnim oblastima, da se izvole predplatiti na naš list, a dosadanje p. n. predplatnike molimo da nam ostanu vijerni.

Cijena je listu 1 for. na godinu skupa sa poštom, a u zamjenu se primaju ostali časopisi i djela, koja se pri-lažu zavodskoj knjižnici.

Uredništvo.

Drugi korak, da se u Hrvatskoj i Slavoniji umanji broj slijepih.

Piše dr. N. Selak.

Svaki dan to više uvidjam potrebu da se ozbiljno stane ra-diti o tom, da se umanji broj slijepih, a slijepim pak da se dade potrebita njega i naobrazba.

Da me danas smrt stigne, jedino bi u duši zadovoljan bio, kad bi pomislio, da sam ipak u svom kratkom djelovanju stotini slijepih vid povratio.

„Vidim vaše prste, Bog ih blagoslovio“, to su one riječi, kojima se je svaki taj nesretnik zahvalio kad je po operaciji

progledao, a to su one riječi, koje su me najviše obradovale na tom svijetu.

Za Blennorrhoeom neonatorum trahom je druga težka i pretežka bolest, uslijed koje toliko i toliko nesretnika oslijepi.

Doduše za ovu bolest pobrinule su se skoro sve države, neka bolje, a neka slabije, te ipak nije tako zapuštena kao Blennorrhoea novorodjenih. Medju onim, koje su se pobrinule, jest i Hrvatska, ali žalibože i toj su brigi malaksale sile.

Kako je poznato, tu ljudsku nevolju — kazali su — da je dovukao u Evropu Napoleon I. iz Egipta.

Istina je, da je od 32.000 Napoleonovih vojnika obolilo u Egiptu više od polovine, a da su isti okužili barem toliko drugih vojnika s kojima su u Evropi u doticaj došli; ali sasvim tim trahoma je bilo u Evropi i prije i poslije Napoleonovih ratova. Bolest se jedino nije tako brzo proširila, kao tada.

Starina Arlt je naišao i kod Celsusa, da je čak u Rimsko dobi takodjer takove bolesti bilo kod vojnika, pa mu rado i vjerujemo.

Neprestani doticaj vojničtva s ostalim pučanstvom uslijed vojna; osnovana utočišta za siročad; raznih zavoda, u kojima je u malo prostora mnogo djece bilo, doprinijelo je, da se je trahom epidemički iz zemlje u zemlju širio.

Naravski je, da je i trahom, kao i svaka druga bolest, mnogo opasniji i jači bio, čim je akutno i epidemički nastupio.

Nije sad nikoga da bi dvojio o priljepčivosti iste bolesti, pa makar nije moći uvijek doznati kako i odkud.

U svakom slučaju prenaša se ista u oko na oko, ali navodno indirektno kao: rubcem, obrisačem, spužvom, vodom itd.

Može li kuživo trahoma zrakom okužiti tuđe oko, nije dosta pretraženo, a ni dokazano.

Opazilo se je doduše u nekim zavodima, da je od djece, koja su u internatu, većina obolila, dočim od onih, koja su kod kuće jela i spavala, samo nekoliko.

Cohn je pregledao god. 1867. jedan zavod gluhonijemih, pak je od 111 djece, koja su u zavodu zatvorena bila, do 84 našao bolestnih. Od onih pak, koji su samo u školu išli, a kod kuće stanovali, nije nijedno bolestno bilo.

Je li tome uzrok što su skupa u istome zraku spavali ili možda što su se skupa umivali i brisali, ne možemo kazati.

Fuchs drži da je zadnje vjerojatnije.

Da pokvaren zrak podupire širenje trahoma, nitko neće dvojiti, a tako isto oko, koje već boluje na kataru spojnice, lakše oboli na trahomu od zdravog.

Prije nego prodjem na daljnje razglabanje, moram razjasniti : što to znači trahom.

Ja sam pridržao istu riječ, jer ne vidim, zašto da kažem očni žar, zažarina, kad to sve ne znači trahom.

Trahom se zove u svim jezicima, pak nek ostane i u našem. Drugčije se nazivlje još i *Ophthalmia aegyptiara*, pak i *militaris*.

Τραχμας grčki znači hrapav, a otud i trahoma, jer je konjunktiva ili spojnica oka hrapava, posuta malim zrnima.

Sve se bolesti pak ne zovu trahom, i ako je spojnica hrapava, već ona, kod koje je uzrokom *Microconus trachomatis*.

Da počmemo o vojničtvu, pošto je ista bolest kod istog najviše prilike imala da se proširi, odma će nam malo brojaka dosta kazati.

Osim Napoleonovih 30.000 koji su obolili, za jedno 20 godina proširila se je ista bolest skoro u svakoj vojsci u Evropi.

God. 1818. bilo je u englezkoj vojsci više od 5.000 slijepih invalida od iste bolesti.

U njemačkoj vojsci god. 1813.—1817. obolilo je 20.000 do 25.000, od kojih je čisto oslijepilo 150, a 280 na jedno oko.

U Ruskoj od god. 1816.—1839. obolilo je 76.811 vojnika, od tih je na oba oka oslijepilo 654, a na jedno 878.

U Italiji oslijepilo je od 1.500 oboljelih vojnika 97 na jednom oku, a 49 na oba.

U Belgiji god. 1840. na svakog petog vojnika bio je jedan bolestan od trahoma, a do god. 1834. bilo je 4.000 sasvim slijepih, a 10.000 na jedno oko.

U Portugalu se je pojavio trahom istom g. 1849., ali sasvim blage naravi. U osam godina oboljelo je 10.000 vojnika, od kojih je oslijepilo samo 58.

Godine 1848. prešao je trahom u Dansku, gdje samo u Kopenhagenu oboliše 1.136 vojnika od 6.171.

Takovih epidemija nije sad u vojničtvu, ali je trahoma ipak uvijek kod vojničtva.

Mnogi dobiju trahom, a mnogi pak neizliječeni okuže svoje kod kuće, kad se iz vojničtva povrate. Grjehota je, da ne imamo po-

dataka: koliko ih dobije trahom kod vojničtva, a koliko pak okuženih iz vojničtva izadje.

Kod svakog novačenja ne postupa se također jednako strogo i savjestno kod pregledanja očiju, kako sam se sam višekrat osvjedočio, čime bi se naravski nešto umanjio broj bolesnih.

U kavkazkoj vojsci pregledaju se perijodično oči vojnika, pak Reich navadja u sjednici saveza kavkazkih liječnika, da od 40.000 vojnika 2.909 bilo je na trahomu bolesnih, po tom 7.2%, a medju 3.400 stoprv unovačenih samo 3%.

Po tom se može zaključiti, da je ostalih 4.2% kod vojničtva oboljelo.

Kod mornarice je trahom kadkad još više harao.

Po U h l i k u god. 1875. u austrijskoj mornarici svaki je šesti mornar bolovao na trahomu.

Vojnici pako, koji kod vježaba i polaza, za vrijeme premještenja ili rata, dolaze u doticaj s ostalim pučanstvom, okuže ga.

U Sv. Hubertu u Belgiji, n. pr. do god. 1874. nije bio poznat trahom, nu pošto su nastanjeni bili vojnici okuženi, koji su na prolazu bili, buknu na jednom tako jako epidemija, da je za godinu dana sve pučanstvo bolestno bilo, izuzev djece i strance.

Oni pako vojnici, koji po dovršenoj službi kući dodju, okuže onoga kod kuće. Po tom se vidi, od koje bi važnosti bilo pregledanje očiju takovih.

Kod ostalog pučanstva opaža se trahom najviše u zavodima, gdje je mnogo ljudi skupa, kao što su škole s internatom, sirotišta, nahodilišta, zavodi za slijepce, gluhonijeme, ubožnice, kaznice, tvornice itd.

Opet po prof. F u c h s u navesti ću nekoliko primjera: u kakovoj je mjeri vladao trahom u nekim zavodima. U englezkim odgojilištima našao je Bowman 50%, Nettleship 50—60% na toj bolesti oboljele djece.

U školi za sirote u Holbornu болоvala su sva djeca (500 njih) na trahomu, o tom je pisao Bades u Sanretu god. 1877.

Isto tako je priobćio i Agnew o utočištu za djecu u New-Yorku u The med. Record god. 1882.

Hairion je našao god. 1840. u sirotištu u Merhelnu od 66 ženskih 64 bolesnih; u Monsu od 74, oboljelih 71.

U zatvorima u Dublinu oboljelo je, kako Kirkpatrik kaže, od god. 1849. do 1854. do 134.838 osoba.

U prijašnjim vremenama, kad bi se bolest pojavila na kojem brodu, oboljeli bi svi bez razlike.

Mackenzie piše o jednoj takvoj užasnoj epidemiji, koja je buknula na brodu „Rodeuru“, koji je prenašao robove. Na istom je bilo 22 mornara i 160 robova. Od tih je samo jedan mornar zdrav ostao, a kad su u luku stigli, oslijepilo je 39 robova i 12 mornara. Mnogo je od ostalih ostalo bez jednog oka.

I godine nijesu bez upliva na tu bolest.

Kod djece i staraca ne opaža se u tolikom obsegu, kao kod srednje dobe.

U „Handbuch der Augenheilkunde“, od Gräfe-Sämisch, navadja zadnji, da su od onih 1.151, koje je on liječio, u slijedećoj dobi bili:

Od 1 do 10 godina	6.9%
„ 10 „ 20 „	39.5%
„ 20 „ 35 „	44.4%
preko 35 godina	9.1%

Od 320, većinom Hrvata, koje sam ja bilježio, dijelom u bolnici, a dijelom izvan iste, bilo je:

Od 1 do 10 godina	1.5%
„ 10 „ 20 „	32.4%
„ 20 „ 30 „	37.3%
„ 30 „ 40 „	19.1%
„ 40 „ 50 „	8.2%
preko 50 godina	1.4%

Po tom je barem u mom kraju najveći broj na trahomu bolestnih u 20—30 godini. Možda će slično biti i u ostaloj Hrvatskoj.

Poznato je, da se trahom širi radje medju siromašnima nego li bogatima, a tome je pak uzrok nečistoća, te medjusobno upotrebljivanje raznog orudja, rubenine i posudja.

Po tom je toliko te bolesti na iztoku i u Irskoj, gdje je dosta siromaštva, a još više nečistoće.

Isto tako čini se, da toj bolesti inkliniraju i ljudi stalne narodnosti.

U Carigradu n. pr. po Mannhardt u ponajviše boluju na trahomu armenski trhonoše, a ti se i iziču svojom golotinjom i gnjusobom. Tako je isto trahom veoma razširen i medju Židovima u iztočnoj Evropi i Holandiji.

(Slijedi.)

Rad pučkog učitelja proti širenju sljepoće.

(Konac.)

Sav dosadašnji rad, što sam ga namijenio pučkomu učitelju, uvršćujem u rad izvan škole, no njegov se rad protiva širenja sljepoće može protezati i u pučkoj školi. Taj se rad u samoj školi može odnositi i na prije navedene uzroke, proti kojim uzrocima može raditi shodnom obukom ili uputom. Rad je u pučkoj školi mnogo veći, a može biti i uspješniji, nego li onaj izvan škole. Za taj rad u pučkoj školi evo i nekoliko praktičnih naputaka.

U prvom i drugom razredu, kad se govori u zornoj obuci o „čovjeku“, pa kad dodje govor na dijelove „oka“, može se sgodno uplesti i koristna pouka, kako valja čuvati i njegovati oči. Da ne smijemo naime gledati u predmete, koji se žare; da ne smijemo biti u prahu ili dimu; da se ne smije prahom igrati i nabacivati; da valja oči svaki dan marljivo prati i to ne odma prestudenom vodom, čim se probudimo itd., jer to sve škodi očima, pa možemo onda i oslijepiti. Kad je govor o „zraku“ u II., III. i IV. razredu, opet je sgode uplesti pouku, da pokvaren zrak škodi i očima. Uz to od pokvarenog zraka može čovjek dobiti razne bolesti, koje opet djeluju na vid. Kod štiva „Posavina“ u III. razredu upozorit će učitelj na štetu, koju čine razne bare po zdravlje u obće, a napose po vid, pa kad budu svoji gospodari, da nastoje u slozi take bare izsušiti prokopima. Kod štiva „Svjetlo“ u IV. razredu eto i opet lijepe sgode učitelju reći, da gledajući u veliku svjetlost kvarimo vid. Ako radimo kraj preslaba svjetla, kvarimo si i opet vid, pa nam se može dogoditi, da s vremenom i oslijepimo. Kod štiva „Zdravlje je najbolje imanje“ u III. razredu eno sgode djeci protumačiti, da čovjek može oboljeti, ako pohađa bolestnike, koji boluju na priljepčivim bolestima, kao: na dobracu, boginjama, škretu, difteriji itd., a ove bolesti mogu i vid pokvariti, pa se može i oslijepiti. Kod štiva „Bolestnike valja njegovati razumno“ u IV. razredu eto opet sgode učitelju da djecu uputi, kako je koristno pozvati liječnika za vremena, i kako je nužno bolestnika njegovati po liječnikovu napatku.

Zapane li učitelja, da djecu podučí iz biblije*) i to baš štivo 42.: „Sudci u Israelu“, eto mu sgode iztaći koliko vid vrijedi i kako je to bio nečovječni postupak, što su Filisteji izkopali oči

*) Mislim ovdje Šimončičevu bibliju.

Samsonu, ali kako ih je Bog i kaznio. Dodje li do 60. štiva: „Stari Tobija“, ima sgodu podučiti djecu, kako i trun, ako opane u oko, može pokvariti vid, a osobito kakova nečist, ako dodje u oko. U ovom pako štivu najljepša je pouka u izreci: „I ubožstvo i sljepotu podnašase stari Tobija s najvećom uztrpljivošću“, pa zatim cijelo štivo 61.: „Otčinske opomene staroga Tobije“, u kom se kraj sve bijede zrcali ljubav Boga, koji mu je opet povratio vid (63. štivo: „Povratak mladoga Tobije“). Ovo samo mimogredce spominjem, jer se nadam drugom sgodom osvrnuti se na te redke.

Dogodi li se u blizini gdje kakova nesreća, da je tko izgubio vid, to je veoma sgodno, da učitelj upozori djecu živom riječju na uzroke sljepoće. Neka ih upozori, da se takih uzroka čuvati moraju. Kod takoga slučaja i opet je sgođe učitelju upozoriti i na ostale uzroke sljepoće. Ako je to jednom i učinio, ne će škoditi da se opetuje, da si djeca bolje zapamte.

Tko je zauzet za ovu stvar, on će si i više sgođe naći za obuku, a da odviše ne oduljim, mislim da je i ovo za praktičnu uputu dosta.

A sad da se osvrnem na samu školu, njeno uredjenje, na učila i na rad djetinji u školi.

Prije nego li progovorim o samoj školi, osvrnut ću se na kratkovidnost.

Kratkovidnost može biti ili prirodjena ili nastupna. O prvom slučaju ovdje ne može biti govora, ali tim više o drugom slučaju.

Stručnjaci tvrde, da se nastupna sljepoća najjače razvija u dobi školovanja ili učenja. Za tu svoju tvrdnju navadjaju i dokaze, iz kojih se vidi, da je broj nastupne sljepoće tim veći, čim je veća obrazovanost, bolje reći: viša škola. Dapače da kratkovidnost raste svakim razredom. Tako je Cohn pregledao 10.060 učenika, pa je došao do slijedećih brojaka:

	Postotni broj kratkovidnih
Seoske škole izkazuju	1.4
Osnovne „ „	6.7
Više djevojačke škole izkazuju	7.7
Srednje „ „	10.3
Realke „ „	19.7
Gimnazije „ „	26.2
Sveučilišta „ „	59

Iz ovog vidimo: čim dalje, to veći broj kratkovidnih, ali je na žalost i stupanj kratkovidnosti sve veći! Kad se taj stupanj

kratkovidnosti ne bi povećao iza dovršenih nauka, još bi nekako bilo, ali i iza dovršenih nauka vid postaje sve slabijim, a stupanj kratkovidnosti sve veći. Za taj navod evo Vam dokaza i u životu. Pitajte kratkovidna čovjeka, kako je vidio prije, a kako vidi sada, pa ćete zaista čuti, da je na gore došao. Za primjer mi dozvolite, da Vam dadem podatke iz svoga života. Još u realci vidio sam dobro na naočale broj 16. U preparandiji skočio sam na broj 10, a danas nit na broj 7 dobro ne vidim. Reći mi je još i to, da je staklo jače, čim je broj manji, a po tom kratkovidnost veća.

Uzroci nastupne kratkovidnosti jesu različiti. Jedno pleme od drugoga pokazuje veći postotni broj kratkovidnosti, a po tom i veću sklonost ka kratkovidnosti. Isto tako djeluje na veći broj kratkovidnosti i zanimanje, jačina vidnog živca i nekoje prirodne mane očiju (tako zvani albinizam, astigmatizam i prirodjena Amblyopia itd.), pa i sama sklonost pojedinaca.

Rekao sam malo prije i primjer naveo, da jačina kratkovidnosti većom postaje i nakon dovršenih nauka. Imade u tom slučaju i iznimaka. Ako od same kratkovidnosti čovjek baš i ne oslijepi, a ono mu može vid oslabiti tako, da neće biti za nikaki rad. No ako se ka kratkovidnosti približi koja opasna bolest, ili neka nastane koji od uzroka sljepoće, što sam ih u početku spomenuo, dopustit ćete mi i sami, da će taki sigurno prije oslijepiti.

Radimo li proti kratkovidnosti, radimo donekle i proti sljepoći, a to je uzrok, da se želim osvrnuti i na samu školu, te upozoriti na nekoje stvari, koje mogu biti uzrokom kratkovidnosti. Ne mislim ovdje na dugo i široko razglabati, nego s tog stanovišta u kratkim crtama iztaći glavne mane.

1. Položaj sgrade, dotično školske sobe i svjetlost. Kad se grade škole, valjalo bi gledati i dobro promisliti, gdje ćemo urediti školsku sobu, t. j. kaki će biti položaj same sgrade. O položaju sgrade odlučuje danas najviše ljepota, a o shodnosti se ne pita. Dr. Fuchs tvrdi, da je najbolji položaj škole onaj, gdje su prozori okrenuti k iztoku ili jugo-iztoku, naime za naše prilike. U ovom slučaju ne udara sunce tako jako ljetom u školu, a u zimi nije tako tamno. Za južnije krajeve dopušta on položaj škole k sjeveru, a u sjevernim krajevima dopušta opet južni položaj. Kako se vidi, odlučuje ovdje samo podnebjje. Nadalje traže stručnjaci, da ni susjedne sgrade ne smiju biti preblizu škole, da tako ne bacaju sjenu na školske prozore. Nekoji zahtijevaju, da susjedne sgrade moraju biti udaljene za dvostruku visinu. Po tom se

vidi: čim bi viša susjedna sgrada bila, da bi morala i udaljenija biti od same škole. U novije vrijeme kao da se na to sve više pazi, jer se tu i tamo mogu naći školske sgrade u vrtovima.

Kad bi se svjetlost dovadjala odozgor, na sve to ne bi trebali paziti, ali teško da ćemo do toga tako skoro doći.

Ni prozori ne igraju ovdje baš malu ulogu. Svi znademo, da je najbolja svjetlost, koja dolazi s lijeva. Znade se i to, da prozori ne smiju biti s prijeda, pa se i to dogadja. Naći je opet, da veličina, odnosno visina prozora nije prama širini sobe, pa je soba tamnija, a to sve djeluje na oko. Nadje li se škola, da su prozori srijeda, neka učitelj na svaki način nastoji, da dobije valjane zastore. Najbolji da su sivi zastori. Klupe neka uredi tako, kako će jača svjetlost dolaziti s lijeva. Negdje se mogu naći i bojadisane školske sobe. Ovdje bih upozorio, da školske sobe ne smiju biti tamnom bojom obojane, a opet ni s presvjetlom. I ovdje je najbolja jasna siva boja.

Sluči li se komu, da imade sudjelovati kod podizanja nove školske sgrade, pa vidi, da nacrt ne odgovara današnjim zahtjevima škole, neka odvažno brani interese škole, da se tako unaprijed mogu ukloniti takove mane.

2. I na klupe valjalo bi što više uzeti obzir, jer neshodne klupe prinužde dijete, da se kod svakoga rada i odveć približi predmetu, a tim se i opet kvari vid. Ploče moraju takodjer biti u redu. Ako se boja oglodje od mnogog pisanja, treba ju iznovice oličiti, pa na njoj mekanom kredom pisati, da se crte što bolje vide. I položaj ploče neka je taki, da sva djeca dobro vide, što je na njoj napisano ili narisano, ali opet se svjetlost ne smije s nje odbijati, jer to zablještuje. Isto tako zemljovid i ine slike neka su tako obješene, da imadu dovoljno svjetla i da se bez naprezanja očiju sve dobro vidjeti može. S toga ne valja te stvari visoko vješati. Ako smo ipak primorani koje učilo visoko objesiti, a ono ga kod uporabe metnimo na ploču.

Jesu li nam klupe, ploče ili ina učila neshodna, neka se traže nove i u to ime neka učitelj podigne svoj glas u školskom odboru i svoje mnijenje valjano obrazloži i dade staviti u zapisnik, da tako njegov glas dodje i do viših oblasti, koje će zaista shodna odrediti.

Pisanke i zadaćnice neka učitelj odabire take, koje imadu valjan papir, a ne da se potezi na jednoj strani vide i na drugoj, ili da čak papir crnilo propušta. U novije vrijeme tvrde

stručnjaci, da je bolji bijeli papir no žučkasti, jer da su crte na bijelom papiru izrazitije, a po tom će se oko manje napinjati. Uporabljuje li tko pisanke sa mnogim vodoravnim i kosim crtama, neka ih zabaci, jer te jako škode očima.¹⁾ I na crnilo ne valja zaboraviti, te rabiti valjano, a ne blijedo crnilo. O pločici bi se također dalo mnogo reći. Ja ću spomenuti samo to, da nekoji zabacuju crne pločice, a preporučuju bijele, dočim opet učitelji daju za sada prednost crnim pločicama, prem i oni priznavaju mnoge njezine mane. I sami stručnjaci ne odaju Bog zna kakovu vrijednost bijelim pločicama, jer ove prama crnima stavljaju u omjer kao 5 : 6, a to je zaista mala razlika. Ovom bi sгодom upozorio, da še rabe mekane pisaljke, a postane li pločica mastna, neka ju djeca mlačnom vodom operu. Crne papirnate pločice valjda se već nigdje i ne rabe. O njima nije ni vrijedno koju reći, jer su, kako no riječ: „izpod svake kritike“. One bo još štetnije djeluju na vid, nego one od škriļveca.

3. Osobito kod radnje u školi neka učitelj dobro pazi. Kad se čita, piše, riše, ručni rad obavlja neka se glava odveć ne približava k dotičnoj stvari. Taki rad neka nikad dulje vremena ne traje, a da se ne bi odmor dao.²⁾ Privikne li dijete kod rada u školi potrebne prijedmete gledati s bliza, živac će vidni s vremenom otupiti, pa će biti dijete kratkovidno. Dijete je u pučkoj školi još nježna vida, pa ga po cijeli sat naprezati, recimo kod čitanja ili kod ženskog ručnog rada bez ikakog odmora, to mu mora naškoditi vidu. Ja bih rekao, da je kod čitanja još najgore. Iu gleda i gleda u knjigu i nikamo se ne miče i ne smije se oglednuti, da ne izgubi red i ne zaostane. Kod inog rada dijete ipak zagledne sad na uzorak ili ploču, sad na svoj rad, pa je tu ipak nekakova promjena, a ondje nikakova.

Dogodi se, da se za trajanja obuke tako naoblači, da postane neka tama u školi. Po sebi se onda razumije, da u tom slučaju prestaje svaki rad, u kom se oči naprežu, pa se može uzeti napametno računstvo ili još najbolje pripovijedanje ili deklamovanje.

Reći mi je, da i sam priznajem, da nijesam u ovoj razpravi

¹⁾ U 6. broju „Književne smotre“ (1890.) i to u ocjeni: „Pisanke za pučke škole“ str. 45. zagovara g. O. te crte, bolje mreže. Kad bi te „mreže“ i vrijedile što u krasopisu, morali bi je ukloniti, jer škode vidu, a po gotovo, kad se i bez njih može lijopo pisati! Ured.

²⁾ Ne naprezujte djevojčici oči osobito kod vezenja, a sitne uzorke, koje se radi jeftinoće kupuju, uklonite! Ured.

izcrpio cijelo gradivo. Ne, to nijesam ni htio, nego sam hotio samo glavnije tačke iznijeti na vidjelo i na nje upozoriti učitelje, da protivu njih ulože svoj rad. Osobito sam se pako obazreo na one pogriješke, koje su i u našim školama najčešće, ne bi li i u tom krenulo na bolje. Da li sam uspio, izvolite suditi. Ovom bih sgodom upozorio svoje drugove, da dobro prouče Klenkeovu dijetetiku¹⁾ i to XI. poglavje, tačku b) Mane očiju na str. 174.

Kad bih hotio potanko obraditi cijelo gradivo, morao bih napisati cijelu knjižurinu, a ja se bojim, da sam i ovom razpravom malo otegao. Ako je tako, oprostite gospodo, pa moguću dosadnost uračunajte k mojoj dobroj volji i plemenitoj mi nakani. Našemu slavnomu sboru i Vama gospodo, prvomu što mi je dao sgodu, a Vama, što ste strpljivošću slušali moju razpravu — srdačna hvala!

Uspomene na II. skupštinu austrijskih učitelja slijepaca.

(U Lincu 21., 22. i 23. srpnja 1890.)

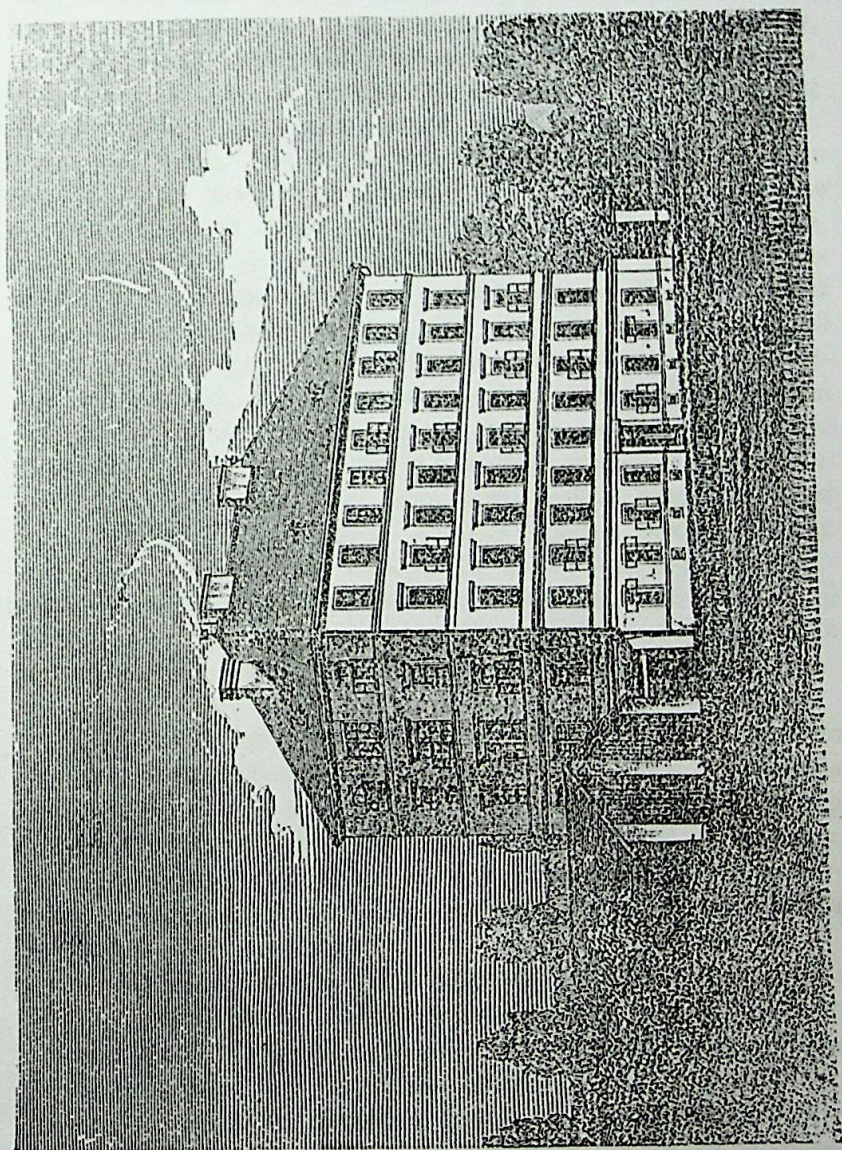
Podporom visoke kr. zemaljske vlade i slavne I. hrvatske šteditonice omogućen mi je put na I. skupštinu austrijskih učitelja slijepaca u Linac, na čem se najsrdačnije zahvaljujem.

Da moje iskustvo i stečeno znanje tom sgodom što više ploda donese i nama, to ću u što kraćim crtama znamenitije dojmove ocrtati, u koliko bi od obće znamenitosti bili.

Moj put bio je najprije u Peštu, da vidim taj zavod, koj je nastojanjem W. Kleina 1825. u Požunu po saboru osnovan, a godinu kašnje prenešen u Peštu. Ne samo da vidim taj zavod, nego da koju o njem i u javu iznesem, bila je moja želja. Ta već desetak godina o njem nigdje ni traga ni glasa! U Peštu sam stigao 17. srpnja u jutro i odma potražio zavod i našao ga u lijepoj, velikoj, prostranoj sgradi na uglu tvorničke i kraljevske ulice. Sgrada je sgodna, no dvorište je premaleno, bolje rekuć nikakovo. Kraj sve ljepote i ogromnosti sgrada nije na svom mjestu, jer je na dosta živahnu mjestu, što mora priječiti obuci.

¹⁾ Izdao ju hrv. pedagog.-književni sbor u Zagrebu 1878. Cijena 1 for. 20 nvč. Ova knjiga ne bi smjela manjkati u nijednoj školskoj knjižnici. — Od njemačkih djela preporučio bi: Dr. Ernst Fuchs: „Die Ursachen und die Verhütung der Blindheit.“ Wiesbaden. Verlag von Bergman 1885. Cijena 1 for. 44 nvč.

Kako su već nastali praznici, to nije već pitomaca bilo, a ni ravnatelja ni učitelja, pa i radi bijelenja bilo je sve u neredu, te

Privatni uzgojni zavod u Lincu.

tako nijesam mogao dobiti podpunu sliku zavoda. Nutarnje je uređenje zavoda isto takovo, kao i kod drugih zavoda. Učila je priličan broj, a u dvorani, gdje se drži i služba božja, jesu velebne

orgulje, koje je zavodu poklonio ove godine ministar Csáky. Ob skrbu zavoda rukovode duvne, koje ujedno podučavaju žensku mladež.

Da ne gubim vremena, pošao sam drugi dan u Beč. Tu sam razgledao nekoje zavode, koje sam opisao u svojoj knjizi: „Bečki zavodi za slijepce i naše potrebe.“ Osobitostih nijesam našao, nu nešto mi se dogodilo, što zašutiti ne mogu.

Dne 19. krenuh u Purkersdorf, a kad tamo, bio je baš izpit. Samo po sebi nije to nikakova osobitost, ali događaj je bio takov, da je vrijedan spomenuti ga.

Čim se je dočulo, da sam i ja tu — odao me moj suputnik veleč. g. Binder —, a ono po me, te me iz mog zakutka povelu naprvo. Ravnatelj, g. Entlicher, posebice me pozdravio i predstavio, a ja sirota od čuda nijesam znao što je to na jednom. Posadili me posve naprijed uz službene osobe. Mislio sam, da ću sad biti u miru. Ali da, na koncu izpita povjerenik vlade, profesor dr. Lustkandl sjetio se posebice i moje malenkosti, a ja se svemu tomu čudio, jer sam k tomu svemu došao kao „Poncij u kredo“, i mislio: odakle hrvatskom pučkom učitelju tolike časti! —

Sam je izpit bio vrlo zanimiv, a zaključili ga sa svirkom cijelog zavodskog orkestra. Uspjeh je bio izvrstan, a i ne može drugačiji biti, kad se znade kolikom ljubavju cijeli učiteljski sbor nje-guje i podučava povjerenu si mladež. U pokrajnoj sobi izložili su radnje, a bilo je i jako lijepih, da bi neupućen čovjek podvojio, da su to radili slijepci. Bilo je tu izloženo od najmanjih radnja, tako zvanih Fröbelovih, pa risarija, lijepih modeliranih stvari, do krasnih i finih kefa i umjetnih košara. Srce mi je od milinja jako kucalo s lijepoga uspjeha, a suze mi navrnuše na oči, kad sam opet pomislio na dom i na sudbu naših slijepaca!

. Obašav bečku izložbu, krenuo sam 21. sa malim društvancem u Linac. Ravnatelj nas, veleč. g. Antun Helletsgruber, srdačno primio, a osobito se uzradovao, kad je i mene vidio. Održao sam svoju riječ, a i mogao sam ju, kad sam imao podpore. Skoro sve nas smjestiše u zavod.

Iza malog odmora prošao sam razgledavati zavodske prostori-je. Kako želim u skoro se osvrnuti posebnim člankom na sam zavod, to ću za sada reći, da je sgrada velika u srijedi velikog vrta. Škoda što je blizu kolodvora, te tako mnogi željeznički vla-kovi uznemiruju pitomce. (Vidi str. 13.)

U posebnoj sobi bila je i mala izložba, a bilo je u svem če-tiri izložitelja. Da je više prostorija, bila bi i izložba veća, nu sam

je već predsjednik u svom pozivu na skupštinu upozorio, da se veća izložba urediti ne može, pa je tako i posve malo izloženo. Sam je zavod izložio razne radnje i to razne Fröbelove radnje, male risarije, razne stvari od gline, kefe, pletena sjedala za stolce, slamnate prostirače pred vrata i razne košare. Spomenuti mi je, da linački zavod imade više priznanica iz starije dobe iz inozemstva. (1847., a 1867. iz Pariza). Uz ove stvari bilo je i raznog lijepog ženskog ručnog rada. Drugu, znatnu skupinu izložio je c. i kr. zavod bečki. Bilo je tu raznih Fröbelovih radnja, a opazio sam da mjesto ljepenke za izšivanje rabe javorove daščice. Lijepes stvari bile i od šibica i voska naredjene. Više raznih učila, slika, knjiga koje je zavod sam tiskao i izdao, a najviše nas zanimala nova pisaća sprava za bockasto pismo. Klarov zavod iz Praga izložio je spravu za obrezanje kefa. Jednostavna je to, ali praktična stvar. Uz ove radnje izložen je i književni rad iz Hrvatske i to prvi put. Bile su tu naime četiri moje radnje, a dvije g. dra. Selaka. Svako je djelo imalo prevod naslova. Braća su se Česi čudili, ali i radovali, što je u kratko vrijeme naša književnost tako napredovala, a oni kroz tolike godine imadu tek jednu tiskanu knjigu, koja je ljetos ugledala svjetlo. Dakako da tomu nije krivo ne znanje, jer valja znati, da su baš većina Čeha izvrstni učitelji ne samo u Českoj i Moravskoj, nego i u Austriji dolnjoj. Škoda, da su nekoji svoje sile samo Nijemstvu posvetili, a svoje zapustili. Nade je, da će i u tom na bolje okrenuti, što im od srca želim.

Nijemci su se čudili „Slijepčevu prijatelju“, da kako je to moguće, da se u Zagrebu može izdavati list, komu je vanjština tako lijepa, čista i jasna, osobito kod slika, što kod njihovog „Blindenfreunda“ (Düren) nije. Oni su se ograničili na vanjštinu, dočim su se Česi i sadržajem bavili, a prvak njihov, sada umirovljeni ravnatelj brnskog zavoda g. Jan Schwarz, izrazio se je veoma povoljno o našem časopisu.

Tako u razgovoru o našim prilikama zazvoni zvonce. Bilo je doba za predskupštinu. Sabrala nas se je lijepa kita. Bilo nas je s domaćima 42 člana, od kojih je polovina Slavena bilo i to jedan Poljak iz Lavova, moja malenkost, a ostali svi Česi. Takov broj Slavena na njemačkoj skupštini dirnuo me se veoma ugodno, pa nije čudo da se je predložilo u prijateljskom krugu, da sazovemo kod prve sgode „Slavenski kongres“ učitelja slijepaca iz austro-ugarske monarkije, da svoj rad ujednoličimo i u tjesniju svezu stupimo u korist naših slijepaca. Vrli pražani rekli su, da

bi bio u Zagrebu prigodom svečanog otvorenja sljepačkog zavoda, a ja sam opet predložio Prag, kao grad, koj je od austro-ugarskih Slavena prvi svoj zavod imao (1807.). Kako će se to pitanje razviti, ne mogu reći, no to sam uvjeren, da će nas nužda natjerati, da do toga dodjemo, ako se svi u monarkiji inače ne složimo, osobito u Brailleovim slovima i u inim učilima.

Da predjemo na predskupštinu!

Domaćina nas srdačno pozdravi i pozva, da izaberemo predsjednika, podpredsjednika i bilježnike. Po običajnoj praksi izabrali su domaćinu, A. Helletsgrubera, predsjednikom, a podpredsjednikom prijašnjeg predsjednika lanjske skupštine u Pragu g. R. Klara. Bilježnici su bili Binder i Libansky.

Kako je primljen dnevni red po predsjednikovu predlogu, digao se je član Opper te podneo obći red, pravilnik za buduće skupštine. Nevoja su gospoda bila prema tomu, jer čemu se vezati na paragrafe. Drugi su bili protivnog mnijenja, a došlo se do toga, da se je pravilnik predao posebnom odboru od pet lica, koj će se kašnje uvjetovno popuniti sa još jednim članom, kako ću kašnje spomenuti. Članovi su toga odbora: Heller, Zeininger, Klar, Loidold i Opper, a dodana je i moja malenkost. Do tog sam pako došao s uzroka, što sam predložio, da se ovakove skupštine ne prozovu: „austrijske“, već: „austro-ugarske“ prema naslovu države. Ovaj je predlog primljen uz nekoje uvjete, a zavisi o tom, hoće li peštanski učitelji na to pristati. Nas je u ugarskoj polovici premali broj, da možemo što sami započeti, a da bi nas moguće kašnje naši sudrugovi prijekim okom gledali kao tudjince, to nas za sigurno ni jedan ne bi rado. Uvjeti su bili, da bi dnevni red Magjari za se na svoj, a mi opet za se na svoj jezik i trošak prevadjali, što smo mi već i prije činili. Novinarska nam je dužnost nalagala. Kako je većina, da svi su vješti njemačkom jeziku, to bi se i onako razprave na njemačkom jeziku vodile, pa sam od svoje strane mirne duše primio i taj predlog, kao što su i oni moj, da bi se u tom slučaju obdržavale skupštine izmjenice.

Loidold javlja, da je Leitermayer bolestan, pa da ne može čitati svoje predavanje: O njegovanju instrumentalne glasbe u uzgojnim zavodima, koje je bilo odredjeno na 23. Kako je imao razpravu kod sebe, počeo ju je i čitati. Smisao te razprave bio je taj, da bi se instrumentalna glasba što više njegovala, dapače najveća briga posvetila u uzgojnim zavodima. Kako su se mnijenja razišla, a da se stvar bolje prouči, odpućeno je pre-

davanje posebnomu odboru, koj će svoje mnijenje izjaviti kod buduće skupštine.

Da se uredi pitanje o budućem sastanku, izabran je iza toga poseban odbor.

Iza ovog pozvao je g. predsjednik, da bi skupštinari pregledali zavodske prostorije i malu izložbu. Dalje je umolio da bi se svaki skupštinar upisao u zavodsku spomenicu.

Osvanuo je i 22. Prije skupštine podjismo u zavodsku kapeлицu k službi Božjoj, a odavle u dvoranu na rad.

Prvi je predsjednik uzeo riječ i pozdravio prisutne gostove i to: zemaljskog školskog nadzornika, zemaljskog kapetana, biskupovog zastupnika i gradskog zastupnika i još nekoju gospodu. Na koncu je uzkliknuo trokratni „Hoch“ Njegovom Veličanstvu, što je skupština burno prihvatila. Većina se je gostova, i to svi zastupnici, sgodnom besjedom zahvalila.

Iza toga čitali su se i nekoji pozdravi, a na to je predložio Entlicher, da bi skupština pozdravila biskupa, kao osobitog podupiratelja ovog zavoda. Taj se je predlog prihvatio, a predsjednik ga imao ovršiti.

Iza pročitano g zapisnika predskupštine, podijeli mi predsjednik riječ, pa sam u kratkom govoru pozdravio skupštinare, ocrtav im sa nekoliko riječi stanje naših slijepaca. Skupština je taj govor primila burnim odobravanjem i pljeskanjem.

Na dnevnom je redu bilo: „Izvještaj o izvedenim zaključcima I. skupštine austrijskih učitelja slijepaca“. Izvješćivao je ravnatelj Klar iz Praga. Iz tog izvještaja razabrao sam, da su zaključci podnešeni, a kako je što riješeno, ne zna se do danas. Zahtijevalo se je pako, da ministarstvo uznastoji, da se u svakoj pokrajini osnuju zavodi. (O prvog je skupštini govor u I. godištu ovog časopisa.)

Dalnja je tačka bila: „Izvještaj o razpravama gornjo-austrijskog sabora, o vladinom predlogu glede osnutka uzgojnog zavoda za slijepce i predlog, da se umoli c. i k. ministarstvo nastave, da bi se uvela obligatna zavodska obuka“. Silno gradivo, što je ležalo u lijepoj hrpi na stolu razpravljao je sam predsjednik. Zaista, čovjek se mora diviti onoj uztrpljivosti, onom trudu, što ga je predavač uložio, uredjujuć ovo pitanje! Iz njegovog izvještaja opazio sam, da su zastupnici gornjo-austrijskog sabora dušom i tijelom zauzeti za svoje slijepce. Izvjestitelj se nije samo sa gornjom

Austrijom zadovoljio, nego se je osvrnuo cijelom austrijskom polovicom, u koliko se je gdje što uradilo. S veseljem iztičemo, da je Dalmacija preskočila mnoge zemlje u austrijskoj polovici, gledom na dosadanji rad. Briga je to same vlade, odnosno sabora. Čast im!

Na koncu je izvjestitelj predložio, da se umoli ministarstvo, da ostale zemaljske vlade, koje do sada ništa učinile nijesu za slijepce, ponuka i neposredno se na nje obrati, da podignu zavode. K tomu je dodao i ove rezolucije:

1. „Obuka slijepih ima se tako urediti, da se svi slijepci smjeste u posebne zavode“. Tako je već u Saskoj.

2. „Gdje nije zavoda ili ih ima, ali nije dovoljan broj, neka se osnuju novi zavodi i to ili naredbenim putem ili zakonom.“

Sve je to skupština prihvatila sa uzhitom izrekav svoje priznanje predavaču burnim pljeskom

Kako je predsjednik u svojoj, prije spomenutoj razpravi, iztakao zaslužne ljude po uzgoj slijepaca, nije čudo, da su se svi ostali sjećali i svojih osobitih zagovornika. Tako se je Entlicher (Purkersdorf) sjetio Suesa, Lustkandla i Dumbe. Kako je bila drugi dan 60.-godišnjica potonjeg, skupština mu je brzo čestitala. Pawlik i Schwartz (Brno) sjetili su se grofa Mitrovskoga, koj kroz 25 godina radi za moravske i šlezke slijepce. I ovom je čovjekoljubu brzojavno čestitala skupština k njegovoj 76-godišnjici, zahvaliv mu se na trudu. — Bi li mi mogli koga navesti? — Dao. Bog bilo to skoro! —

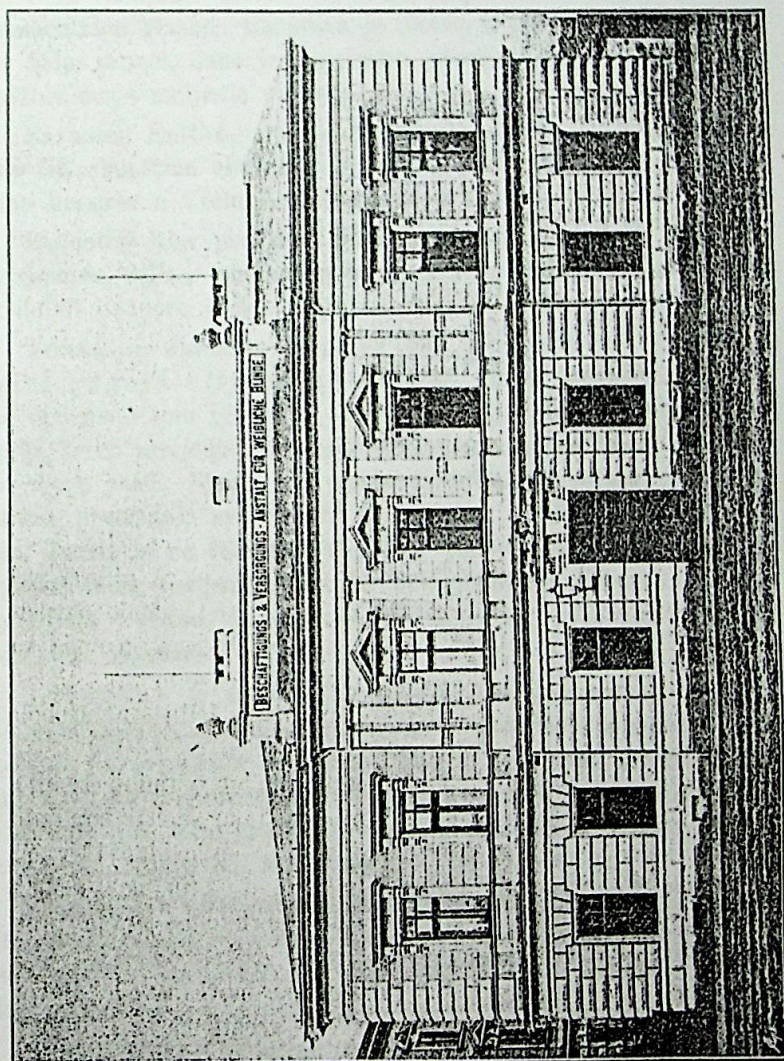
Dalje je na redu bilo:

„Izvještaj o priredbi knjiga za austrijske slijepce“. Izvjestitelj je bio ravnatelj Entlicher. Najprije se osvrnuo na temeljne tačke, na koje valja paziti kod uređivanja knjiga. Prema tim temeljnim tačkama uređjena je i početnica, koja se već tiska u c. i kr. tiskari i to u latinici (uncial). Nešto će se slova izmjeniti t. j. bolje priudeliti za slijepčev opip; prva će se dva lista tiskati samo na jednoj strani, da se mogu ovi izmjeniti kad neuporabivi postanu. Tako se ne mora cijela knjiga zbaciti. Papir će se upotrebljavati iz berlinske tvornice, koja pravi takov papir od starih jedara.

Drago mi je, što ovdje mogu iztaći, da su sva ova pravila već godine 1889. u našoj početnici skroz provedena.

Pitanje o knjigama izazvalo je podulju razpravu, pa se razvilo i na narodnostnom temelju. Sve se je do sada radilo za knjige

u njemačkom jeziku, a za ostale narodnosti ništa. Česi se digli za se, Poljak za se, pa nijesam ni ja mogao mirovati, a da koju ne

„Djevojački dom“ u Lincu.

kažem za Hrvate ili Srbe, pa i Slovence u Austriji. Još više me je na to potaklo, što se ravnatelj gradačkog zavoda nije hotio javiti za Slovence. Kad sam ga upozorio, da se javi za svoje Slovence,

odvrati mi: „Ne treba! Slovenci se u mom zavodu uče njemački. I moraju se učiti!“ — Slovenski slijepci ne trebaju njemačkog „Schulvereina“, zavod bo sam ponjemčuje. Žalošću moram priznati, da nije ni s nama bolje. Naši se slijepci u zavodima posve ponijemče, da ni riječi ne znaju hrvatski. Čudim se, da se ne daju u Prag, gdje bi ipak nešto od svojega zapamtili, a uz to se i češki naučili. Laglje bi ondje i napredovali.

Iz cijele te razprave izašlo je to, da se neka svaka narodnost brine za knjige svoga jezika. Čudim se, da Česi svoj rad u tolikoj mjeri posvećuju njemačkoj knjizi!

Kad je Heller, (ravnatelj izraeličkog bečkog zavoda) podnio više tačaka, po kojima se imade sadržaj knjiga uređivati, počela je po nekoj gospodi žešća razprava. Pravo je rekao Heller: „Kad se jednom knjiga dotiska, čuju se razni prigovori. Tad je već kasno. Uredimo sada!“ Skupština je prihvatila Mellov predlog, da se onaj Hellerov odputi, pa ako odbor za uređenje knjiga ne bi složan bio, da će se poslati ostalim zavodima na ocjenu.

Kako je vrijeme dobrano odmaklo, zaključila se predpoldašnja skupština.

Poslije podne govorio je ravnatelj Mell o preuredjenoj spravi za bockasto — Kleinovo — pismo. Iztakao je sve njezine vrline, pa i jeftinoću. Zabilježiti ću to, da je g. Mell dobio naručbe iz Ruske, a za tim će doći na red poljska abeceda, a onda valjda češka i hrvatska. U Njemačkoj nijesu baš osobito zauzeti za ovu spravu. Ja sam posve za nju i sto put mi je milija, no Heboldovo ili Guldbergovo pismo.

Iza ovog izvijestio je vjeroučitelj Binder o radnji zemljovida za austro-ugarsku monarkiju. Govorio je kako se isti izradjuju, te kojih se je načela držati kod izradjivanja zemljovida. U razpravu su se nekoji članovi umiješali. Jedni su bili za to, da se obuka u zemljopisu skрати, što im nije pošlo za rukom, jer je protivna stranka i koliko veća bila.

U pet sati krenusmo da progledamo novi zavod „djevojački dom“, koj je na uglu „Hrvatske ulice“ (Kroatengasse). Nova je to i veoma lijepa sgrada, (mi donášamo u ovom svezku sliku ove sgrade, na strani 19.) o kojoj ću prosboriti prvom sgodom koju obširnije. Odavle smo pošli u stolnu crkvu, koja se dogradjuje. Dok smo crkvu pregledavali orguljao je slijepac Labor. Iz crkve podjosmo na „Freinberg“, da tako sa visine pogledamo Linac i okolicu. Tu smo se podulje zadržali, a sgoda mi se pružilo, da sam štošta morao govoriti o svojoj domovini i jeziku.

Dne 23. započela je sjednica sa razpravom o dnevnom redu za buduću skupštinu. Zaključilo se litografirati ga i razaslati, da svaki svoje mnijenje kaže. Iza ovog razpravljalo se o njegovanju instrumentalne glasbe. Razprava je čitana u predskupštini. Da se stvar bolje prouči, dano je posebnom odboru. Ovaj će kod buduće skupštine svoje mnijenje objaviti.

Ravnatelj Entlicher je na to objavio, da se je odbor složio, da se III. skupština obdržava u Gradcu i to god. 1892., jer je na godinu kongres u Kielu. Primljeno.

Ravnatelj Klar predložio je, da se umoli austrijsko ministarstvo nastave, da za vremena poprimi shodne korake, kako bi učitelji dobili podporu k putovanju na kongres u Kiel.

Veoma je zanimiva razprava bila Hellerova: „O pedagogici uzgoja slijepaca“, te traži, da se pučki učitelji što bolje upoznadu tom strukom. Glavni je pako razlog tomu taj, da razprše kriva mnijenja ob uzgoju slijepaca. te da se u potrebi i sami mogu snaći. Njemu nije dosta da učiteljski pripravnici dodju u zavod, pregledaju sve, svemu se čude, a na koncu — ništa ne znaju. Traži, da se više sati u godini posveti ovoj struci, što je skupština oduševljenjem prihvatila. Predsjednik se zahvalio na trudu razpravljača i dodao, da nužda zahtijeva, da se i svećenici upoznaju sa uzgojem slijepaca.

Libansky je razpravljao o plaći i o društvenom položaju učiteljskog osoblja. Zahtijeva pako, da se budućnost osjigura i onim učiteljima na privatnim zavodima. Svu svoju snagu uložiti u plemenit rad, da pod stare dane zapušten ostane — ne smije biti. Da se stvar još bolje prouči, predana je posebnom odboru, koj će o tom svoju reći u III. skupštini.

Slijepac Labor govorio je o kajdopisu za slijepce, tražeć, da se nekoje stvari preudese. Kako o kajdopisu po Brailleu razpravlja posebna međunarodna komisija, to će se njegovi zahtjevi onamo odputiti.

Veoma poučnu razpravu započeo je ravnatelj Klar, kako se naime imade postupati sa slijepcima, koji su vid izgubili u kasnijoj dobi. Valja bo znati, da se u njegov zavod pravilno primaju slijepci iznad školske dobe. Žalostna je slika, da je u Češkoj do 500 slijepaca, za obuku sposobnih, još uvijek bez obuke, prem imadu dva zavoda u Pragu.

Sgodno je rekao ovom sgodom umirovljeni ravnatelj brnskog zavoda Iv. Schwarz: „Prije su slijepci za se prosili.

Danas prosimo mi za nje, za njihovu obuku. Doći će i mora doći vrijeme, gdje će biti po državi zabranjeno svako ovakovo prosjačenje. I slijepci su državljani, pa i njima pripada isto takovo pravo na naobrazbu, koje imadu i videći! Država će se morati brinuti i za naobrazbu slijepaca, a dobrotvorima ostati će samo to na brizi, da namaknu obuču, odjeću i hranu za učeće se slijepce!“ Dakle bi obuka posve državnom morala biti, a samo bi manje potrebštine dobrotvori slijepaca namirivali, koje baš na samu obuku ne spadaju.

Da se i to pitanje što bolje prouči, predano je posebnomu odboru.

Slijepi učitelj Messner razpravljao je o kraticama kod pisanja sa Brailleovim slovima, a vjeroučitelj Binder spomenuo je izvore koje je rabio za svoju razpravu: „Pravno stanje slijepaca u prijašnjim vremenima.“ Nije bilo sgode, da tu razpravu čita, pa će se tiskati u izvještaju.

Pod konac uze riječ Heller, te s lijepima riječima spomene zasluge predsjednikove na polju uzgoja slijepaca. Suznim očima lijepo se taj zahvali kao predgovorniku, tako i svim gostovima i članovima. Tako smo taj dan u dva sata po podne zaključili svoj rad, zaželim si međusobno sretan put i skoro vidjenje.

Tek drugi dan krenem i ja sa malim društvancem po Dunavu u Beč, da pregledam one zavode, koje prije pregledati nijesam mogao. Podjoh i u izraelitski zavod, gdje sam se sastao sa malim slijepcem — idiotom. Mali je rodod iz Mljetaka i sin uglednih i imućnih roditelja. Ne govori ništa, prem čuje. Najmilija mu je igra pljesnuti rukama, pa po oku tuči. Da ga donekle uzgoje, dali su mu posebnu učiteljicu Slovenku. Da li će što i koliko će postići i sám sám zvjedljiv!

Iz Beča krenuh sa slijepim učiteljem prama Gradcu u Sct. Štefan, gdje su bili pitomci c. i kr. uzgojnog zavoda na ferijama, da se naužiju veće slobode i čistoga zraka. Odavle opet krenuh sa dva slijepca dalje. Jednog sam uz put ostavio, a drugoga — Hrvata — kući doveo, da ga poučim u onim stvarima, koje nije upoznao u zavodu. Odlučio sam pako i gradački zavod pregledati, kad ću se vraćati sa svojim slijepcem. Tako sam i učinio, pa ću o tom zavodu drugom prilikom prosboriti.

V. Bek.

Londonski kongres.

(Za časopis Valentin Haüy napisao Guilbeau, preveo I. Š.)

Vraćam se s londonskoga kongresa i to četvrtog, koji u posljednjih pet godina imade neki internacijonalni značaj. Taj je kongres počeo 22. srpnja 1890. Tuj se sastadoh s tri slijepca, koje već nadjoh u amsterdamskom, kolinskom i parižkom kongresu. To su gg.: dr. Armitage, Simonon i de la Sizeraune. Oni idu od zemlje do zemlje, od kongresa do kongresa, da se uče u doticaju s ljudima od zanata-i da proučavaju inozemne škole.

Londonski kongres, jedan od onih, koji su najosbiljnije održavani, bio je internacijonalan samo zato, što su mu prisustvovali nekoji stranci i to: Moldenhawer iz Kopenhagena, špecialista, koji je već četrdeset godina na ždrijelu; g. Baldon, ravnatelj Brailleove škole; g. Martin, ravnatelj parižkog narodnog zavoda, i gdjica Verd, kućna učiteljica za djevojčice istog zavoda; g. Sime, koji se je u velike dopao svojim guslačkim talentom.

Pokretač kongresa je dr. Armitage, taj obćenito poznati filantrop, čije ime hvale i slave svi londonski slijepci, s kojima sam govorio, i koji je školi priskrbio velike orgulje od 32 registra, prostran ribnjak, krasnu dvoranu za gimnastiku, u kojoj imade do 50 gimnastičkih sprava njemačkih, švedskih, osobito američkih.

Oko stotine osoba, od kojih 48 slijepih, ponajviše žena, odazvaše se pozivu dra. Armitagea. I u Englezkoj imade, žalibože, razdora, kao i drugdje, te ne bijaše prisutno mnogo zastupnika zavoda i ravnatelja školskih, koji su ipak g. 1878. bili u Parizu.

Predsjednik kongresa bijaše westminsterski vojvoda u sjajnoj dvorani, u kojoj se održavaše 4. sjednica. Svakoj od šest sjednica predsjedadahu odličnici crkve i parlamenta iz sviju stranaka, ljudi, koje politički nazori dijele, al koje filantropija slaže.

Gdja. Fawcett,*) udova bivšeg ministra za pošte, londonski biskup, Gladstonovac Mundella, najviše ravnahu debatama s dubokim poznavanjem predmeta, o kojima se je razpravljalo.

Predmeti na dnevnom redu, vrlo metodično uredjeni, bijahu malo ne isti, koji se proučavahu na parižkom kongresu.

Najprije se povede razprava o najboljem uzgojnom načinu za slijepce. Nekoji govornici zagovarahu osobito polazak pučkih škola. Nu špecialiste, kojim su poznate sve poteškoće uzgoja slijepe djece,

*) Vidi „Slijepčev prijatelj“ tečaj I. svezak III. str. 71.

i koji se ne daju zaslijepiti utvarama, održaše dakako pobjedu, preporučujući sustav specijalnih škola

Puno se je pretresavalo pitanje, tko da bude profesorom u slijepačkim školama, da li slijepi ili videći učitelji. Većina skupština bijaše za slijepce. Na to se razvije dugačka razprava medju pristašama rada kod kuće. Rad u radioni toplo zagovarahu Škoti, nu rad kod kuće, tako zvani saski sustav, dobije većinu, a gosp. Mundella izjavi, da će se u zakonskoj osnovi, o kojoj će parlament doskora razpravljati, državna pomoć tražiti samo za one škole, koje zajamčuju zaštitu (patronage)¹⁾ svojim bivšim učenicima. Ej, kad bi se u Francezkoj povelji za ovako mudrom uredbom!

Reklo se je, da bi provincijalne obrtne škole smjele primati učenike samo onog kraja, u kom se nalaze, kao u Njemačkoj, da uzmognu olakšati zaštitu svojim bivšim učenicima. Samo bi velike glasbene zemaljske škole smjele primati djecu iz cijele zemlje.²⁾

O Brailleovu sustavu se više nije razpravljalo, a što nije nitko navalio na Moonov sustav razlog je taj, što je taj sustav u Englezkoj već učinio mnogo u istinu korisnih usluga.

Govornicima, kojima bijaše malo ne svima vrlo dobro poznat predmet, o kojem su razpravljali, bijaše dozvoljeno govoriti deset minuta, a kasnije pet. Izmed najboljih iztakoše se g. W. Martin, ravnatelj edinburške škole, gdja. Verd, zatim dva slijepca g. Keir iz Aberdeena i g. Plater, koji drži najznamenitiju košaračku kuću u Birminghamu. Svako od pet pitanja osbiljno je predhodno osvjetlila podkomisija.

Kao i prigodom velikih predjašnjih kongresa, priredjena bješe i sada izložba, nu ova bijaše, osim nekoliko predmeta poslanih iz Pariza, lih industrijalna. Jedno dvadeset zavoda izložilo je svakovrstne košare, četke, stolce, sagove, metle itd. Kopenhagenska je škola poslala cipela i postolarskog orudja; narodni zavod pariški svoje zemljovide, svoj kubaritam, svoj novi glob i Ballu-jevo mrež-

¹⁾ To su takove škole, koje se za učenika brinu i poslije dovršenih nauka. Ravnatelji zavoda priskrbljuju posao, potrebni materijal i brinu se za prodju dovršenih stvari. Op. prev.

²⁾ U većim bo državama imadu posebne radionice za slijepce, i to skoro svaka veća pokrajina. U njima mogu biti slijepci ili eksternisto ili internisti. Tu tjeraju svoj izučeni obrt. Ovo je osobito sgodno za takove, za koje se misli, da bi u svom domu zlo prošli, pa i za takove, koji su slabijeg napredka, pa s toga trebaju veće podpore. Glasbene škole jesu viši glasbeni zavodi za slijepce. Takov već imadu Francezi i Englezi, a u zadnje vrijeme nastoje i Nijemci takovog se zavoda zadobaviti. Ured.

kasto ravnalo za zrnasto pismo t. j. latinica kao od zrnja složena. (Nijemci vele: „Perlschrift.“)

G. Kunz iz Ilzacha izložio je svoj omašni atlas, svoj glob od kaučuka i svoju pisaću spravu, koja u Njemačkoj imade prvenstvo, i na kojoj slijepac može pisati ne samo po Heboldovu sustavu, već i po Brailleovu i prosto i recto-verso. Neka mi g. Kunz dozvoli, da ga upitam, zašto je za svoju pločicu prihvatio oblik in quarto, koji učenicima zadaje neprilike, pa ju s toga rek bi sve više i više ostavljaju.

Četvrti dan kongresa bje vrlo dobro upotrebljen. U jutro posjetismo školu, kojom to li valjano ravna g. Campbell. Premda slijepac, on je posvuda, znade sve, zanima se za sve, ravna sve: obuku, glasbu, igre. Posjetismo zabavište (Kindergarten), a za tim prisustvovasmo pouci u sklizanju, gimnastičkim vježbama i šetnjama velocipedom. U jedan sat objedovasmo svi zajedno u školi, razgovarajući se o svem, što smo čuli i naučili. U večer se priredjivahu raznovrstne zabave: Predavanje o fonografu, koncerat učenika, čitala se monografija glasovitog englezkog slijepca-glasbenika Macferrena, a jednom posjetismo kristalnu palaču, gdje se je palila sedmična umjetna vatra.

Napokon kao zaključak tih sjednica, tih posjeta, tih predavanja, bijaše dijeljenje nagrada učenicima u kristalnoj palači, pod predsjedanjem Westminsterske vojvodkinje, u prisuću dvijuh tisuća gledalaca. Čitavih pet sati prisustvovasmo vježbama u zabavištu, vježbama u modelovanju i gimnastici, naslušasmo se izvrstnih orguljaša, pijanista i pjevača, koji su pomoćju orkestra kristalne palače izvadjali Mendelsohnovu kantatu.

Završujući ovaj članak, izrazujem u ime francezkih posjetnika dru. Armitageu i dru. Campbellu, koji nas to li lijepo primiše, i koji nam to li podpuno otvoriše školu, da smo joj mogli proučiti cijeli ustroj.

Dopisi.

U Petrinji, u kolovozu 1890. Vaso Erer. U Vašem cijenjenom listu pisah onomadne o narodnom pjevaču Banovine: „slijepom Vasi“. — Povodom toga mojega dopisa, preduze si nekolicina gg. ovdašnjih učitelja, prvom sgodom sastati se s Vasom i dočuti štogod od njega. Prilika im se pruži, i oni doznadoše zanimi-

vih stvari iz života njegova. — Neki od te gg. pisa ne davno u listu „Banovcu“ o „slijepom narodnom pjevaču“ Vasi Eroru.

Mislim, da ću prijašnji svoj dopis u I. tečaju ovog lista nadopuniti, ako Vam ovdje nešto doslovno navedem iz rečenoga članka o „slijepom Vasi“. Izmedju ostaloga, evo najznatnije:

„Nedavno se namjerismo u Petrinji na tog narodnog pjevača, razgovorismo se podulje s njim; čusmo nekoje njegove pjesme i uživanjem se oprostismo od njega.

Vasi Eroru biti će o katoličkom Božiću pedeset godina. Rodio se u selu Dragotini nedaleko Gline. Otcu mu je bilo ime Petar, bijaše darovit čovjek, a služio je u Krajini kao vojnik i postao kapuralom. Umro je 1848. god. Mati se je zvala Sava. Ima živu jedinu sestru, koja je sada udovica u Klasniću i zove se Sarapa, ima joj 60 god.

Naš narodni pjevač rodio se je zdravih očiju. Uživao se je očinjeg vida dvadeset i četiri dana. Tada ga zaboliše oči. Dvije godine liječiše ga selske babe, i kad vidiše, da je skoro posvema oslijepio, rekoše: „Sad je dobar, pustimo ga u miru“. Dobri njegovi roditelji, koji su inače imućni bili, tražili su svome Vasi na sve strane lijeka. Čuli su bili njegovi roditelji i za nekog Turčina u Ijubiji, više Prijedora u Bosni, koji je tobože liječio od sljepoće. Mati ga odvede do Turčina, nu bez ikakva uspjeha. jer veli Vaso, da je istom njegovim lijekarenjem izgubio posvema vid, pa zato se sada u svojim pjesmama najradje i sveti Turkom, izvrgavajuć ih ruglu i malouvažujuć njihovo junačtvo.

Vaso Eror zna nešto preko 400 pjesama. Nekoje su veoma obsežne. Pjeva on i originalne pjesme, koje još nigdje zabilježene nijesu.¹⁾ Po našem mnijenju dobro bi učinila naša „Matica“, da pozove u Zagreb banovačkog narodnog pjevača — slijepog Vasu.

Vukove mnoge pjesme naučio ga je za rana paroh Glišo Mraković, a Kačićeve Mile Mudrinić, birtaš u Glini. Pjesmu o Jelačiću banu čuo je od kanonika Marića, dok je bio župnikom u Maji. Kad je za Rauchova doba bio u Zagrebu, zatvoriše ga. Sudac ga poče izpitavati, od koga je naučio pjesmu, u kojoj je dirao bana? Vaso mu reče: „Kako da ja slijep poznam onog, koji me nauči pjesmu?“ Nu sudac će reći: „Pa bi li ga Vaso po glasu razabrao?“ — „E, gospodine, odvrati Vaso, sudeć po glasu uprav mi se čini, da nije

¹⁾ Tko bi nam originalne sljepačke pjesme u obće sakupiti i poslati mogao, bili bi osobito zahvalni, pa ma dali i kakovu odštetu. Ur.

to bio drugi glas već taj (t. j. sudčev)⁴. Videć se sudac u nepri-
lici, pusti našeg Vasu iz zatvora.

Vaso je pun šale; svaka njegova riječ ima mjesta. On zna svojim dosjetkama razigrati gospodu. Drugi slijepci govore o njemu velikim poštovanjem. Slijepi Vaso nije poput njih, da sjedne kraj puta prosjačiti.

Njegova je kletva: „Ja oslijepio, ako sam to vidio, čuo, rekao . . .“

Kad se slijepci razstaju sa crkvenih saborova, veli jedan drugom „s bogom braćo, dok se vidimo“ — a Vaso im na to: „ne dok se vidimo, već sastanemo.“ — Vaso veli: „I pravo mi je, da sam slijep. Dok sam imao zdrave oči, vidio sam, kako ljudi najviše slijepcima dijele darove, pa i ja počmem Boga moliti, da oslijepim; ali odkad ja oslijepih, ne daju ljudi slijepcima ništa“.

Vaso Eror je u podpunoj snagi. Krijepak je i kano drenovina čvrst čovjek. Nosi kupovne haljine, a ne narodnu nošnju.

Bio je samo tada bolestan, kad bi s gospodom više pio i prehladio se. Jednom dobi tako u Petrinji upalu pluća i spasi ga pokojni dr. Gorenc.

Uz svoju tamburu, te svojim ugodnim glasom, razigrava on srca ljudska, pjevajući junačke naše pjesme. Ne ima znamenitijega događaja u našem narodu, kojeg on ne opjeva uz tamburu svoju. — Uz tamburu svira i u sljepačke svoje gusle i u okarinu.“

1) On je znao od svoje kuće doći bez vodje u Topusko, u Glinu, dakako sve uz grabu, sve uz plot, uz živicu.

Dodje jednom iz Gline u Topusko, to je bilo upravo u ono vrijeme kad je brzozavna žica pružena iz Gline preko Topuska u Karlovac, i pripovijeda: „Alaj, ako se nije nikada Bog nasmišao slijepcu, danas lje jest. Ja idem u Glinu, a ni ne znam za one vražje telegrafske stupove, a moralo jih ukopati baš onuda, kud ja imam svoj put. Ja ni ne mislim na stup, a ja krh glavom o stup. Neki vrag u stupu zašumi, glava me zaboli, a škriļjak mi padne s glave. Kola prolaze kraj mene, a kako sam lupio glavom o stup, zavrtilo mi se u glavi, ne znam gdje sam. Kočijaš viče u kraj, a ja još većma pred kola. Upadnem medju konje i sreća da je onaj ustavio konje, te da nijesam dospio pod kola. Pomogne mi škriļjak naći i pokaza mi dalje put. A ja sada imao brigu na glavu, na škriļjak,

1) Odavle je dopunjak g. Mijata Žugaja. Vidi slijedeći dopis. Ur.

na stup, na put; nu neka bude, ne će lje moj Vaso više lupiti glavom o taj stup, znam si sad već i tu pomoći.“

Doznam li još što zanimiva o „slijepom Vasi“, javiti ću Vam drage volje. (Molimo Vas. Ur.)

Franjo Dužaić, učitelj.

U Maloj Gorici, koncem kolovoza 1890. (Životopisi slijepaca.) Dragi prijatelju! Obećao sam Ti, da ću Ti priobćiti ono što znam o slijepcima svoje okolice. Evo dakle moga obećanja :

1. **Janko Rogan**, sin Ivana Rogana iz Male Gorice kbr. 26. oslijepio je u četvrtoj godini. Ubo se je nožem tako, da si je dolnju vedju na lijevom oku probo i neznatno si bijelku očne jabučice ozlijedio, da se je ista ozljeda jedva opažala. Do to doba i desno oko bilo zdravo i na njega vidio, kao i na lijevo. Roditelji njegovi dali ga liječnicima; ali prigodom liječenja razgranila se bolest i na desno oko i svi lijekovi, sve liječenje ostade bez uspjeha. On ostade slijep! I sada se pojavljuje upala u očima (poganica) i traje po tri do četiri dana i opet prodje.

Ako mu se iz potaje rukom izpred očiju maše, to opaža i hoće, da rukama uhvati onaj predmet, koji mu se izpred očiju pomiče.

Sada je u dvadesetoj godini. Ove se je jeseni oženio. Mirne je čudi. Ima još jednoga brata. Brat mu je zdrav na očima.

Zna vedricu nabiti, nove obruče napraviti, ako joj dno ne valja, on drugo napravi i umetne. Ako se vedrica ili lagvica raztepe, on to opet složi; napravi ornice za plug, drva cijepa, luči teše i u obće zna upotrebljavati sjekiru, širočku, pilu, nož itd., i to si sve on sam popravlja, ako mu se što pokvari. Preko zime hrani, napaja i čisti stoku, staju čisti — u ljetu zna i po deset — dvanajest komada blaga odtjerati na pašu, gdje ne počini kvara. Kad se blago napase, opet ga dotjera kući i poveže u staji svako na svoje mjesto. Pod plugom tjera volove. Zna bez vodje otići u svaku svoju ogradju. On u obće ni ne treba vodje.

2. **Joso Dolenc** bio uzet u vojnike na mornaricu, i on je iz Male Gorice. Već je prije bio kratkovidan, nu nije mu se vjerovalo. Na moru na galiji čistili vojnici topove, a on slučajno očima nadošao tako, da mu je sva nečist iz topa u oči zaštrcala, te uslijed toga oslijepio. Dobio patentu, te nešto od svoga dijela, što ga je od zadruge dobio, a nešto opet od patente ima, pa živo-

tari. Ali o njem se ništa ne pripovijeda, da bi što koristna znao napraviti. Većinom se nalazi kod kuće, da što šutra ili dangubi.

Oženio se je prije, nego li je bio pošao u vojnike i ima jednu kćer, koja se je pred dvije godine udala.

3. Ivan Žugaj iz Gredjana, topuske občine za Glinom, oslijepio je pred 10 godina po prilici. Onda je mogao imati oko 45 godina. Do tada se bavio puštanjem kivi sa kupicama u topuskom kupalištu. Obćio je ponajviše sa inteligencijom. Živio prilično udobno. Rado se bavio lovom i kartanjem ob noć. Rado je i pio.

Dobio je silno trganje u glavi, osobito u slijepim očima. Kad je opazio, da uslijed iste glavobolje počinje vid gubiti, potraži pomoći u glasovitoga liječnika očiju Feiera u Zagrebu; nu isti mu kaza, da se neka uztrpi sa liječenjem očiju, dok mu glavobolja ne prestane. Glavobolja prestala i on oslijepio. Nakon toga dodje u Zagreb u bolnicu milosrdne braće (Feiera već nije bilo u Zagrebu) i ostade dulje vremena u bolnici, ali uzalud.

Odkako je oslijepio ima dvoje djece, jedno žensko, a drugo muško. Djeca su mu zdrava na očima.

Živi dosta kukavno. Ne zna si nikakova posla naći. Ponajviše vremena probavi u bezposlici. Prosjačit ići stidi se. Obćina mu daje neku neznatnu podporu, čini mi se 24 for. godišnje.

Mijat Žugaj, učitelj.

Razne vijesti.

Slike. Obije slike u ovom broju predočuju dvije sgrade u Lincu, u kojima su smješteni zavodi za slijepce. Slika na str. 13. predočuje „privatni zavod za slijepce“. U ovoj je sgradi bila i II. skupština austrijskih učitelja slijepaca, o kojoj se govori u ovom broju. Druga slika na str. 19. predočuje „dom slijepih djevojaka“ — na uglu nove ulice „Kroategasse“ zvane. — Samo ime označuje njegovu svrhu. Potanji opis ovih zavoda donijeti ćemo u dojećem svezku.

Društvo „sv. Vida“, kojemu je zadatak brinuti se za slijepce, podnijelo je pravila visokoj vladi na potvrdu. Mi se nadamo, da će se ta pravila i potvrditi. Njegova uzoritost, gospodin stožernik zagrebski, Josip Mihalović, obećao je odma dati pet tisuća forinta, čim mu se potvrđena pravila donesu. — Bog blagoslovio darežljivu ruku uzoritoga gospodina! — Reći nam je, da je i urednik ovog lista u kolu osnivatelja gornjeg društva, pa će sabrane milodare, kao i svoju sbirku društvu predati.

Božićni dar slijepoj djeci dijeliti će se ljetos (1890.) i to prvi put u našoj domovini u Zagrebu u svratištu Pruknerovu. Novac za nabavu darova dali su dobri ljudi. Dao Bog, da ovaj početak urodi što boljim plodom po naše

zapuštene slijepce! Mi se tomu tim više nadamo, jer i naše dično novinstvo sve više diže svoj glas u korist ovako zapuštenih sirota.

Sebi u prilog. Kad smo primili knjigu: „Popis pučkih i strukovnih škola u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji . . .“, što je izašla dozvolom visoke vlade, a nakladom akademijske knjižare Kugli i Deutsch 1890, naišli smo na str. 36., 37. i 38. — ovdje dapače četiri — mjesta, gdje je škola i bez učitelja označena, a time dakako, da ni učenika nije. Spomenulo se dakle što na papiru stoji, a za naš rad — ništa, premda smo lani sa svojim pitomcem u javnost stupili. Da li je za nas bilo ondje mjesta, neka se sudi po preduzetom građivu, koje smo predložili izpitnoj komisiji. Pitomac se je **naučio**:

1. **Vjeronauk:** a) **Molitve:** Otče naš, zdravo Marijo, vjerovanje, deset zapovijedi Božjih, pet zapovijedi crkvenih i angelo Gospodnji.

b) **Biblijske crtice:** Prvih deset crtica iz Gruberovih katekeza, t. j. od stvaranja svijeta, do krštenja Isusova, te do njegovih čudesa.

2. **Čitanje:** Sva Braillova slova po hrvatskoj ili srbskoj početnici, odnosno čitao je cijelu početnicu.

3. **Ustmeni izraz misli:** Spojeno je bilo sa vjeronaukom, a k tomu je još znao na izust pjesmice: Poziv zvona na molitvu, kuća, knjiga djeci, djeca i maca.

4. **Račun:** Poznavanje brojaka do 10. Slaganje brojaka na englezkom računalu. Sve četiri vrsti napametnog računstva do deset. Čitanje brojaka i po Brailleu.

5. **Stvarna obuka:** Poznavao je nutarnje dijelove kuće, sobe, a za tim dijelove čovječjeg tijela. Poznavao je dvorište, cestu, poljski put, razne stvari (kao sjemenje i slično) po opipu, njuhu, teku ili zvuku. Imao je pojam o raznim oblicima, protegama i raznoj duhi. Poznavao je odijelo, nekoje domaće životinje, bilje; dalje jela, pića, učila

6. **Pisanje:** Pisao je sva Braillova slova napamet, pojedino riječi i male izreke.

7. **Ručni rad:** Sam se je odijevao i svlačio, umivao i brisao, kefao i hranio. Vezao je i slagao ubrus i druge manje radnje. Navadjao je slamicu, papir i obojo skupa u raznim oblicima, a kasnije je navadjao i staklena zrnca u raznim bojama, te počeo i čisla (krunice) praviti.

8. **Pjevanje:** Naučio je jedanaest pjesama pjevati i to većinom svjetskih iz Kuhačevo „Pjevanke“.

9. **Tjelovježba:** Hodati, trčati, sjediti i ustati. Proste vježbe rukama, nogama i trupom. Okreti, skakanje s visa. Neke tjelovježbene igre.

To se je sve naučilo u četiri po prilici mjeseca.

Stjepan Matejna bio je ovih praznika u svojoj domovini i stupio u javnost u tri koncerta sa priličnim uspjehom. Još mu je godinu dana biti u zavodu, da se što bolje uputi u glasbi, za koju imađe osobit dar.

Zavodska imovina hrvatskog sljepačkog zavoda sačinjava do danas ukupnu vrijednost od tri stotrideset i jedan forinti deset nvč. (331 for. 10 nvč.). Ova bi se imovina i koliko pomnožala, kad bi nam prijatelji poslali koju knjigu za knjižnicu ili koju izvornu sljepačku pjesmu ili opet bud kakovu stvar, što ju je slijepac naredio. Isto tako bili bi zahvalni onomu, koj bi nam poslao „javor gusle“ koje naši slijepci rabe. Ovakove su nam stvari dobro došle za muzejalni odjel. I najmanji darak prima se sa zahvalnošću.

Milodari. Odpisom visoke vlade, unutarnjeg odjela, od 19. lipnja broj 40.781. dozvoljeno je uredniku ovog lista sabirati milodaro u roku od pol godine za njegov zavod. Molbu u toj stvari prilažemo u posebnom otisku, a na drugom mjestu donášamo prve darovatelje, pa se preporučamo za što brojniju podporu.

Kupalište Lipik kao liječilište sljepoće. Ljetos (1890.) oslijepila je — uslijed prehlade — kćerka uglednog zagrebačkog obrtnika B. Z. Cvatuća, tek 19 godina stara djevojka, oslijepila je tako, da nije ništa vidjela. Liječnici u Beču, saznajući da je sljepota posljedicom prehlade od upale kože u očima, savjetovaše, da djevojka ide u kupalište Lipik. U ovom kupalištu kupala se je tečajem 5 tjedana svaki dan po jedan sat i za čudo jedna voda ove kupke resorbirala je exudat u očima tako, da sada djevojka može svakoga upoznati, a čitati veliko pismo. Koža u dolnjoj polovini očiju pobijelila je, no svakako ima nade, da će se gospodična Z. posve oporaviti od ove teške bolesti. Svakako je koristno znati, kako ljekovito djeluje jedna voda kupališta u Lipiku na nekoje bolesti očiju.

Klarov zavod u Pragu (utemeljen g. 1807.) prima odraslije slijepce. Od dulje vremena izdaje godišnja izvješća. Zadnje je od god. 1889. iz kojeg razabiremo, da se u njem podučavaju slijepci u raznim obrtima, kao i u inim zavodima. Veće darove dao je neznani svećenik i to 2000 for., a česka pražka štedionica 1500 for. Manjih je darova sijaset. Ravnatelj je zavoda, unuk utemeljitelj, Rudolf M. Klar, koj je dušom i tijelom zauzet za slijepce. Služenika je i učitelja ukupno 11. U zavodu je bilo 56 muških i 125 ženskih slijepaca, među kojima smo našli i jednu iz Zemuna, Vilmu Szarku, koja je u zavodu bila 3 godine i 5 mjeseci. Umrkla je početkom 1889. god. Iz izvještaja ne možemo razabrati tko je za njezino uzdržavanje plaćao. Zavod ima više raznih zaklada, a imovina prelazi više stotina tisuća forinta. No davno je osnovana i podporna glavnicica za otpuštene pitomce. Nastojanjem kneza Schwarzenberga umnožala se je sa 10.000 for., koje je darovao nepoznatí rodoljub. Čast ovima!

Izraelitički zavod u Beču imao je u zadnjem trogodištu 50 pitomaca. U zavodu se osobito njeguje ručni rad, pa je među učilama naći mnogo i takovih, na kojima su slijepci radili. Za odrasle se slijepce takodjer sdušno brine, a za to evo najnoviji dokaz: Neki jurista oslijepio je baš onaj dan, kad je imao dobiti službu. Sirota je očajao i podivljao, te ga s velikom mukom dopremiše u izraelitički zavod. Mnogim nagovaranjima i uztrpljivošću umirili čovjeka, dok se nije naučio Brailleova slova i pisati na Remingtonovom stroju. Danas je taj čovjek koncipijent kod nekog odvjetnika. Zakon mu tko pročitá, sastavak je sa Brailleovim tačkama, a Remingtonovim strojem uredi sve lijepo i čisto. Slično je i sa jednim knjigovodjom, koji je u službi oslijepio, a sad na gornji način obavlja sve korespondencije. Možemo reći, da ovaj zavod spada među najbolje zavode ove struke, što je na čast i ravnatelju g. Helleru i ostalom učiteljskom osoblju.

Posveta Aleksandro-Marijinog zavoda za slijepce u Petrogradu. U zadnje se vrijeme i za slijepce mnogo čini u Rusiji. Tako je nastojanjem Marijinog društva posvećena nova sgrada u Petrogradu, na Apatekarskom ostrvu, dne 10. lipnja 1890. Na uspomenu pokojnog cara Aleksandra i supruge mu Marije zove se zavod: „Aleksandro-Marijin zavod za slijepce.“ Sgrada je trokatna i krasne vanjštine, a priredjena je za 120 pitomaca. 80 ih

je već uzeto. Pokroviteljica je zavodu carica Marija Feodorovna, a zavod će se uzdržavati, prema odredbi carevoj, kamatama onih milijun rubalja, što ih je odredio za dobrotvorne svrhe pokojni car na uspomenu svoje supruge Marije Aleksandrovne. Razumijeva se po sebi, da je posveta obavljena osobitom svečanošću, a bio je prisutan i sam car sa caricom, te mnogi članovi carske kuće. Iza svečane službe božje u zavodskoj kapelici, kod koje je pjevao sbor slijepaca, pregledavao se je zavod i radnje pitomaca. Sam je car odredio, da se kefe za njegov dvor imaju iz zavoda nabavljati. — Ej, kad bi se kod nas ma i jedan mogućnik našao i pod svoje okrilje uzeo slijepce naše, koliki bi to korak bio! Svagdje se je našao takov mogućnik, pa će se sigurno i kod nas naći. Dao Bog bilo što skorije! (Vidi vijest: „Društvo sv. Vida.“ Ur.)

Rijedak primjer. Srce m plemenita žena, gospodja Elisa Treves udova Cohen, u dieljenju onih 100.000 franaka, što ih namijeni pokojni joj suprug Giacomo Cohen za dobrotvorne svrhe grada Genove — dopitala je zavodu slijepaca istoga grada 20.000 franaka.

Iz Belgije. Belgijski sljepački savez izdao je svoje izvješće za 1889. Do konca godine bilo je 60 pravih članova, medju kojima jesu 9 žena i 36 počasnih članova. Glavnica saveza broji 14.495 franaka.

III. Izkaz darovatelja i podupiratelja.

Visoka kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu 50 for., a slavna I. hrv. štedionica 60 for. uredniku na put u Linac. Preuzvišeni gosp. Franjo Gašparić, biskup zagrebski, dao 5 for. podpore za izdavanje „Slijepčeva prijatelj.“ Darovali knjiga, odnosno u zamjenu dali: Slavno Marijino društvo u Petrogradu 3 komada. P. n. gospoda: Rudolf Klar, Prag, 64 komada. Ivan Meyer, Amsterdam, 6 komada. — Gulielmo Jervis, Turin, 1 komad. — Edgard Guilbeau, Paris, 1 kom. — Antun Helletsgruber. Linac, 3 kom. — Secrétan Lausanna 1 kom. — August Krage 2 kom. — Wenceslaw Binder, Beč, 2 kom. — Jos. Libansky, Purkersdorf, 1 kom. — Gdjica Hofmann, Beč, 1 kom. — Simon Heller, Beč, 1 kom. — Alex. Mell, Beč, 1 kom. — Rup. Zeyringer, Gradac, 11 kom. — Hávlik, Brno, 1 kom.

Dopisnica uredništva.

P. n. gg.: I Š. u S. — Nešto zakasnilo za ovaj broj.

F. G. u Š. — Doći će sve na red, samo molim strpiti se.

R. P. u B. — Hvala na poslanom. Nešto zakasnilo. Ostalo u II. svezku.

M. M. u Z. — Hvala na odgovoru. Iznijet ću dojući put nešto i na javu, jer je vrijedno da se čuje. O Vasi E. ima i u ovom broju. Ako je što nepodpuno, molim i za Vašu podporu.

„Praktičnu uputu“ morali smo ovaj put izostaviti radi izvještaja o linačkoj skupštini.

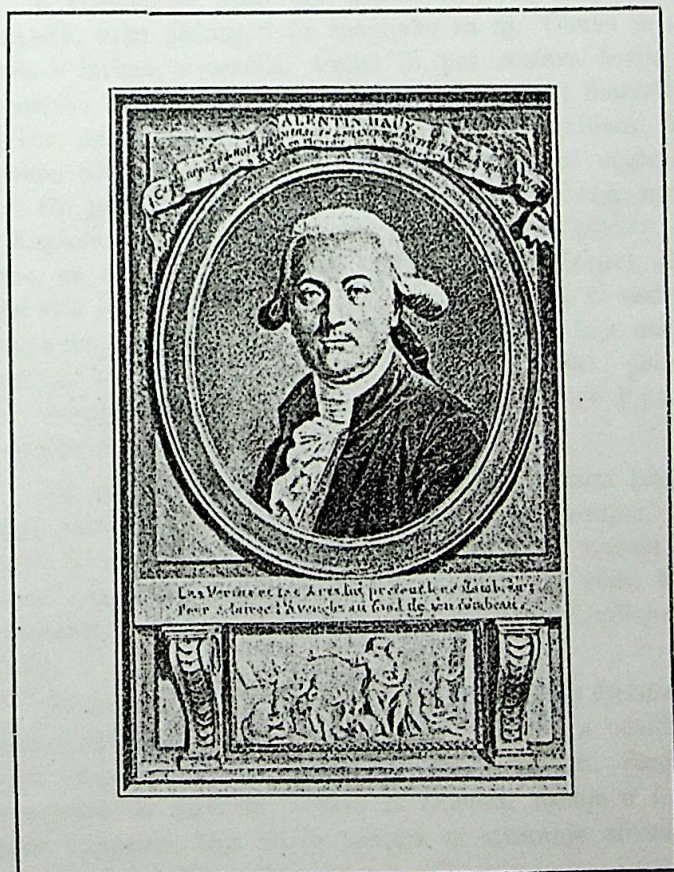
Tko bi imao I. svezak I. tečaja našeg lista u suvišku, umoljava se, da nam ga uz odštetu pošalje.

SLIJEPČEV PRIJATELJ.

List za promicanje uzgoja, obuke i inih probitaka slijepaca.

Izlazi četiri puta u godini u svezcima po dva arka. Cijena na godinu 1 for. Za vanjske države 1 for. 20 nvč. Pojedinom svezku cijena 30 nvč.

Predplata se prima na cijelu godinu. U zamjenu se primaju časopisi i djela. Rukopisi i novci šalju se uredništvu — pošta Velika Gorica. Rukopisi se ne vraćaju. Oglasi se primaju prema dogovoru.

Valentin Haüy 1745—1822.

† Doktor Armitage.*)

Doktor Armitage umro je dne 23. listopada 1890. godine. To je velik gubitak, ne samo za Englezku, već za sve zemlje; život tog vrlo čovjeka, tog žarkog kršćanina, rijedkim je primjerom kršćanske ljubavi, mudrosti i razboritosti. Englezi gube u njem dobrotvora, a mi Francezi prijatelja pripravna na svaki čas.

Sbog podpuna poznavanja francezkog, njemačkog i talijanskog jezika, sbog svoje ljubeznosti, sbog svojih mnogobrojnih sveza s ljudima cijelog svijeta, sbog neprestanog putovanja po Europi, Africi i Americi, on bijaše spojnom tačkom za prosvjetljene slijepce cijelog svijeta, za različite škole, za razne skupine prijatelja slijepaca.

Tomo Armitage rodi se g. 1824. u Tilgate Halli, u grofoviji Sussex, od stare obitelji iz Yorkshira. Jedan dio svoje mladosti proboravi u Francezkoj i Njemačkoj, gdje je marljivo učio, sjedeći u istim klupama s francezkim i njemačkim mladićima. Učio je botaniku s osobitom ljubavlju, postigne čast doktora medicine, te je petnajest godina u Londonu obavljao liječničku službu. Vid, koji mu nikad ne bijaše posve dobar, prisili ga, da za dvije godine prekine svoje študije, a god. 1860. posve se okani liječničtvu, ne bi li po mogućnosti spasio još ono malo očinjeg dara. Nu čovjek onako marljiv ne mogaše ostati bez posla. Okolnosti i njegova poluhoolest odlučise o njegovom novom zvanju.

Još za svog liječnikovanja njegovao je nekoga slijepca, za kojega se je i kasnije zanimao.

U Londonu bijaše već od g. 1834. društvo, koje imadjaše svrhu, da pohadja kod kuće oskudne slijepce i da im donosi utjehu sućuti i religije. God. 1865. odbor tog društva primi među svoje članove posjetnike i onoga slijepca, kojega je nekoć dr. Armitage njegovao, te uvidješe, da je taj slijepac najsposobniji, najpožrtvovniji od svih misijonara, što ih je društvo igda imalo. Dr. Armitage bi često pratio svoga nekadašnjega pacijenta kad bi posjećivao slijepce i te iste godine postade odbornikom društva, u kojem vladade nehaj i unutarnja nesloga. Dr. Armitage, čiji ugled i moć bivahu svakim danom veći, uhvati se posla, da društvo preustroji. Odsele se za misijonare uzimahu samo slijepci, i odsele se društvu silno poveća vrijednost i korist.

*) Vidi članak: „Londonski kongres“ u I. sv. Ur.

Nevolja je golema u nekojim predgradjima Londona. Mnogi slijepci bijahu u najdubljoj potištenosti, a doktor Armitage se brzo uvjeri, da nije dovoljno ići k tim nesretnicima čitati evanđelje, ako se ujedno ne doskoči njihovim najsilnijim tjelesnim potrebama. U tu svrhu ustroji zaklade X. Y. Z, koje tako nazva s toga, što im darovatelji bijahu bezimeni. Te zaklade pomagahu slijepcima, koje je stigla kakova bolest ili koji bi se htjeli latiti kakova posla. Obćeći sa slijepcima uvjeri se, da je njihovu zlu stanju najviše kriv loš tehnički uzgoj, što su ga u ono doba davale englezke škole, kojim ne bijaše poznat velik napredak tadašnjih škola na kontinentu.

U nijednoj se školi nije obučavalo Brailleovim sustavom, a ravnatelj, osim jednog, i ne znadijahu za nj. Obuka je u čitanju ovisila o hirima ravnateljâ. Četiri ili pet sustava borilo se je za prvenstvo: Hallov, Halstonov, Moonov, Lucasov i fonetički alfabet Frèreov, nu svi ne bijahu tako praktični kao Brailleov, koji bude napokon odabran, a doktor Armitage ga prilagodi englezkomu jeziku. On prihvati stereotipiju kao jedini način izražaja, razprostrani po Englezkoj pisanje recto verso, usavrši jeftinu pločicu; dodje na misao, da rukopise po Brailleu oblijepi gumom (laque), da im tako dade više čvrstoće; dade tiskati mnogo zemljovida, te sastavi kratku ortografiju englezkog jezika, davši time primjer, koji nadje nasljedovatelja i po drugim zemljama. Koncem g. 1881. poče izdavati vrlo zanimljiv časopis Brailleovim pismenima „The Progress“, te napisa znamenito djelo o slijepcima.*)

Da vam ga je bilo vidjeti, kako u špecijsalnim izložbama izpituje predmete jedan po jedan, pomnjivo, dugotrajno, bojazljivo. Koliko li ugodnih sati provedosmo s njime u muzeju Valentina Haiiia. Na kölnskom kongresu bijaše jedan od onih, koji bijahu popustljivi samo da se postigne jedinstvo za Brailleovu muzikografiju.

Njegova kuća na Cambridge Squareu bijaše djelatno središte, kamo dolažahu sa sviju strana molbe, pitanja, a odakle odlažahu u sve krajeve odgovori, predmeti, mudri savjeti. Znajući, da je štivo jedna od najvećih zabava za slijepca, osnuje u Londonu posudnu knjižnicu, koja bijaše uzorom za stvaranje sličnih knjižnica u Francezkoj i Njemačkoj.

*) Vidi članak: „Dobra knjiga i dobro djelo“ kod „Književnosti“ u ovom svezku. Ur.

Nu čemu da ljudi razvijaju obuku slijepaca, ako im ne namaknu sredstva za život!

Pošto je ustrojio, u obćenitom interesu, društvo „British and Foreign blind Association“ (Zadruga za britanske i inozemne slijepce), bude na njegovu pobudu osnovana glasbena škola u Norwoodu, a u doktoru Campbellu, bivšem profesoru bostonske škole, nadje špecialistu, koji će to li vješto i sretno ravnati zavodom Royal normal College.*) Dr. Armitage nadje za tu školu izvrstnih zaštitnika. Od svog vlastitog novca ustroji mnogo pitomskih mjesta, obskrbi zavod orguljama, ribnjakom i gimnastičkim spravama.

„Djecu valja učiti glasbu“, veljaše, „a odrasle zanat“; i tako u isto vrijeme, kad je poticao da se podigne Royal normal College, uze razprostranjivati po Englezkoj saski sustav za podporu slijepih radnika.

Posljednje njegovo djelo bijaše norwoodski kongres, u kojem je, na pola gluh, još jednom razvio svoje vrlo praktične ideje obuzgoju i o pripomaganju slijepih nesretnika.

Umrije u Cashelu, u Irskoj, od udara, kojeg se je dostao padši s konja. Bio je rijedke sreće, te je doživio, da je njegovo djelo bilo od prilike posve dovršeno. Njegova će uspomena ostati u srcima onih, koji ga poznavahu, a njegova će djela dugo i dugo čuti i vidjeti.

Po „Val. Hoüyju“, priobćio I. Š

Marija Terezija pl. Paradis.

Da nije u istinu uzalud trud i trošak oko naobrazbe slijepaca, predočiti ćemo ovdje u kratko jedan primjer kao dokaz, da se valjanim uzgojem može znameniti stepen naobrazbe polučiti, ma i manjkalo najpotrebnije osjetilo — vid. No ne samo da si stekoše potrebnu naobrazbu, nego je i takovih slijepaca, koji su se dostali štovanja odličnih ljudi.

Neobziruć se na mnoge takove slijepce iz starijeg i novijeg doba, navesti ćemo za sada samo jednu činjenicu. Valja znati da je bilo i takovih slijepaca, koji ne bijahu u nikakvu zavodu, a

*) Vidi članak: „Kralj. normalna kolegija za slijepce u Londonu“ u ovom svezku. Ur.

ipak se valjano naobraziše. To nam je dokazom, da se slijepci i mimo zavoda mogu kadkada svrsi shodno uzgajati i obučavati, ako im blaga ruka pomaže.

Marija Terezija pl. Paradis.

Medju takove spada i Marija Terezija pl. Paradis. Rodila se je u Beču 1759., a bila je kćerka c. kr. vladinog savjetnika. U trećoj godini izgubila je vid iznenadce zbog naopakog liječenja

neke bolesti, koja zahvata kožu. Oči joj zastrla mrena, koja se više nije mogla odstraniti, makar se je kašnje i sam Mesmer prihvatio posla, da joj pomogne. — Mesmer je bio, kako vele, prosta varalica, ali je mnoge zaveo svojom vanjštinom i ugladjenošću. Liječio je „životinjskim magnetizmom“.

Kako je često sa majkom pohadjala crkve, obljubila je glasbu. Učitelj joj je bio i Kozeluch, za ono vrijeme znameniti glasbotvorac. Već sa 11. godinom pjevala je kao sopranistica Pergalosovu „Stabat mater“ i to u Augustinskoj crkvi u Beču, a uz to svirala je sama pratnju. Caricu Mariju Tereziju ponukalo je to, da je tom svom kumčetu odredila godišnjih 200 for. za dalnju naobrazbu. Odsele se je uz glasbu učila i jezike, zemljopis i povjest. Pisati ju je naučio znameniti mehaničar Kempelen, koj je za nju i posebnu spravu udesio.

U 25. godini, 1784., ode sa majkom u Njemačku, Švicarsku, te stiže 1785. i u Francezku. U Parizu je svirala pred kraljicom Marijom Antoinettom, kćerkom carice Marije Terezije.

Ovdje ju je upoznao i liječnik Valentin Haüy, koj je već prije snovao, kako bi valjanim uzgojem pomogao slijepcima. Svoj rad započeo je on već godinu dana prije (1784.).

Iz Pariza ode u London, gdje pred kraljevskom obitelji, te u krugu i društvu velikih muževa proslavi svoju glasbenu umjetnost nečuvenom slavom. Posvuda ju smatrahu kano neku, vanredna udivljenja vrijednu prikazu.

Na tim putovanjima upoznala se sa mnogim odličnicima, koji su velikim veseljem štošta zapisivali u njezin spomenar. Taj se danas čuva u privatnom zavodu za slijepce u Lincu, a imade upisa od g. 1774.—1821. U spomenaru je i njezina slika, koju je izradila Faustina Parmantinće. — Po toj je risariji i naša slika. — Tu je u knjizi i uvela cvijeća. Pisano je najviše njemačkim jezikom, za tim francezkim, latinskim, jedno je talijanskim, a drugo opet turskim jezikom. Med raznim imenima pisaca, učenjaka, umjetnika i političara, naći je i dva redka od Franklina. (27. listopada 1784. u Passyu.) U linačkom zavodu čuva se i njezino poprsje od voska.

Ne samo njezina vještina u glasbi, nego i njezino znanje i društvenost, zadivilo je svijet. Ona je dopisivala sa svojim znanjcima i inostrancima, pa i sa znamenitim slijepcem Weissenburgom, koj joj je u Strassburgu i nekoliko riječi u spomenar upisao. Ona je računala sa velikom i osobitom brzinom i točnošću. Rabila je i

posebne zemljovide, plesala je, pa i kartala, pipajuć znakove na kartama, koje je samo ona poznavala. Uglasbila je i više komada, dapače i jednu operu (Rinaldo und Aleina 1797. prikazala se u Pragu).

Zadnje vrijeme podučavala je u glasoviranju sa najboljim uspjehom, rabeć pri tom kajde, koje je sama izumila. Umrla je g. 1824.

Fr. G.

Drugi korak, da se u Hrvatskoj i Slavoniji umanju broj slijepih.

Piše dr. N. Selak.

(Nastavak.)

Iz raznih statistika moći je vidjeti, kako je trahom, po Evropi razprostranjen. Na istoku ga je najviše i to u europskoj turskoj, u zemljama uz obalu Dunava, u Grčkoj, Ruskoj nada sve. U Austriji je najviše trahoma u Galiciji, Magjarskoj, Hrvatskoj i Dalmaciji; manje u Českoj i Moravskoj. Na zapadu Austrije, u tirolskim bregovima, skoro ga i ne ima. Tako isto i u Njemačkoj nalazimo samo u istočnim zemljama dosta trahoma. U Francezkoj ne možemo kazati da je mnogo trahoma; puno ga je više u Španjolskoj, a najviše u Italiji. Na sjeveru je u prvom redu Finska, u drugom i trećem Norvežka i Danska, a najzadnjem Švedska. U Englezkoj ga je mnogo, nada sve u Irskoj.

Izvan Europe trahoma je u prvom redu najviše u njegovoj koljevci, Egiptu. Zatim može se kazati po svoj sjevernoj Africi. U nekim predjelima Algira; skoro svaki stanovnik boluje na trahomu. Na jugu Egipta malo ga je, a u Nubiji skoro ništa.

Kako se iz raznih opisa, putovanja, u središtu Afrike vidi i kod crnaca ne ima skoro trahoma, samo na zapadnoj obali Afrike imade ga mnogo. Oko južnog rta malo je trahoma. Po cijeloj Aziji širi se trahom više, manje. U Arabskoj jedna petina pučanstva boluje na istom. U sjevernoj Americi i to na zapadu mnogo ga je, na istoku manje. U Meksiku i južnoj polovini Amerike mnogo ga je.

Do sad ne možemo ništa kazati kako djeluje podueblje na širenje i razplodjenje trahoma. Navodno se drži, da je tome kriva velika sunčana žega, vrućina, prašina, suhi zrak (nada sve u Egiptu, Arabskoj itd.).

U Schmidtovom „Jahrbuch der gesammten Medizin“ 159 knjizi od godine 1873. naći je prilično obširno, kako se prostire trahom.

Po drugim manjim radnjam rek bi da se trahom drži nizine, da ga na visokim bregovima skoro nije. Uz nizine Nila pak, što se sve više prama izvoru ide, to je sve manje trahoma. Iznimka u tom su bregovi kavkazki, u kojim je mnogo trahoma.

Što se tiče pasmine, tu ne možemo drugo reći, nego da crnc malo boluju na trahomu. Čistoća nije valjda kod njih preservativ te bolesti, jer kao što su na niskom kulturnom stepenu, nijesu za stalno čišći od bijelih ljudi istog kulturnog stepena. Sasvim da je i sad još trahom veoma pogibeljan, moći je ipak konštatovati, da je mnogo i mnogo od svoje prvobitne jakosti izgubio.

Pošasti trahoma u prvih 40 godina našeg vijeka bile su grozne; veći dio je nastupio akutno, pak za nekoliko dana, pošto bi se oko zapalilo, počela se je zažežina gnojiti i većina očijuh je propala. Koliko je oslijepilo u pučanstvu, nije se dalo po prilici ustanoviti.

U vojničtvu je od oboljelih oslijepilo na oba oka od 0·5 do 0·8%, no više od 3 put toliko na jednom oku.

Sad manji broj oslijepi, bolest ne dolazi tako na naglo, već kronično, pak ljudi mogu da potraže lijeka kod liječnika. Osim toga liječnici sad puno bolje poznaju tu bolest od onda i po tom znadu ju bolje i liječiti.

Cohn je našao medju 1.000 slijepih očijuh 17, koji su oslijepili od trahoma. Magnus je pak našao medju 707 posve slijepih 2·2% oslijepelih na trahomu. Daumas medju 1.178 slijepih na oba oka 5·4% uslijed iste bolesti, a Carreros-Arago medju 395 slijepih 9·1%.

Ali broj slijepih uslijed trahoma nije dostatan, da nam predoči, kakva je nevolja ta ljudska bolest. Trahom je kronična bolest, po tom traje dugo, a mnogi i mnogi više godina nijesu sposobni za rad uslijed te bolesti; oni su kao slijepi, samo na teret drugim.

Ni jedna statistika, ma ni najtočnija, ne bavi se popisom takovih ljudi na polovinu slijepih, koji do kraja života imaju još trak svjetlosti, ali su ipak slijepi. Koliko radne sile po tom gubi država uslijed trahoma, ne daje se procijeniti. U onim državam se to očuti, kao što u Belgiji n. pr., kad je šesti dio pučanstva na trahomu bolovao, dočim n. pr. ne daje se to kod nas ni približno ustanoviti, a još manje očititi.

Moje je čvrsto osvjedočenje, da polovina lakih slučajeva prodje i kroz ruke valjanih liječnika, a da isti nijesu stalni, je li to slučaj

trahoma ili što drugo. Po tom se vidi, da je i svako nastojanje, da se dozna, koliko je na trahomu bolujućih, jako težak posao. Kod težih slučajeva je naravski sasvim lako.

Ali kako je teška i pogibeljna ta bolest, tako je pak lako da se čovjek od nje očuva. Kako sam već napomenuo za *Blenorrhoeu neonatorum*, tako mogu i za trahom kazati, i uz malo dobre volje i brige ne bi nitko više oslijepio od trahoma. Zadaća profilakse je posve jednostavna: „Čuvati, da se kuživo ne prenese i shodno liječenje netom oboljelog“. Prenašanju kuživa najbolje će se na put stati, ako se strogo odijeli bolestne od zdravih. Ne može li se to postići, treba tad nastojati, da se sve odstrani, što bi moglo posredovati, da se kuživo od jednog na drugog prenese.

Kod vojničva je još najlakše umjestnim odredbama toj bolesti na put stati, pak vidimo, da su se razne države pobrinule za takove odredbe. U Belgiji je najviše trahoma u vojsci, pa po tom su i odredbe skoro najsavrsenije. S malim promjenama možemo te iste toplo preporučiti i za vojsku, koja je u našim krajevima:

1. U prvom redu je od velike važnosti, da se vojnički liječnici pobliže umješavaju, ne toliko u liječenju te bolesti, koliko u prepoznanju iste.

S ono malo prakse što se sakupi u jednom ili dva polugodišta na sveučilištu, uz najbolje teoretično poznavanje trahoma, nije moći u svakom slučaju istu bolest prepoznati. Najbolje sam se o tom osvjedočio, kad sam u gradačkoj bolnici služio kao pomoćni liječnik na okulističnom odjelu. Moji su kolegi, koji su skupa sa mnom dovršili, te po tom i ista predavanja slušali, uvijek još oklijevali da postave stalnu diagnozu, kad se je radilo o trahomu. Pa i ja sam sâm stoprv vježbom na okulističnom odjelu toliko napredovao, da sam bio u stanju odma prepoznati trahom. U početku nije ni meni lakše išlo od ostalih. Takovi bi liječnici imali najbolje prilike da se uvježbaju u bolnicama ili javnim ambulatorijima za trahomatozne.

2. Drugo je važno pitanje i to: je li bolje trahomatoznog u vojničvo uzeti ili odbiti?

Za naše prilike najbolje je još odbiti i odma ga odpraviti na liječenje u kakovu bolnicu. Time se dvije dobre stvari poluče. Sva mladost u 21. godini dodje na pregledbu, po tom barem jedan put u životu može se konstatovati, boluje li na trahomu, a drugo ako boluje odma se prisili na liječenje u bolnici, po tom se očuvaju ostali, da se po istom ne okuže.

U Belgiji uzimlju i lako trahomatozne u vojnike, a to je opravdano, jer bi u nekim krajevima morali većinu odpustiti, pošto su trahomatozni.

3. Da se u vojski zapriječi širenje trahoma, ako je ipak medju dobro pregledanim koji bolestan ili da se na put stane pošastnoj navali trahoma, mora se na slijedeće paziti: Na dobro higijeničko stanje kasarne, na to, da svaki vojnik ima barem 25 kubičnih metara zraka, na čišćenje i redovito bijelenje svake godine itd. Gdje je vodovoda u kasarni, tu se mora priskrbiti za čim veći broj pipa, da se što manje ljudi pod istim opere. Najbolje je, da se u tekućoj vodi ljudi umivaju, ali gdje nije toga, tad moraju imati svaki za sebe malu zdjelu za umivanje, a ako ne to, barem svaki za sebe jedan obrisač. U belgijskoj vojski svaki vojnik nosi sobom po propisu zdjelu za umivanje.

4. Ondje, gdje je mnogo trahoma, moraju se svakog tjedna svi vojnici točno pregledati. Gdje ga nije, dosta je 1 ili 2 put na mjesec.

U Belgiji, osim toga, tko hoće da na dopust ide, mora se dati pregledati, a tako isto kad se povrati. Trahomatoznim nije dozvoljeno kući ići prije nego ozdrave.

5. Da bude liječenje uspješno, najglavnije je, da se odijele trahomatozni od zdravih. Teži slučajevi moraju bezuvjetno u bolnicu i tako dugo u istoj biti, dok se uzmogne pustiti medju lakše. Po sebi se razumije, da u bolnici moraju biti odijeljeni od ostalih bolesnika.

Za lakše slučajeve najbolje bi bilo, kad bi se moglo sve skupa poslati u bregovite predjele, tamo barake sagraditi i dati liječiti. Peltzer, Fialkowski i Fuchs preporučaju taj postupak.

6. Ne manje važno je: kada se bolestan vojnik kući odpusti. Ne pustiti ga dok ne ozdravi, to je najrazboritije, jer tako ne će kod kuće nikoga okužiti. Tom odredbom moglo bi se bojati, da će država materijalno trpiti, ali kad bi se vršile ostale odredbe točno i savjestno, ne bi ni toga bilo.

U vojničtvu bi se uzimalo samo laki slučajevi trahoma, a kod točnog pregledanja, višekrat na mjesec, odma bi se liječilo, netom se opazilo kojeg da boluje. Po tom nije lako moguće da bi se u vojski razvilo tako težkih slučajeva, da bi i preko vremena vojničtva trebali biti liječeni. Po tom ne bi ni država mnogo štetovala, a takova odredba donijela bi velike koristi.

U podravini sâm ja sâm opazio, da je trahom najviše u onim obiteljima i u onim kućama, iz kojih je koj član u vojničtvu bio. Ne ću

pretjerati, ako kažem, da je od 10 trahomatoznih obitelji za stalno 6—7 stoprv obolilo, kad se je koji od sinova kući povratio iz vojničtva. Ja sam se tako na to naučio, da obično pitam: a kakovih je očiju bio vaš sin, otac itd. nekoliko vremena, pošto je iz vojničtva natrag došao. Navodno dobijem za odgovor, da je on najprije obolio, a onda drugi za njim.

Meni je sasvim jasno, zašto oči odma ne obole vidljivo, netom se vojnik iz vojničtva povratio, već istom nekoliko dana ili tjedana kasnije. Ako se je isti i u vojničtvu okužio, ipak on živi kod vojničtva higijenički puno bolje, nego kod kuće. Kad dodje kući već je okužen. Ako je ljeto, na polju je cijeli dan, u žegi u prašini, zamazanih ruku u nečistom odijelu; ako je zima tada, cijeli dan i noć živi u niskim sobama, u kojima je uvijek toliko dima i pare, da je moći nožem rezati. Gdje je tekar za jednog dostatno zraka, tu ih je po 10—16 ljudi.

U takovim okolnostima i zdrave oči mogu oboliti, a kamo li ne okužene i bolestne većma pozlijediti i pogoršati.

Prije nego predjemo na zdravstvene mjere, koje bi se morale odrediti da se sačuvaju oči u obće pučanstvu, orijati ćemo one mjere, koje su neobhodno potrebne u raznim zavodima. Po tom, kako se može uviditi, idem postepeno od onih zdravstvenih odredaba, koje se dadu najlakše provesti, kao kod vojničtva, zatim na civilne zavode, a najkašnje na pučanstvo, kod kojeg je najteže što takovog provesti.

(Svršit će so.)

Kraljevska normalna kolegija za slijepce u Londonu.

Po predavanju dra. Armitagea priredio F. G.

Godine 1868. ustrojilo se u Londonu: „Brit. Foreign Blind Association“ od same slijepce gospode. Isto je društvo za slijepce potrebite naukovne osnove i sredstva temeljito proučilo i izradilo. Ono daje priugotoviti računске i pisaće pločice, geografske karte itd., kao takodjer tiskane knjige Brailleovim slovima. Malo po malo dotjeralo dotle, da su skoro svi zavodi u sjedinjenoj kraljevini i naselbinama Brailleov sustav i ostala valjana učila upotrebljavala.

Uzgoj je slijepaca samo početno pitanje, a glavna je stvar: hoće li uzgoj, nakon iztupa, voditi slijepca do samostalnosti ili ne.

Točnim iztraživanjem dokazuje se, da mnogi odpuštenici, uzprkos naučenim radnjama, samostalnim biti ne mogu.

Ponajbolje prolaze orguljaši i oni, koji udešavaju glasovire ili koji su osobito umni, pa se valjano naobrazili nakon izstupa iz zavoda.

Godine 1869. uputih se u Pariz, da proučim glasbenu obuku kod slijepaca. Nakon dulja promišljanja odlučismo urediti tako zvani „konzervatorij“ za slijepce cijele kraljevine. Za predstojnika takovog zavoda potrebovasmo skroz sposobna muža. Tražio sam ga među slijepcima. Taj je muž bio sadanji ravnatelj i slijepac g. dr. Campbell, koj je kroz 13 godina podučavao u glasbi bostonske slijepce. Kroz dvije je godine polazio konzervatorij u Leipzigu i Berlinu. Isti je bjelodano dokazao, da ovako velikom zavodu može i slijepac vrijediti i njime upravljati, ako se samo pravi nadje.

Sad se u velikim gradovima ustrojše odbori, da se pobrinu za uzdržavanje slijepaca. Obćine i privatnici doprinesoše po mogućnosti svoje prineske, te je broj učenika sve malo po malo rasao. Već godine 1880. bilo ih je 70. Godine 1881. umre neki imućan seljak, imenom Gardener, koji je ostavio 300.000 funti šterlinga. Kamate od te glavnice pripadaju englezkim slijepcima. Po prilici trećina kamata dijele se kao štipendije slijepcima. Ponajvećma uživaju ih pitomci „Normal Collegija“. Ta ostavština omogućila je broj pitomaca povisiti na 170, koji pridolaze sa svih strana kraljevine i naseobina.

Zavodska sgrada leži na zemljištu, koje ima po prilici oko 7 jutara. Na kraju tog zemljišta, na nekom brežuljku je velika školska sgrada, u kojoj se nalaze školski i glasbeni razredi i gdje pitomci zajedno stanuju. Djevojčice su odijeljene. Izim toga je posebna kuća sa kuhinjom i 4 odijeljene blagovaonice za pitomce. Osim toga je i pripravilište (Vorschule). Na protivnoj strani jesu 2 kuće za tehničko vježbanje u udešavanju glasovira. Tu pitomci imaju zajedno i stan. Zatim druge 2 kuće za pripravilišta, poseb za dječake, a poseb za djevojčice. Svaki odjel ima svoje igralište. Kraj glavne je sgrade veliko sklizalište ili bolje vozikalište (Rollbahn), gdje se dječaci pri lijepu vremenu zabavljaju. Tik uz ovo nalazi se lijepo, nadkriveno gombalište za dječake sa svim mogućim gombalačkim spravama i potrebštinama. Jedan dio toga rabi se takodjer i za vozikalište (Rollbahn). Djevojčice imaju takodjer veliko i nadkriveno gombalište, komu je tlo asfaltovano, pa se rabi kao vozikalište. Dječaci i djevojčice vježbaju se veoma rado u vozikanju, dočim svi slijepci ne vole gombanje za odmor. Iz tog

uzroka imade tu za svaki odjel i krugljana, pa i za pripravilišta. Svi su putevi i igrališta iz asfalta, da si pitomci ne smoe noge. Glavna igrališta imadu ledine, koje su obrubljene širokim ovisokim obrubom. Obrub je zato, da se slijepac ne udalji sa ledine.

Veslanje je za slijepca veoma shodna tjelovježba. Veslaju na malom ribnjaku, komu je u sredini mali otočić, oko kojeg slijepci veslaju. Dakako da mora biti pri tom netko videći, koji ih ravnati mora. Kormilar mora vidjeti. Isto tako važne su i velocipedne vožnje za slijepce, nu stroj treba da ravna videći. Vodja vidi.

Škola ima više velocipeda, koji imadu 2—4 sjedala. Dječaci i djevojčice vole veoma velocipedne vožnje. Za lijepa se vremena kadkada dulje voze i po cestama. Velika je ipak u tom poteškoća, što kod takovih vožnja treba mnogo videćih vodja. Nu tomu imalo bi se doskočiti velocipedima, što no se sada za vojničke svrhe rabe. Ti velocipedi su pripojeni više njih jedan za drugim poput željezničkih kola. Na prvome sjedi videći vodja, koj vodi 8—10 slijepaca. Radi skupoće ne mogu se ti strojevi za sada rabiti.

Ima tu i veliko toplo kupalište, gdje se dječaci u jutro oko 6 sati kupaju, a djevojčice pak prije podne u stanoviti sat. Grije se vodenom parom.

Sve je to zato, da se jača pitomčevo tijelo, a zdravlje pospješuje. Pitomci i pitomkinje za to rado upotrebljuju svaki odmor.

Škola se dijeli u 3 odjela. Prvo je pripravna škola. U kojoj da se godini slijepci amo primaju i kako dugo da se zadrže, nije točno uređeno. Veći broj pitomaca je u dobi izmedju 6—10 godine. Čim djeca u toliko napreduju, da mogu bit primljena u razrede glavne škole, odma se u nje uvršćuju. Uzgoj pripravilišta sastoji poglavito u Fröblovim igrama.

Osim toga uče se djeca u zabavištu (pripravilištu), čitati i pisati Brailleova slova, te začimlju ostale školske radnje.

Kad dječaci i djevojčice izstupe iz pripravilišta, uče stolarstvo. Sve gorivno drvo za zavodnu potreboću cijepaju dječaci. Uče se takodjer baratati pilom i blanjalom. Ta poduka smatra se kao nastavak Fröblovih radnja, nu za buduće je popravljače glasovira veoma važno. U Parizu se u tu svrhu uči tokarstvo, nu ja sam pako toga mnijenja, da je stolarstvo mnogo bolja priprava, jer se za taj posao stolarsko orudje rabi. Poraba tog orudja dobro dodje i istim djevojčicama, koje poslije u praktičnom životu moraju obavljati ručne radnje. Dječaci se veoma vesele radnjam u radionicama, pa za to preporučam tu obuku svim sljepačkim zavodima, jer slijepac time vježba i jača svoje ruke.

Iz pripravilišta stupaju pitomci u glavnu školu. Tu se nastavlja čitanje i pisanje Brailleovim slovima, kao i zorna obuka. Uči se aritmetika, geometrija, algebra, povjest i zemljopis. Neki u višim razredima uče latinski i francuski. Nauku obično podjeljuju videće učiteljice, akoprem podučavaju i nekoji bivši odličniji pitomci.

Glavna je svrha zavodu, da uzgoji vrstne glasbenike. Glasoviranje, orguljanje i pjevanje jesu ona 3 umjeća, kojima se pitomci osobito posvećuju. Zadaća je samo prave umjetnike uzgojiti za praktičan život.

U zavodu su, osim redovitih učitelja, najbolje glasbene sile, što ih u Londonu ima. (Dr. Kopkins, Cunnings, Banister, Fritz i Hartwigson).

Pripravnu obuku oko zadataka rukovode pomoćni učitelji. Sva se skoro glasba uči po Brailleovim kajdama. Za vježbanja ima zavod 60 glasovira, 3 velikih i 3 malenih orgulja, koje se od rana jutra do kasne večeri rabe. Pokraj toga ima još drugih 6 glasovira, koji zamjenjuju orgulje. Prije više godina bijaše i podpuni orkestar, ali taj je napušten s toga, jerbo oduzimalje mnogo vremena. Ograničilo se samo na glasovir i orgulje, jer su to jedina glasbala, kojima se slijepac u Englezkoj poštenim načinom uzdržavati može. Da pako pitomci bolji napredak poluče u orkestralnoj kompoziciji, polaze u kristalnu palaču na koncerte.

Isto je tako znamenit i onaj odjel zavoda, u kom se pitomci za učitelje naobrazuju. Takovi se namješćuju u drugim sljepačkim zavodima i privatnim kućama, gdje ima slijepce djece, a i u pučkim školama, koje polaze slijepa djeca. Po prilici 120 slijepce djece polaze pučku školu u Londonu. Za ovu je djecu namješteno 6 slijepih učiteljica, a sve su odgojene u Royal Normal Collegu (u kraljevskoj normalnoj kolegiji), te mogu iz vlastitog iskustva tvrditi, da se djeca u elementarnim predmetima veoma dobro poučavaju tako, da kad poslije u sljepački zavod stupe, dovoljno su već pripravljena. U mnogim velikim gradovima podigoše slične škole za slijepce, a učitelji i učiteljice proizlaze iz Royal Normal Collega.

Najznamenitiji je odjel za udešavanje glasovira. U tom su odjelu 2 slijepa učitelja i 1 videći, koj bijaše prije nadzornik u Broadwoodskoj tvornici glasovira. Ovi uče konstrukciju i udešavanje glasovira, kao i popravljavanje istih. Dá, priugotavljaju se ovdje i posve novi glasoviri, koje u zavodu trebaju. Prem nije potrebno da svaki slijepac uči veće popravke oko glasovira, ipak to valja za one, koji misle tvorničarima biti.

Prije odpusta iz zavoda, mora se svaki takov pitomac podvrći strogom izpitu u kući Broadwoodskovoj (tvornica glasovira). Ne mogu li iz zavoda izašli udešavatelji glasovira mjesta naći u tvornicama, to udešavaju one glasovire, koje privatne osobe povjeravaju zavodu. Obično dobivaju slijepci privatne naručbine, a s vremenom postaju gotovo svi samostalnim. Mnogi imaju uza to i prodaju glasovira.

Glasovirači, orguljaši i pjevači moraju isto tako strogi izpit ovršiti pred svojim profesorima, a dobivaju diplome kao i udešavatelji glasovira, kao dokaz, da su u svojoj umjetnosti podpuno vješti. Orguljaši ostavljaju tek onda zavod, kad im se mjesto nadje. Prije ne primahu rado slijepce u orguljašku službu. Prem ta predsuda još i danas vlada, ipak smo po mogućnosti svima mjesta priskrbili.

Kad govorim o rezultatima odpuštenih slijepaca, to unaprijed upozorujem, da se Royal Normal College iz mnogih obzira sa inim zavodima usporediti ne može. Vlada ne daje zavodu ništa, pa ako čovjekoljubivi ljudi ili društva kojeg pitomca u zavod šalju, moraju platiti 350 for. godimice za pripravilište, a za glavnu školu 700 for. Medjutim se zavod u vremenu od 1—2 mjeseca mora osvjedočiti, da li su djeca sposobna za taj zavod. Nijesu li, to se odpuštaju. Ako se ne uzme obzir na pitomce, koji su kratko samo vrijeme zavod polazili, niti na one, koji su radi bolesti ili inog kojeg uzroka morali zavod ostaviti, to se pokazuje, da je u prvih 14 godina 130 svršenih pitomaca iz zavoda odpušteno. Od ovih ima samo 3, koji ne mogoše za svoje uzdržavanje ništa pridonesti; 10 ih je umrlo, 16 ne imade još dovoljno posla, nu vremenom imat će ga dosta. Od onih, koji su se ustalili ima ih 19, koji se trude, da se uzdrže, dočim 81 imade lijepu zaslužbu, te obezbijedjeno žive. Potonji godimice zasluže 700—4.000 for. Ovi su udešavatelji glasovira, trgovci s glasbilama, orguljaši i učitelji u sljepačkim zavodima i pučkim školama.

Taj rezultat imade se dakako kao veoma povoljan smatrati, osobito ako pomislimo, da su se prije još nekoliko godina iz našeg zavoda izstupivši pitomci veoma teško kao glasbenici proturati mogli, da svoje uzdržavanje nadju, te su se dakako i mnogi morali potucati kao prosjaci. Žalibože još i danas tako biva u onim zavodima Englezke, gdje je manjkava glasbena naobrazba. Upravitelji takovih zavoda tvrde, da je glasba za slijepce zločest (loš) posao i ne će priznati, da je zlim i nepovoljnim posljedicama u pravilu kriva jedino manjkava odgoja. Ne očekuje se dakako, da svaki slijepac može li glasbom samostalan biti; glavni uvjeti tomu

su marljivost, odvažnost, valjana umna i moralna sposobnost, te izvježbani sluh.

Sposobnost sam glasbenu za to na zadnje naveo, jer iskustvo uči, da se muzikalni sluh gotovo kod mnogih ljudi uvježbati dađe. Ako li je to absolutno ne moguće, tad se takovi pitomci za učitelje usposobljuju.

Valjan uzgoj, zdravo i krijepko tijelo, omogućuje donekle pitomcima isto tako i drugim se poslovima uspješno zanimati. Tako je jedan trgovac, drugi tvorničar sladora, a njegov brat slijepi zakupnik (Pächter). Tvorničar sladora bio je nakon izstupa iz zavoda udešavatelj glasovira godišnjom plaćom od 700 for. Radi bolesti svoga oca morao je ipak njegov posao preuzeti, pa ga je mnogo godina srećno vodio. Njegov brat bijaše najprije učitelj glasbe, jerbo nije odma dosta učenika dobiti mogao, a poljodjelstvo veoma volio, nastani se u blizini Londona kao zakupnik i življaše od svoje privrede.

Obskrbni zavod još nije posve uredjen. Kako je teško u prvi mah slijepcima zaslužbe naći, to će se za ovakove urediti posebna zaklada. Orguljašima traži se mjesto prije, no svrše nauke, jer bi i ovi slabo prolazili.

Po mom mnijenju ne bi se žudjeni rezultati postizavati mogli, kakove Royal Normal Collegij postizuje, da se nije u tu svrhu utemeljio osobiti zavod, koj je kao konzervatorij cijelog kraljevstva.

Da se osnuje sličan konzervatorij za slijepce, moramo biti uvjereni, pa ne pokušati pitomce u isto doba kao glasbenike i košarače uzgajati, inače se promašuje svrha. Valjano će se uzgojeni slijepac i u glasbi dobro upućen bolje uzdržavati, no samim ručnim radom. Razumije se po sebi, ako su sposobni za glasbenu obuku.

U zadnje vrijeme nastoje i u Njemačkoj, da uredi višu glasbenu školu za slijepce. Da li će što uspjeti, ne mogu reći, jer većina učitelja kao da je više sklona obrtu, no glasbi.

Linački zavodi za slijepce.

I. Privatni uzgojni zavod.

U I. svezku, na str. 13., donijeli smo sliku „priv. uzgoj. zavoda za slijepce“ u Lincu. Sgrada je na jugu grada, ne daleko kolodvora. Rad svoje visine vidja se iz daleka. Po vanjštini se može suditi, da nije prvobitno odredjena za današnju svrhu, kako ćemo to kašnje i čuti.

Sgrada je, tako rekuć, u sredini zavodskog velikog vrta. Nutrašnje su prostorije prilične. Djevojke imaju svoje stube, a dječaci svoje. Hodnici su pregradjeni, a pregrade imaju svoja vrata. U prvom katu nalazi se i zavodska kapelica, a blizu nje oduga blagovaona. Osim školskih prostorija i spavališta za slijepce, imaju svoj stan i ravnatelj, te častne sestre reda sv. Križa, kao što su one u Djakovu, a u zavodu su od 1881. godine.

S lijeve strane sgrade jest velika suša. Za sgradom je posebna štala i praonica. Malo dalje je (20 met. po prilici) željeznička pruga, koja vodi u Běč. Mora biti veoma neugodno to susjedstvo. Kad je koj vlak jače pošurio, dobrano su nam se tresli prozori u četvrtom katu. A gdje je ono šilno žviždanje i sopljenje!

Zavod ima sam svoje gospodarstvo. Kako je posjed znatan, to je i sam vrt za pitomce znatan, a drži se desne strane sgrade. Obsiže više od četvorna jutra. Nije po tom čudo, što je zdravstveno stanje najbolje i u vrijeme epidemija! U ovom je predjelu razna povrća, voća i drugog drvćea, te gombalište i kugljana. Ostali je posjed bud livada (do 2 jutra), bud oranica (do 4 jutra). Osim toga imaju zavod krava (6 kom.), svinja i peradi, te jednog konja. Suvišak se prodaje u zavodsku korist.

A sad da prodjemo na osnutak zavoda.

Znana nam je priča iz svetog pisma o gorušičinom sjemenu. Malo zrnce može nam dati ogromno stablo, u čijem hladu mnogi može lijepo odpočivati, a ima ih, koji sa njega koristan plod brati mogu čovječanstvu u korist. Slično je i sa ovim zavodom.

U veljači g 1824. odvažio se skroman čovjek na čovjekoljubiv rad, posvetiv sve svoje vrijeme naobrazbi slijepaca. Taj čovjek bio je svećenik **Josip Englmann**, izpovjednik č. s. Uršulinka — nekadanji župnik u Sievningu. U svojoj sobi počeo je taj plemenit čovjek podučavati četvero slijepaca u vjeronauku, čitanju, pisanju, računanju, zemljopisu itd., da tako ove sirote digne iz njihova ništavila. U plemenitom radu podpomagala ga č. majka Uršulinkâ: Krescencija, rođjena grofica Seeau. Ona je podučavala u ženskom ručnom radu. — Kasnije im pomagaše posebni učitelji i učiteljice.

Težak je bio početak ovih milosrdnih duša. Nije bilo imetka, a ni učila, pa si je Englmann morao sam mnogo toga napraviti i prirediti. Godine 1825. odvaži se Englmann umoliti blagopokojnu carica Karolinu Augustu za podporu i dobi od nje 1000 for. konv. novca. Za malo eto mu podpore od linačkog biskupa Gregorija Thomasa i još nekih plemenitih ljudi.

Za pet godina (1829.) morade Englmann svoju miljenčad ostaviti, jer ga služba pozva u Pram, gdje umre 3. siječnja 1839. Njegov rad preuze i opet svećenik: Sigismund Bartsch, dušobrižnik u linačkoj kaznioni. I ovaj je čovjek bezplatno radio. 1833. dodijeliše mu propovijednika i vikara stolne crkve Petra Westermayera kao adjunkta, jer nije mogao obim službama udovoljavati. 1835. postade Bartsch župnikom u Welsu, a Westermayer nastavi dalje sam rukovoditi taj plemenit podhvat. Da je sadašnji zavod tako daleko dospio, zasluga je baš ovog čovjeka. Njegovim nastojanjem dobi zavod 1839. svoju sgradu za 1184 for. konvenc. vrijednote. Imetak je sve više i više rastao, te je 1841. imao zavod 17.561. for. konv. vr. a 4.711 for. bečke vr. Pitomaca je bilo te godine 22: Godine 1840. uveo je ovaj čovjek i glasbenu obuku, pa je u to doba počeo i sam tiskati reljefne knjige za slijepce.

Pitomaca sve više i više bivalo, a zavodske prostorije bile su već tijesne. Već je kupio i novo zemljište i naredio nacrt za dvokatnu sgradu, ali nije bilo troška za nju (30.000 for.). U susjedstvu tog novog posjeda hotio je neki svećenik podići samostansku sgradu. Radnja je dospjela do drugog kata. Nije bilo novaca, pa se moralo sve prodati. Westermayer kupi to sve, pa uz pomoć zemaljskih stališa i drugih dobrih ljudi uredi sgradu velikim trudom i podiže ju na četiri kata, kako nam ju kaže slika na str. 13. u I. svezku. — Istina je, da sgrada ne odgovara najbolje svojoj svrsi, no inače nije moglo biti. Godine 1846. preseli se zavod u sadašnju sgradu, te time dokonča svoje seljakanje.

Kraj sveg nastojanja Westermayerova i kraj prošnje u crkvama gornje Austrije i Salcburga*) poče zavod od 1848. god. kuburiti, a 1851. god. pade posve na slabe grane. Ne bijaše milodara.

Na molbu Westermayerovu podijeli sabor ipak 2.100 for. a. vr. godišnje podpore, pa je tako mogao nastaviti svoj rad, kog je dovršio 1852. pošav u Günskirchen — kraj Welsa — za župnika.

Godine 1852. preuze njegov rad kapelan urfahrski Ivan Reisinger, koj ni najmanje nije zaostao u svom radu za svojim predšastnikom.

Iza njegove smrti (početkom 1857.) preuze ravnateljsko mjesto profesor vjeronauka na velikoj gimnaziji Franjo Bogner. Njega zamjeni (1872.) i opet svećenik Josip Leeb, a po njegovoj smrti

*) I danas pobiraju se darovi u crkvama i to jedan put u godini, obično na veće svetke, Dan pobiranja oglašuje župnik.

(1875.) zamjeni ga svećenik, sada konsistorijalac, Antun Helletsgruber, koj i danas velikim marom i ljubavlju upravlja zavodom.

Učiteljskog osoblja broji zavod 11 sa ravnateljem. Rekli smo prije, da su u zavodu i častne sestre. Dvije od njih, podučavaju u ručnom radu, a druge dvije vode kućanstvo i obavljaju šivači posao. Uz to su i dvije kandidatkinje od kojih je jedna kuharica, a druga paziteljica. Za svaku častnu sestru plaća zavod godimice 70 for. (U Gradcu je još jeftinije. Plaća se 40 for.) Ravnatelj dobiva na godinu 600 for. i cijelu obskrbu, a učitelj k tomu 100 for. stanarine i 200 for. kvinkvenija. Obrtnu obuku podjeljuju slijepci, no sam ravnatelj priznaje, da su videći bolji u ovakovim sgodama. Ovi dobivaju na mjesec 13 for. i svu obskrbu. Učitelji se glasbe plaćaju po satu. Ravnatelja imenuje sam konsistorij, a potvrđuje ga namjestništvo. Uza se ima dvojicu pouzdanika kojim je dužnost paziti na zavodski imetak. Ravnatelj imade veliku moć. Svakog učitelja može odma odпустiti, ako misli da je nužno, te ima to prijaviti nadležnoj si oblasti.

Godine 1890. bilo je u zavodu 26 muš., a 17 djevojaka. Godišnji je izdatak 11.000 for., namiriva se pako od zemaljske subvencije (2.100 for.), od razprodanih radnja, od ekonomije, od sabiranja milodara po crkvama u stanovito vrijeme, pa nešto i od raznih legata. Zavodska zaklada iznosila je u ovo vrijeme 150.528 for. 17 nvč.

U zavod se primaju slijepci ne samo iz gornje Austrije, nego i iz Salcburške, Štajerske, Koruške i Kranjske. Za zadnje dvije zemlje postoji i poseban štipendij već od g. 1856. pod imenom: „Za Iliriju“ od 100 for. konv. novca, a izplaćuje ga zemaljska blagajna u Ljubljani. Od g. 1884. dobiva zavod od kranjske vlade 150 for. iz zaklade baruna Flödniga, koja je osuovana sa 30.000 for. Pripomenuti nam je, da je veoma malena plaća odredjena za plaćajuće pitomce. (Za domaće najmanja 50 for. na godinu.)

Obuka traje osam godina. Šest godina jest svakdanja, a 2 g. opetovna obuka. Podučava se pako u tri razreda. Predmeti su obični, kao i u inim zavodima.

Dnevni red je sličan ostalim u drugim zavodima. Od 8. ure u jutro, pa do 7. jesu učevni sati. O podne imadu manji 2 i $\frac{1}{2}$ ure slobodno, a veći 1 i $\frac{3}{4}$ ure. Škoda, što nije obuka tako uređjena, da prije podne dolazi tako zvana literarna obuka, a po podne stručna, te predčitanja u večer. U zavod se primaju za obuku sposobni pitomci. Ne ima li baš koj potrebnu odjeću i rublje radi velikog siromaštva, to mu zavod sam daje.

Školska godina započinje 15. rujna, a svršava 15. srpnja.

Za otpuštene pitomce pripadnike gornje Austrije brine se zavod, te čini sve moguće od svoje strane. Imade više primjera, gdje su dva ili tri slijepca uredila „kompaniju“, kad su dovršili nauke. Ovakove udruge da dobro napreduju. Škoda je, što se zavod ne brini i za one zavodske pitomce, koji niješu pripadnici gornje Austrije!

Zavod čuva sadreni lik Marije Terezije pl. Paradis i njezin, vrlo zanimiv spomenar. (Vidi članak: Marija T. pl. Paradis)

II. Djevojački dom.

Tko je pažljivo pročitao povjest uzgojnog zavoda, opazio je, da je, tako rekuć, ravnateljsko mjesto zauzimaio novajlija za novajlijom na polju uzgoja slijepaca, no ljudi požrtvovalni i puni sućuti. To je jedino uzdržalo i podiglo uzgojni zavod, za koj se nije brinulo nikakovo društvo.

Požrtvovalnost sadanjeg ravnatelja, mogla je toliko učiniti, da se je osnovao obskrbeni zavod za slijepce djevojke, koje su dovršile svoje nauke u uzgojnom zavodu. U kratko ga zovu: „djevojački dom“ ili „dom slijepih djevojaka“. Svrha mu je pako pružiti utočište i obskrbu svojim stanaricama. Valja bo znati, da je sa obskrbom odraslih djevojaka vrlo zlo. Njihova privreda ne može tolika biti, da se same uzdržavaju, jer ženski ručni rad i videćim djevojkama malo nosi. Uz to mogu slijepce djevojke lako posrnuti u pokvarenu svijetu, a da se to sve ne dogodi, najbolje im je ovakovo posebno utočište.

Vruća želja plemenitog ravnateljevog srca, velečastnog gosp. Antuna Helletsgrubera, izpunila se 1883. godine.

Na sam blagdan sv. Angjelâ čuvarâ (2. rujna 1883.) određilo se posvetiti tu krasnu jednokatnicu, to zakrilje bijednih slijepih djevojaka!

Dan posvete došao, ali i dan veselja našoj prejašnoj vladalačkoj kući. Isti taj dan, odma poslije posvete, porodila je prejasna nadvojvodkinja, prijestolonasljednica Štefanija, jediniću kćerku Jelisavu. Na uspomenu čudnovatog tog slučaja, mnogo je odličnika izkazalo veliku svoju darežljivost. Samo Njegovo Veličanstvo odredilo je da ovom zavodu pripadne u svoje vrijeme neki dio državne dobrotvorne lutrije za potrebito razširenje sgrade. Gornjo-austrijski sabor osnovao je u to ime Jelisavinu zemaljsku zakladu, kojom

ovaj zavod dobita godišnjih 200 for. Linačka obća štedionica poklonila je u to ime „djevojačkom domu“ 2000 for., a prije toga dala je već 1000 for., a i danas, daje godimice 100 for. podpore. Kako rekosmo, nabralo se lijepih darova tako da je zavod početkom 1890. imao zakladu od 18.143 for. 74 nvč.

Ovo je prvi i za sada jedini zavod u austro-ugarskoj monarhiji, koj samo slijepim djevojkama daje utočište i obskrbu. Osnovan je pako imetkom uzgojnog zavoda s kojim je i u svezi. Prošle godine bilo je u „domu“ 11 djevojaka. Zabavljaju se pako pletenjem čarapa, trstenih stolaca, prostirača (tepiha) od suknenih odrezaka, te inim kućanskim poslovima. Godine 1887. izradile su 207 pari čarapa, 219 trstenih stolaca, te 32 tepiha, za koje je stvari unišilo 283 for. 02 nvč.

Sama sgrada krasna je jednokatnica (vidi str. 19. u I. svezku). Sobe su svjetle i zračne. U sgradi je i krasna kapelica. Zavod se nalazi u Volksgartenstrasse 14., i to baš s lijeva na uglu „Hrvatske ulice“ (Kroatengasse), koja će se tek izgraditi. Ulica ova vodi u „Kroatendörfl“. — To selce da je dobilo svoje ime od hrvatske vojske, koja da je za nekog rata oudje svoj logor imala. — Za sgradom je zavodski vrt sa nešto preko 1000 □ hvati površine, u kom rade i same pitomkinje.

Zavod je pod nadzorom biskupskim i zemaljskog namjestništva, a primaju se u nj čestite i zdrave slijepce djevojke iz gornje Austrije od 15—30 godina stare. Prima ih pak ravnatelj uzgojnog zavoda, koj sve i rukovodi. Za siromašnije djevojke plaća se godimice 72 for., a za imućnije 150 for.

Kućni je propis dosta strog. Dnevni je pako red slijedeći: Od 1. travnja do 1. listopada ustaju se u 5 sati. U ostalo doba u 5¹/₂. U pol sata imaju se umiti, počestljati i obući, a onda svaka svoj krevet urediti. Za tim odu sve skupa u radionicu i mole jutarnju molitvu, a onda dobiju zajutrak. U 6 i ³/₄ sata idu sve u obližnju crkvu k' sv. misi i po radnim danima. U 8 sati počima rad i traje do podne. U 10 sati imadu ¹/₂ sata odmora. U podne objeđuju i imadu prosto do 1 i ¹/₂ sata. Od 1. i ¹/₂—3 i ¹/₂ sata rade, onda južinaju i imadu odmor do 4 sata. Za tim rade do 6 sati, a od 6—7 je odmor. U 7 sati večeraju, te su slobodne do 8 i ³/₄ sata, kada moraju na skupnu molitvu, a onda spavati.

Nad cijelim zavodom vodi brigu posebna gazdarica, koja se mora svojih propisa strogo držati. U zavodu imade stan i obskrbu, a uz to primjerenu plaću. Odgovorna je pako ravnateljju.

Eto nam živa primjera, kako se ovakov zavod ne samo uzdržati, nego i razširiti može, i uz najmanje darove dobrih duša. Budi nam to ponukom u našem nastojanju! V. B.

Sljepački zavod u Hrvatskoj.*)

Priobćio Stj. Š.

Gospodine uredniče! Pod otim naslovom čitam u Dürenskom „Blindenfreundu“ članak, koji će svakako zanimati poštovane čitaoce Vašega lista i sve prijatelje slijepaca. Priobćujem ga doslovno, a Vas molim, da mu ustupite prostora u Vašem listu, e da se vidi, što Nijemci — o nama! . . . .

* * *

„Dandanas opaža se pokret, koji se ne bavi šamo umom, nego se bavi i — srcem. Čvrsto čustvo pravdoljublja i humanitarnosti, koje se ne izražava tek sućutnim riječima ili nježnim darovima, podaje svakome čovjeku i prilike i polja, da udjelotvori svoju snagu, te tijekom uzmogne postići sve ono, što mu je duševno i fizično za život potrebno. Taj zahtjev dokazuje, da će „visoka“ prava čovječanstva ostati neodatna i pobijediti, ma da stranačke strasti s temelja razoruju — društvo.

Pa i za slijepca, za neoporecivo njegovo pravo na prosvjetu i radinost, podižu se sada po gdjegdje glasovi, koji su sve glasniji i sve to jače prodiruju do srca i savjesti, kao da podsjećaju na neizplaćenu dugovinu. Oni iziskuju slijepoj djeci, čije su sposobnosti kao i potrebe za naukom bezdvojbena dokazane, dio pučke naobrazbe ne kao akat milosti, nego kao pravo pučke djece. Oni pokazuju na tisuće primjerâ, kako si je i naobraženi slijepac kadar marljivošću svojih ruku, naucima upućen u znanost i umjetnost, steći svoj svakdašnji kruh, te u životu zauzimati častno mjesto; a odavle slijedi, da je i naobrazba i uzgoj slijepaca od interesa po narodnje blagostanje, a za tim treba težiti.

Pa ako ti zagovornici te svete stvari i ne vide s mjesta izpunjene svoje želje i nade, neka se utješe, jer će im se one izpu-

*) Članak nam je kasno stigao. U budućem svezku osvrnut ćemo se na nj obširnije. Ali već sada izjavljujemo, da nijesmo u svem istog mnijenja. Donašamo ga pako, da se znade i za tudje mnijenje. Ured.

nititi tako sjegurno, kao što je sjegurno, da Bog pušta, da svakog jutra zemlju ogrije njegovo sunce!

Mi te riječi dovikujemo na utjehu čovjekoljubima u Hrvatskoj, koji htjedoš, da slijepoj hrvatskoj djeci osnuju: sljepački zavod, pa se pri prvom koraku, kojim pokročiše za tim ciljem, namjeriše na neizčekivanu, veliku zaprjeku.

Na dan 30. siječnja 1889. sabra se u Zagrebu nekoliko „philantropa“, zagrebačkih gradjana, da privatnim sredstvima zasnuju sljepački zavod, pa se obratiše sa zamolnicom na zemaljsku vladu, e bi im se dozvoljelo, da osnuju društvo, kojemu bi bila zadaća i svrha: promicanje uzgoja i naobrazbe slijepaca u Hrvatskoj. Moliitelji ne tražiše podpore ni u zemlje, ni u vlade; osloniše se na to i pouzdaše, da će njihove ideje pobijediti u — srcima ljudi. Svoju zamolnicu posmatraše oni posve naravnom, da, izčekivašu veselo dozvolu; jer Hrvatska broji slijepaca na tisuće, a med ovijem ima na stotine slijepih školskih sposobnjaka, koji doslije tapču u duševnoj noći, izvrženi svoj bijedi i nevolji prosjačkoj.

No ko li bolno razočara te prijatelje slijepaca, kad no otvoriše dne 23. svibnja 1889. riješenje svoje zamolnice:

„Pošto ne predleži potreba osnutka sljepačkoga zavoda, pokle si je postojeći zavod za gluhonijeme stavio dalnjom zadaćom njegovati i naobrazbu slijepaca, u koliko će to sredstva dopuštati; (kako to izrično stoji u statutima toga zavoda), to zemaljska vlada drži, da bi uredjenje sljepačkoga zavoda barem momentano i u najbližoj budućnosti razvoj tek zasnovanoga zavoda za gluhonijeme sprečivao, a taj je do sele dobro uspjévaio, s toga se za sada pravila „društva za uzgoj i obskrbu slijepaca u Zagrebu“ odobriti — ne mogu.“

Stojimo tude napram zagonetki. Hrvatska je zemlja, koja je dokazala, da imade smisla za obrazovanost različitim zavodima: univerzom, akademijom znanosti, obrtnom i nautičkom kao i gospodarskom školom, pa množinom izvrstnih pučkih, gradjanskih i srednjih školâ; zemlja, koja je dokazala svoju humanitarnost mnogovrstnim dobrotvornim društvima; pak zar se zastupstvo te zemlje ne bi moglo priključiti uvjerenju, da je sljepački zavod, koji služi ljudskoj obrazovanosti isto tako, kao i ljubavi spram bližnjemu, nuždan, potrebit; zar da se ono zadovolji samo time, da takav zavod po statutima zavoda za gluhonijeme — dopuštano dobro mišljeno — tek figurira kao puka namjera, namišljaj? Na sproti činjenici, što se je dosle na tisuće slijepe dječe u neznanju, bez

uzgoja i naobrazbe proturivalo kroz taj život, što im nije ma ni jedna duševna zrička zasjala u njinoj vjekovitoj noći, što im bližnji ne pružiše ništ — do prosjačkoga štapa i kake milostinje: na sproti tijem potresujućim činjenicama može da napiše zemaljska vlada izreku: „Pošto ne predleži potreba osnutka sljepačkoga zavoda . . . . itd.“ ? —

Mogu li mjerodavna gospoda reći, da društvo, koje je osnovalo zavod za gluhonijeme, ne će nikada osnovati, ili osnovati moći i — sljepački zavod! To društvo uzdržaje zavod s 9 pitomaca sa svotom od 2.010 for. 40 nvč. godišnjih, svotom, kojom se drugi zavodi ne mogu izkazati. (?) Za cijelo vode pokrovitelje zavoda za gluhonijeme najplemenitije intencije i živa gorljivost k njihovoj dobroj stvari, no oni bi morali uložiti sve svoje sile, da budu pravedni naprama zahtjevima svoga zavoda. Neka se barma drugomu krugu ljudi ne zabranjuje, da se brinu za slijepce. Hrvatska je zemlja bogata sredstvima (? op. pr.); srca njenih stanovnika bogata su djelotvornim sučustvima, koja je lako podpaliti, pa čim je više prilike, da se čini dobro, tim je i dobrotvornost veća.

„Hrvat je zahvalan“ veli poznata i razgranjena slavonska poslovice. Pa, — hrvatski je narod slijepcima u velike dužan zahvalnosti i hrvatski će se narod odužiti! Najdivnijim pjesmama, čijih se zvukovi moradoše svakoga, ko dublje osjeća, dojmiti — i kako su ti pjesmotvori svezani sa srcem naroda —, tijem pjesmama ima Hrvatska i njezini stanovnici da zahvale — slijepcima! Oni su kroz sve bure života, kroz nuždu i smrt te dragocijene dragulje poezije nosili u svojim srcima, njihove ih usne ukopaše u duše mladeži i staraca, pa ih sačuvaše sve do danas . . . .

Ne ima dvojbe, da je tudijer nesporazumljenje, izazvano nepromišljenom riječi, krivim mnijenjem, koje je kadro moćno, da odlučno uplvisati na ostvarenje i oživotvorenje dobre i korisne ideje. Hrvatska zemaljska vlada stoji na povisokom zreniku, ona je na kulturnom polju stvorila mnogo i preznamenita, a da ne bi radostuo bila pripravna opozvati svoju odluku, svoje riješenje, koje je kadro djelo odkupljenja onemogućiti na godine i godine.

Već je samo po sebi i to hvalevrijedan čin, kad pojedinac preuzimlje dobrovoljno na sebe dužnosti, što bi za pravo bile zadaćom svakoj zemlji, koja želi, da sudjeluje nastojanjima i napredcima stoljeća. A osnutak uzgojnoga zavoda za slijepce jest takova zadaća, takova dužnost. Pa onda su u Hrvatskoj učinjeni za stvar slijepaca qduševljenim, marljivim i darovitim učiteljem Vinkom

Bekom to li veliki i vrijedni počeci, da se ne bi moglo odgovarati za to, kad bi se razplinuli, uništili. To je sjetva božja, koju će dobri Bog svojom plodonom kišicom natopiti i oživljavajućim sunašcem ogrijati; — smije li da sprečuje čovjek ono, što je Bog blagoslovio!

Za cijelo, Hrvatska će k listovom slavne svoje povjesti pri-
dati još jedan listić, na kojem će biti napisan osnutak sljepačkoga
zavoda!“

Hohe Warte (kraj Beča).

Direktor Heller.

Praktična uputa.

II. dio.

Uzgoj slijepca od 3.—8. godine.

U I. sam tečaju ovog lista rekao, da se dijete ne može uz-
gajati točno na odsjeke, pa s toga mi nije zamjeriti, ako koju pri-
jašnju uputu ponovim. Uzroci su tomu razni. Dogadja se, da se
nekoje upute i nehotice zaborave ili da se u kojoj stvari često gri-
ješi. Tu treba čestog sjećanja i upućivanja. Djeca jednako ne na-
preduju, a ipak mi se je obraćati i na jedne i na druge. Tako mi
je štošta ponoviti.

O govoru i pamćenju.

Govor se djeteta razvija po sluhu, a da je tako, svjedoče nam
gluhonijemi, koji ipak ne mogu govoriti, prem im je jezik i dušnik
u redu. Govorom se ujedno razvija i umna snaga djeteta, jer po-
budjuje i unapredjuje djelovanje moždjana, kao sijelo naših misli,
pa zato moramo nastojati, da i slijepce što bolje uvježbamo u go-
voru. To ćemo pako postići, ako sa slijepčetom puno razgovaramo,
ali moramo paziti, da nam je govor što zvučniji, pravilniji i raz-
govjetniji, a ne kojekako riječi natucati, kako je to zao običaj. O
čem god govorimo, to po mogućnosti i pokažimo t. j. dajmo mu
u ruke, da sa svih strana opipa, pa ga upozorimo i sa zvukom
dotične stvari, a ako treba i sa tekom. N. pr. govoreć o stolcu,
pokažimo ga, pa neka opipa noge, sjedalo i naslonjalo, neka po
mogućnosti saznade od česa je i sjedalo i naslonjalo, a za tim ga

prehitimo, da čuje, kakov zvuk daje. Ako bi se kada stolac prehitio, upitajmo ga, da pogodi, što je opalo. — Govoreć o nožu, podajmo mu ga oprezno u ruke, pa ga medju inim upozorimo na oštricu i brk, te držalo, da znade, kako se mora držati, te kako njime rezati. Za tim ga pustimo koj put na pod, da si dijete upamti i zvuk. Sličan bi bio postupak i kod vilice, sjekire, škara. Govoreć o ormaru, dignimo slijepče, da ga sa svih strana opipa, pokažimo mu vrata, kako se otvaraju i zatvaraju, pa kad smo ga na to sve upozorili, udarimo rukom po ormaru, da se i njegov zvuk čuje. Riječju, uputimo slijepca da saznade što je uglasto, okruglo, oblo, zavinuto, pljosnato; što je kratko, dugo, široko, uzko, duboko, visoko, nizko, debelo, tanko; što je gladko, hrapavo, oštro, tupo; sitno, krupno, tubasto, šiljasto; što je meko, tvrdo, hladno, vruće, mlačno, suho, mokro, vlažno; što je slano, sladko, kiselo, gorko; što je glasnije, što opet zadumljeno; što je drveno, stakleno, željezno itd; što je lijevo, desno, gore, dolje, sprijed, strag, postrance; čemu je ovo ili ono; kako se rabi ovo ili ono; koji su dijelovi ove ili one stvari itd. Znajmo, čim su jasnije predočbe i čim ih je više, tim je i umna snaga, djelatnost jača i veća.

Opazimo li da dijete koji glas osobito teško izgovara, vježbajmo ga što više. Te vježbe ne smiju biti suhoparne i dosadne. Izgovara li dijete koju riječ naopako ili red slovaka zamijeni, to nam je znakom, da nam je takove riječi polagano izgovarati. Kraj sve naše vježbe može se dogoditi, da nam slijepac ne će gdje šta valjano izgovoriti. Nije ni čudo! Ta on ne vidi kako se sad usta, sad jezik drži! Opisuješ li mu, dogodi se lako da te ne shvati. U ovakom slučaju najbolje je da posve polako izgovorimo koj glas, a slijepac da opipa položaj recimo ustnica, jezika ili zubi.

Dalje nam je paziti, da slijepac jedan glas s drugim ne izmjenjuje, n. pr. m sa n, b sa p itd. ili obratno. Zapusti li se to, teško je kasnije popraviti.

Kao druga djeca, tako će nas i slijepac za ovo ili ono pitati, propitkivati. Budimo strpljivi, pak ga lijepo podučimo. — Radi li se tako, opazit ćemo u brzo napredak, koj će nas i same veseliti! Kod cijelog ovog postupka treba ustrpljivosti i ljubkoće. I ovdje se lijepim najdalje dodje, inače se slijepče već s province uplaši, te u strahu niti o čem misliti može. Ne bi li se sirotče upućivalo u spoznaji stvari, ostalo bi tupoglavo, pa smo mu time nametnuli još jednu pogrešku.

Sve ove vježbe ne smiju biti suhoparne. One moraju imati još jedan zadatak, a to je, da dijete i sve ono zapamti što je čulo.

Tim ćemo ujedno jačati pamćenje, koje je i za slijepca veoma potrebno i koristno.

Da pamćenje olakotimo, ne smijemo ga upoznavati u jedan mah sa više stvari, nego sa jednom. O toj ne smijemo puno toga navadjeti. Malo po malo treba ići.

Učimo ga uz to male lake molitvice i pjesmice na izuš. Pripovijedajmo mu kakove sgodne male pripovijesti, pa ga kašnje izpitujmo. Veoma su sgodne biblijske crtice o životu Isusovu. Ne zaboravimo niti u ovoj dobi na vjersku obuku! Učimo ga riječju o svem i svačem što je dobro i koristno, — kao i svako drugo dijete, nu, kako već rekoh, polako i postupice. Preduzeto se gradivo mora što češće opetovati.

Njega udova i ostalih dijelova tijela.

Kretnja ili gibanje prirodjeno je čovjeku. Sama narav zahtijeva, da se dijete kreće, a ipak imade roditelja koji griješe proti tomu, jer ostavljaju svoje slijepče na miru, da se ne bi o što udarilo i ozlijedilo. Zato im se narav grdo osvječuje! Pogledjimo samo ruke takovih nesretnika, koje su kao trta, tanke, suhe, slabe, a za nikakov posao! Zar nam je Bog dao ruke da klempeću kao bat u zvonu, a ne za rad? Pa ako se slijepac i udari gdjegod, zar će zato svijet propasti? O Bože, a koliko se je nam zla dogodilo i događja, kad nam je postići ovo ili ono! Koliko put smo se porzali nožem, dok smo umjeli baratati njime, pa koj će reći da se još i danas porzati ne može! Tko može reći, da uz sav svoj vid nije nikad glavom udario o zid?! Zato zapamtite roditelji, da je i slijepcu, ako ne baš u veliko raditi, a ono bar svakako gibati!

Primjer drugih ne može djelovati na slijepca, jer ne vidi, te mu s toga treba kod pouke osobite upute i vježbe. Dajmo s toga djetetu igračke, uputimo ga kako će ih rabiti. Dječaku dajmo n. pr. sviralicu, da prstima prebirati može po njoj ili bubanj, da se uči udarati; djevojčici možemo dati lutkicu, pa ju uputiti, kako će ju svlačiti i oblačiti. Kad nam dijete poraste, dajmo mu svašta u ruke, pa bilo to nož ili drugo orudje, s kojim neka reže, rezucka, bode, pili, tuče itd. Dakako da za tu obuku treba puno volje i uztrajnosti, ali znajmo, da smo tim načinom donekle izvježbali i „opip“, koj takodjer nadomješćuje vid, a uz to smo mu prikralili vrijeme i priučili k radinosti.

Kod hodanja valja slijepcu pokazati kako mora dizati noge, pa zato moramo paziti, da preveć ne prigiblje koljeno, a opet niti

premalo, da bi šukao po podu ili zemlji. Zatim nastojmo, da ne pravi odviše velike korake, te da si prisvoji pravilno držanje, a osobito da ne spušta glavu naprijed, već da ju ravno drži. Kod sagibanja ili prigibanja pokažimo mu, kako mora prignuti koljeno jedne noge, a kako opet drugu spružiti natražke, da ne opane.

Slijepac ne vidi, pa ne može na nj djelovati primjer drugih ljudi. Zato mu pokažimo kako visoko valja dizati noge kod hodanja, za tim kako da sjedne i kako da stoji, a da ne opane. Nadalje moramo nastojati, da nam slijepac samo lijevu ruku drži nešto naprijed pred glavom, da ju sačuva od kakvog tudarca, dočim mu je desnom rukom nositi razne stvari. Ako bi slijepac išao sa svojim vodjom, to se mora uvijek držati za pol koraka natrag, držeć ga za skut haljine ili kaputa, jer će tim sve smjelijim postajati, nego kad bi se čvrsto držao za ruku, te išao uzpored, gdje bi se onda oslanjao po najviše na svoga vodju. Po posve sjegurim puteyima priučajmo slijepca već za rana da hodi sam i to tako, da se udaljimo od njega, te ga pozovemo k sebi ili da hodamo pred njim, a on za nama.

No ne mislimo, da je dosta, ako cijelu stvar opetujemo jedan put ili dva puta, pa gotovo za uvijek! Ne, svaki dan pomalo valja opetovati razne vježbe, da vidimo u koliko si je dijete zapamtilo ovo ili ono. Ako bi nam što opalo, a dijete nam je blizu, neka ono digne, a ne mi.

Hoćemo li da dijete naučimo sjediti, to ga moramo ponajprije uputiti, da uvijek kojom rukom prije potraži sjedalo, pa onda istom neka sjedne, inače će mnogo puta opasti. Ne dozvoljujmo nikako, da ovija noge oko stolca ili da njima zvoni, već neka sjedi upravno, a najbolje je, ako se može nasloniti na naslonjalo.

Ovom će nam sгодom najviše koristiti pružiti tjelovježba i to onaj dio, koj govori o prostim vježbama, da djetetu ojačaju mišice. U proste vježbe brojimo kretanja i to ruku, nogu, glave i trupa. Ova kretanja mogu biti osebice ili spojeno jedno s drugim. N. pr. Dijete neka pruži desnu ruku naprijed (ili gore, postrance, natrag), pa onda dolje; tako se isto i s lijevom učiniti može ili obje skupa. Nadalje može skučiti desnu ruku, pa ju spružiti naprijed (ili gore, postrance, natrag), pa opet na svoje mjesto s njom; tako se isto i s lijevom učini, pa onda oboje skupa. Kod vježbanja nogu neka recimo lijevu nogu spruži naprijed (ili postrance, natrag), pa u stav. Ove vježbe s nogama mogu se za tim spojiti s onima sa rukama. Trup može nagnuti naprijed, natrag ili postrance, na desno ili lijevo, a tako i glavu. I te se vježbe mogu spojiti s onim sa

rukama ili nogom ili obojim skupa. Učini li se ma i toliko biti će ako ne dosta, a ono dovoljno. No prije nego li ćemo slijepca štogod nova naučiti, moramo sami dobro prokušati i prosuditi, da li je za nj ili ne, jer ćemo ga inače u protivnom slučaju ozlovoljiti, pa će nam onda sav trud zabadava biti, a už to bi još umnožali zlovolju, koja je po slijepca jako pogubna.

Spoznavanje okoliće.

Rekao sam u prijašnjem članku, da moramo slijepca priučiti hodati bez naše pripomoći. Nu ne bude li dijete spoznalo svoju okolicu t. j. ne bude li znalo kako recimo u sobi stoji ormar, stol, peć itd. mnogo put će o što trknuti, pa bi moglo s vremenom izgubiti i volju da samo hoda t. j. ne bi imalo tako zvanog samopouzdanja. Da nam se to ne dogodi, moramo slijepca upoznati sa okolicom i to dakako ponajprije sa onom, koja mu je najbliža. Nastojati ćemo dakle, da ga upoznamo ponajprije sa sobom i namještajem, pa zahtijevajmo, da nam obilazi oko stola. Vodimo ga uz zid naokol po sobi, te mu dajmo da svaki predmet opipa, koj bi na putu bio, pa zahtijevajmo kašnje da sam to isto čini, nu ne dopuštajmo, da se grčevito hvata za bud koju stvar, već prsti da šuće. Postavimo ga na razna mjesta, pak zatražimo da nam nadje stol, postelju, vrata, prozore, ormar itd. Tako ćemo malo po malo uvježbati slijepca u poznavanju sobe, pa će nam kasnije laglje biti, kad ćemo ga upoznavati sa vanjskim svijetom.

Kad smo tako upoznali dijete sa jednom, drugom i trećom sobom, sa hodnikom, kuhinjom, u obće sa stanom, upoznajmo ga i sa ostalima dijelovima kuće, (dvorišta i vrtića). Vodimo ga naime od jednog mjesta na drugo i opet natrag. Upozorimo ga na svakojake oznake t. j. po čem će razpoznati koju stvar ili kraj, predjel ili dio, da se brže snadje. Zahtijevajmo da nam sam nadje ovu ili onu oznaku, obilježje, nebi li ju što bolje upamtio. Ako smo tako sa djetetom postupali, ne će nam onda teško biti poslati ga u kuhinju, a ne ćemo se niti toliko bojati kakove nezgođe. U obće biti će dijete i spretnije i veselije, a uz to će se ipak moći za bud koj posao upotrijebiti. Tim će načinom samostalno postati, što kod slijepca jako puno vrijedi. — Kod spoznavanja stuba upozorimo ga na oslone i priučimo ga, da i po stubama hodi, a ako je iole moguće, zahtijevajmo da samo jednom te jednom nogom stane na stepenice. Ne propustimo nadalje upoznati ga i sa brojem stepenica, pa onda tražimo, da ih prebroji kao kod silaza, tako i kod uzlaza. Kasnije, kad postane vješitije, naučimo ga penjati po lješt.

vama, upozoriv ga dakako, kako se mora držati i noge dizati, a ne puštajmo ga sama po njima se popinjati dok se dobro ne izvježba. Tako će s vremenom slijepac izgubiti i bojazljivost, koja mnogo preči obučavanje takove djece.

Jame, sve dubine, u koje bi dijete moglo opasti, neka su uvijek ili pokrite ili ogradjene.

Kad smo tako slijepca dobro upoznali sa dijelovima kuće, upoznavajmo ga sa dvorištem, pa vrtom i ostalim vaujskim svijetom. U dvorištu ga upitajmo, kojim mu je pravcem ići u vrt ili na ulicu, da se ukloni mogućoj pogibelji. Kad smo ga s glavnim pravcima dobro upoznali, ne će nit najmanje škoditi provesti ga koj put cijelim dvorištem i upozoriti ga osobito na po nj pogibeljnija mjesta. Osobito ga uvježbajmo, da brzo i sjegurno razabere glavne tačke t. j. takove, po kojima se razabratu može. N. pr. takove bi tačke za dvorište bile: kućna vrata, te moguće veliki hodnik sa uličnim vratima, sredina dvorišta da se razpozna po prilici kojim stupom ili drvetom, a onda vrtna vrata. Riječju, kojem smo ga načinom upućivali u spoznavanju soba, takovim ga upoznajmo i sa dvorištem, pa i vrtom, vodeći ga najprije glavnim putem, a onda tek drugim puteljcima. Uz to ga uputimo kako će po broju koraka saznati gdje se ili sastaju ili križaju koji putevi, te koliko koraka ima bar glavniji putevi. Tom će mu sgodom osobito dobro doći štapić, kojega ima pred sobom kosimice držati, da tako njime opipa rubove puta ili nenadanu zaprjeku.

Moramo li sa slijepcem ići po uzkom puteljku, kakovom brvnu, to ćemo sami naprvo, a slijepcu ćemo dati ruku, da se primi za nju. No prije moramo upozoriti slijepca, da je to uzak puteljak, pa neka štapom tapkajuć izmjeri širinu. Tom sgodom ne smije dizati noge, već njima šukati, da ne bi zakoračio krivo, a uz to držati štapić uz rub puteljka, da tako znade, gdje je kraj. Treba li preči preko grabe, kakove grede ili ine zaprjeke, to uvijek mora dotičnu zaprjeku sa svih strana potapkati sa štapićem ili mu valja dotičnu zaprjeku točno raztumačiti, da si ju što bolje predstavi. Na taj ćemo način obrađovati i još većma ohrabriti sirotu slijepca

Po ulicama i cestama, gdje je velik promet, ne puštajmo slijepca samoga, jer bi mu se brzo mogla dogoditi kakova nesreća. Nu zato ne mislim, da ne smije nikud nikamo iz dvorišta. Po manje živahnijim cestama neka ide pred nama, a mi za njim; dakako, ako mu je već i protumačen i poznat dotični put.

(Svršit će so.)

Božićno drveće slijepoj djeci.

U tihanom krugu, bez ikakove buke i objave uredili su dobri ljudi božićno drveće za slijepu djecu u Zagrebu u večer dne 20. prosinca 1890. u svratištu Pruknerovu. Prvi je to pokus te vrsti kod nas, a dao Bog, da se taj početak učvrsti, a s vremenom i razširi.

Svečanost je otvorio urednik ovog lista slijedećim govorom:

Milostive gospodje! Štovana gospodo! Zapala me ugodna čast, da koju prošborim kod današnje ove svečanosti, koju prirediše nekoji plemeniti čovjekoljubi ovoj slijepoj dječici uz pomoć mnogih dobročinitelja, koji amo zalaze. Nijesam govornik, ali ipak rado prihvaćam ovu sgodu, da koju reknem, koja bi našim slijepcima mogla koristna biti, kojih imademo do 2.721

Plemenita duša dra. Čecha zamislila sirotim slijepcima bar isto pomoći, te tako sabirajući i skupljajući darak po darak od plemenitih ljudi, nabrala se i svotica, da se je sve ovo, što ovdje vidimo, nabaviti moglo.

Jest ovo su darovi za ovu dječicu, za dječicu, kojoj bi Vi rekli: sirote slijepci. Da, „sirote slijepci“ i ja bi rekao, al posve sa drugog gledišta, nego li ni kom je većina vrijednih slušateljica i slušatelja. Vama su one sirote jer ne vide; jer i sami znadete, kako Vam je u mraku, u tmuni teško naći ovu ili onu stvar, prem dobro znadete mjesto dotične stvari. Vam je teško gledati je u njihovoj nesreći zato, što su nesretni!

Dopustite, ali je istina, da to nije pravo stanovište, sa kog nam je prosudjivati slijepce.

Oni su slijepi i vid im već ne možemo dati. Mjesto toga možemo im nešto drugoga, korisnoga dati, da se u svojoj nesgodi sasvim snaći mogu, a to je: naobrazbu i privredu. Da: sirote slijepci, jer im naobrazba i privreda kod nas još nije onako pristupna, kako bi to imalo biti. Državljeni su oni kao i mi, a ipak ne imaju ista prava s nama, po kojima bi ih zapale i primjerene dužnosti! Oni još u mnogim zemljama sačinjavaju posebnu kastu, kastu, kojoj je nauka nepristupna, samoradinost izključena.

No nade je, da će i kod nas po nje bolje vrijeme doći, a dokazom je evo i ovaj početak, prem malen, ali ipak takov, koj bi danas sutra lijepim plodom uroditi mogao. Ta i malo zrnce veliko stablo može dati, stablo puno hrane i jne koristi!

Zato kad proćujete, visokocijenjene slušateljice i slušatelji, da se ovaj mali i tih rad sve većma širiti i množiti počme, da je tako daleko dospio, da želi slijepcima onako pomoći, kako im po Bogu i pravu pripada, ne uzkratite svoje darežljive ruke, pa bio to sad i najmanji darak.

Da neuzkratite svoje darežljive ruke, jer i sami ne znate gdje i kada može Vas ili Vašu dječicu stići ista ova bijeda!

Zar ste Vi, roditelji, unaprijed znali da će Vaša djeca biti bez oćinjeg vida? O ne! Božja je volja tako uredila, a Božjoj se volji svatko pokoravati mora. Znadem da Vam tuća srce steže kad si pomislite: A komu ću svoju dječicu ostaviti, kad me polože u hladan grob? Tko će ih onda njegovati kad ne bude majćine ruke? Tko će im hranu priskrbljivati kad ohladni i oćeva ruka?

Ne tugujte, jer se i sreća u nesreći može naći, a tako će se i dobrih ljudih naći, koji će Vaše i ovakove sirotě rado k sebi prigrliti i biti im i otac i majka, koji će se pobrinuti i za Vašu dječicu. A dok se to sbude, što nikako nije daleko — uzgajajte svoju dječicu u Božjem strahu, u poslušnosti i u radinosti, te osobito pazite, da Vam nikada ne budu bez kakova rada ili kakove zabave, jer ih to ubija.

Što ne dječice, Vi ćete slušati svoje roditelje i dobri biti? Ako budete dobra djeca, ne će Vaši dobroćinitelji ni na godinu na Vas zaboraviti, a znajte da imate i takovih prijatelja, koji o tom rade, da bi i Vi mogli školu polaziti i puno se lijepa i dobra naćiti, jer je darežljiva ruka uzoritog gospodina kardinala Josipa Mihaljevića odredila u tu svrhu 5.000 for.

Znadem da Vas to veseli, a veseli i mene, što se mjesto Vas mogu zahvaliti vašim dobroćiniteljima, a to su, počam od preuzvišenog gospodina ministra Josipovića, dugi niz vrijednih narodnih zastupnika, te i drugih odličnih gostova iz raznog stališa, koji amo zalaze. Hvala svima, a hvala i g. Kaufmannu i njegovoj ćestitoj družini, koji su opet na svoj naćin doprinijeli, da se je svota za darove tekom godine uvećavala.

Od Boga Vam svima plaća a od mene u ime nadarenih sradća hvala.“

Iza tog govora razdijelio je g. dr. Ćech darove, koji su već razredjeni bili na ćetiri stola. Bilo je tu razne odjeće, obuće, jestvina, igraćaka, a uz to dobiše roditelji i nešto novca.

Djecu, bilo ih je ćetvero — počastiše kavom, te se kašnje razidjoše puni veselja i darova. Roditelji ne smogoše dosta hvale,

a jedna majka, kad vidje darove za svoju malu kćerku, zajauče tužnim glasom i suznim očima: „Ah, da to moje dijete vidi!“

* * *

Da je darova bio lijep broj, svjedoči i ovaj broj darovatelja: P. n.: Kaufmann i supruga, gdje Prukner, S. Dolovčak, gospoda Kramer i Lam, Lederer trgovac, Bazar König, Baumgärtner, Leskovac, Wagner, Dragutin i Stjepan Šolc, Pav. Miletić, L. Beluš, Kaiser i Lux, Dane Hermann, Kastner i Öhler, Šandor Alexander, S. Berger, Strmecki, Kugli i Deutsch, Willer, L. Rosenberg, Prister i Stern, Mavro Frankl, bazar Altschul, Kronfeld, bazar Hahn i Fischer, bazar Reichl, bazar Napredak, Neidhardt, Rabus, Rendeli, Reicher, Mondekar, Štumpfa, Winkler gostioničar, Breithut gostioničar, Wasserthal, Nosan i Nikola Čuk.

Na koncu reći nam je jednu. Ne dvojimo o tom, da li će se ovaj lijep običaj uzdržati, pa bi zato preporučili, da bi se darivanje toplom odjećom i obućom preneslo u listopad. Kod nas nije još taj običaj, al će svakako biti s vremenom. Teško je sirotinji trpiti zimu do Božića, koja znade i dosta oštra biti do tó doba! Pomozimo u pravo vrijeme! — B. —

D o p i s i.

Zrinj, 20. listopada 1890. Sljepačke gusle. Slijepci. Štovani prijatelju! Ne ćeš se valjda srditi, što Ti tako prikasno odgovaram na Tvoj vrijedni upit. Imao sam pune ruke posla s jedne strane, a s druge upravo ni kod kuće bio nisam, Te Ti nisam mogao odgovoriti, primiv Tvoju karticu.

Sad evo uhvatih malo sgođe i vremena, da Te bar u kratko ubavijestim.

a) Što se tiče g u d a l a za gusle, koga Ti nisam poslao jest uzrok, što nije valjalo — naime nije imalo strune, a i za slanje je bilo neprilično, jer to nije bog zna kakova stvar; — to Ti je samo prosti lućac, na kom je napeta struna, te koga lako i sam načiniti možeš. Samo Te upozorujem, da gledaš strunu od repa p a s t u h a, jer je najbolja i najčvršća, a k tomu gusle imaju i bolji glas. Lućac izgleda od prilike evo ovako —

b) Što me pitaš: tko je na tim sljepačkim guslama igrao, mogu Ti javiti, da je igrao A. K., od koga sam ih i dobio; od

nosno, on mi ih je poklonio, kad sam mu razložio u kakovu je to dobrotvornu svrhu; od koga ih je on dobio, nije mi poznato, a niti to, da li je ikada koji slijepac na njima igrao.

Nu po svoj prilici ne će biti da je ikada koji slijepac na njima igrao, pošto su ovdje ljudi (Bože prosti sve sami slijepci) naučeni još od prastarih vremena samo za igru i svirku rabiti takove gusle, uz koje onda po velikim godovima i praznicima u svom domu opjevavaju sami prigodne ili junačke pjesme u večer, te ne ima danas, a rijedko se i nadje po koja kolibica u ovim za bitnim krajevima Banovine, da u kući ne ima tog, tako rekuć, obljubljenog instrumenta — narodnjega, kojim si oni osobito kroz zimsko vrijeme skraćuju duge noći, pjevajući uz nje svakovrstne pjesme, ali sve monotono.

Ovakove gusle nazivlje narod u ovoj okolici javorove gusle, jer se jedino od takova drva i priugotavljaju. — Dakako, obći je naziv „slijepačke gusle“ — pošto najviše slijepci na njima igraju, ali to nije stvar baš pravo uzeta, jer ima više ljudi, koji znadu uz takove gusle pjevati — nego slijepaca, i to tako pjevati i svirati, da ti se srce od žalosti proplakati i razcviliti mora. Osobito po našoj Krajini i Bosni malo ima ljudi i momaka već, koji ne znadu na takove gusle prebirati i uz njih pjevati. — Ove „slijepačke“ — „javorove“ gusle, sve su po jednom kalupu pravljene: duboko izkopana ovelika žlica nalik na tavicu, dalje prekrita učinjenom kožom jarećom ili pasjom, a na vrhu držka probušena s nataknutim vijkom, na kom je zavijena struna — koja je na donjoj strani kašike pričvršćena — sasna prosta stvar. — Gdjekoje su lijepo urešene narodnim šarilom i rezbarijama, te mogu koštati po 5—6 for. obično, malo kojima, da nije vrh držka providjen kakovom životinjskom glavom — (pasjom, jelenjom, mačjom), a gdje koje imadu i ljudsku glavu — ponajviše lik koga slijepca.

Nadalje, što si me umolio, da bi Ti što javiti izvolio o ovomjестnim i okolišnjim slijepcima, mogu Ti u kratko reći, da mi je veoma žao, da Te tim poslužiti ne mogu s jedne strane, a s druge mi je i veoma milo — evo zašto?!

U okolici ovdje, koja broji prilično zemaljskoga puka, ne ima ni jednog takovog poznatog slijepca, koji bi još od mladosti pao u tu bijednu i nesrećnu bolest — baš u kratko, ni ne ima ovdje slijepaca izim neznatnih, o kojima nije vrijedno ni govoriti, jer su oslijepili više sa svoje, nego s Božje.

U selu Čavici ima djevojka stara kakovih osamnajst godina. U petnajstoj izgubila je jadnica oči u kozama; živi kod kuće sa

materom, obavlja nekoje kućne posle i to najviše „prede“ — ali tako fino, da se upravo čovjek mora čuditi.

U selu Brdjani ima slijepac neki Kiuk — preko 60 g. star, oči svoje — kako narod, a i on sam pripovijeda — izgubio je idući u po noći u lov (ali ne na zvjerad, već na tuđe dobro). On se bavi prosjačenjem, premda ima svoju kuću, djecu i ženu, te bi mogao kod kuće živiti; ali je lakše na tuđi se račun točiti. Zna nešto guslati, pak i tim si zbije koju krajearu, ali najviše za duvan i spirit.

Onda u selu Sankanlijami — ima jedno dva tri slijepca; ali to su većim dijelom cigani, kojim je taj posao prešao u krv. Roditelji, videći da ne mogu živjeti na lahak način, i da im zdravim i čilim ne će nitko udijeliti, oslijepe po koje od svoje djece, te ga onda vodaju po svijetu i kupe milostinju i tim se hrane. A ima ih i tako prevejanih, pak uzmu gusle, sjednu uz put i zažmire, nešto sgundraju i prosjače uz gusle, da se dočepaju koje krajeare — a onda udri loči rakiju; a kad je kući počti, ne trebaju vodje i sami idu bolje nego im vodja.

To Ti je sve, što znam o životu slijepaca, o kojima se ne može reći, da su slijepci, već više bivše od prije pustahije i muktojelice.

U ostalom poznati Banovački slijepac jest Vaso Erer, pjevač i guslar, o kom ti želim biografiju potanko napisati i poslati. Možda si i sam već o njemu čuo.

S pozdravom tvoj prijatelj

Mijat Matiević, učitelj.

U Oborovu, mjeseca prosinca 1890. Slijepo dijete. Cijenjene čitatelje sigurno će zanimati, ako jim priobćimo, da ovdje živi dijete od 3 godine u obitelji Zvonar, koje se dijete rodilo bez jednoga oka, a drugo mu je preko polovice prerašteno bijelom kožicom (mrenom), pa ipak to siromašno dijete dobro napreduje. Ono se ljeti igra ne samo u sobi, već i po dvorištu, a kadkada zaluta i na cestu. No čim čuje štopot kola, odma se vrati natrag. Prem da to sirotče tek na jednu četvrtinu oka vidi, ipak dobro pogodi na vrata. Ono je vrlo veselo, te mnogo manje plače, nego li druga zdrava djeca, kad im se što neugodna pridesi. Po glasu već dobro razpoznaje svoje roditelje, djeda i baku.

Književnost.

Dobra knjiga i dobro djelo.

Doktor Armitage nakanio bio sav svoj život liječničkom zvanju žrtvovati nu u početku vršenja svetoga rada zahvati ga slabina vida, koja je sve to više rasla, a ta nevolja prisili ga ostaviti svoje zvanje, te prionu onom željeznom voljom, voljom Engleza, drugomu. —

Postao je uzgojiteljem slijepaca i njihovim pokroviteljem. Knjiga, o kojoj želimo par riječi progovoriti*) jest lijepi spomenik uma i radinosti dra. Armitagea; jer on je nastojao onom rijedkom točnosti sabrati u svim narodima Evrope statističke podatke o sljepačkim zavodima, o njihovom materijalnom i moralnom stanju, o napredku svete sljepačke zadaće, kojoj je on svoj život posvetio.

Proučavajuć uzgoj slijepaca u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, čovjek se namjeri na teške fiziološke i psihološke probleme, te je prisiljen na potanje proučavanje umnih sila slijepaca: a rezultati toga proučavanja ožare i okrijepe volju na što djelotvorniji rad za stvar slijepaca.

Sve je to u lijepoj mjeri postignuo gospodin Armitage; da je on to bolje učinio od drugih, uzrok je njegov mnogogodišnji rad sa slijepcima, i što je on zvanjem svojim liječnik; tako je njegova knjiga pravi *v a d e m e c u m* za uzgojitelje slijepaca i za slijepce.

U knjizi ne ima mnogo novosti, tu je samo tačno sve sakupljeno što se pisalo o fiziologiji i psihologiji slijepca, te o pojedinim naučnim metodama, napokon o sposobnostim slijepaca za višu, stalnu i proširenu naobrazbu.

Drugo poglavlje govori o načinu kako da preveniramo sljepoću; to poglavlje je nova, savršena, tačna, bogatim statističkim i znanstvenim opazkama podkrijepljena študija, koja zaslužuje ozbiljnu prouku.

Knjiga je tako sastavljena, da ju svatko koristno čitati može, bez ikakvih poteškoća: to je ona prava pučka knjiga. Ne bojimo se utvrditi, da onaj, koji tačno, savjestno prouči ovo djelo, da može uz dobru volju postati uzgojiteljem slijepaca.

Sa par riječi teško je knjigu ovake vrsti ocijeniti, nu za koje doba nastojat ćemo par poglavlja provesti na hrvatski, koja će knjigu najbolje preporučiti.

Knjiga je dobra.

A dobro djelo?

Dobro djelo jest prevod sa englezkoga na talijanski. Žalostno je, da gospođica Kerich nije mogla doživiti veselje, da vidi otiskanu knjigu — miču mnogih dana i noći, da vidi spomenik svoje volje i ljubavi za slijepce, za domovinu. Smrt ju pokosi.

Talijanski slijepci ne mogu blagodarit gospođici za njeno dobro djelo — al bar će njezinu uspomenu veličat, tim više, kad saznadu, da je knjiga ne

*) Uzgoj i udomljenje slijepaca. Što se o tom uradilo, i što se krani uraditi, sastavio dr. T. R. Armitage — na talijanski sa englezkoga prevela gospođica Andalusia Kerich. — Firenze 1890.

samo sadržajem vrstna, već, da se njom Italija obogatila, da ju je obitelj predvoditeljice dala ukusno na svoje troškove štampati, a utrženi dobitak, da pripada zakladi didaktičkoga muzeja slijepaca.

Kažite mi, Hrvati, plemenitijega djela milosrdja i patriotizma?

A gdje su naši mecenati?

One jadne sljepačke gusle, koje za krajcarak evile od praga do praga!

Priobćio: Prestini.

Izvješće o javnoj obćoj gradskoj bolnici slob. i kr. grada Koprivnice od g. 1869. do konca 1889. Sastavio dr. Niko Selak, gradski fizik, primarni liječnik i ravnatelj iste bolnice. Koprivnica, brzotiskak T. Kostinčera 1890. Velikom trudom sastavljen taj izvještaj govori na 64. strani ob oćnim operacijama. G. pisac navadja svoj postupak kod tog rada. Dalje doznajemo, da je g. Selak 100 ljudi prorezao oćne mreñe, koje ćuva u posebnim boćicama. Za sada je podao skrižaljku za prvih 50 osoba. U skrižaljci je oznaćena doba, spol, narodnost bolesnika, te koje je oko operirano i kako je dugo sljepoća trajala kod pojedinaca. Medju tima je 36 muških, a 14 ženskih. Po narodnosti bilo je 37 Hrvata, a 13 Magjara. Doba operiranih je medju 35.—81. godine. Sljepoća je trajala od 1—10 godina. Drago nam je, što sam g. pisac obriće u skoro izraditi posebno dijelco o radu i uspjesima sa 100 tih sretno operiranih.

G. se S. ćudi silnom broju bolesnika na oćima (govoreć o trahomu na str. 67.). Bit će tomu svakako uzrokom klimatićki odnošaji, jer ne bi po statistici 1880. bilo u bivšoj podžupaniji koprivnićkoj 15·38% slijepaca na 10.000 stanovnika. — Dao Bog, da se tomu što prije i što izdašnjije pomogne! Ćast g. Selaku, koj se tako vruće zauzima i za tužne slijepce, pa sve ćini, što mu je samo moguće.

Thätigkeitsbericht des k. k. Blinden-Erziehungs-Institutes in Wien über die Zeit vom August 1886. bis September 1890. Erstattet vom Director des Institutes Alexander Mell. Wien, Verlag des k. k. Blinden-Institutes 1890. Ovaj krasan i veoma poućan izvještaj sa 143 strane ne pokazuje nam samo rad u gornjim godinama, nego nam daje i lijepe pouke. Na prvom je mjestu veoma zanimiva razprava: „De caecis eruditis favente Deo et consensu incliti philosophorum ordinis in academia Lipsiensi die XIX Oct. a. o. r. MDCCXV. Dissertuit M. Henricus Augustus Fricke“,*) koju je preveo zavodski vjeroućitelj W. J. Binder i svojima opazkama dopunio. U toj se radnji razpravlja o ućenim slijepcima, kojih Fricke navadja 66. Slijepci su ti razdijeljeni prema svomu zanimanju, a imade ih književnika, govornika, po jedan pjesnik, glasbenik, bogoslov, pravnik, kipar i ućitelj.

Dalnja je radnja Ivana Oppela: „Untersuchungen der Idee über eine eigenthümliche Blindensprache und die Sprache der Blinden.“ Od slijepog Antuna Messnera, zavodskog ućitelja, jest ćlanak: „Die Orientierung der Blinden.“ Od Marije Vock: „Beiträge zur Geschichte, Stellung und Methode des Anschauungsunterrichtes bei Blinden.“

*) Dobiva se i u posebnom otisku.

Iza ovih razprava jesu razni izvještaji. Prostor lista ne dopušta nam da se njima pobliže zabavimo. Spomenuti ćemo pako, da zavodski učitelji sa ravnateljem ujedno marljivo rade, da ovaj najstariji zavod (1804.) u našoj monarkiji podignu na što veći stepen.

Razne vijesti.

Slike. Valentin Haüy. U prvom tečaju našega lista i to u članku „Slijepac nekoć i danas“ (str. 56) spomenuli smo znatnije sgode ovog muža, osnivatelja prvog uzgojnog zavoda za slijepce. Dobrotom g. Guilbeana dobili smo fotografiju, po kojoj je izradjena i naša slika (str. 33.). Na slici su ove riječi: Valentin Haüy. Tumač kralja i francuskog admiralsstva itd. i učitelj slijepce djece. Rodjen u S. Justu u Pikardiji 13. studenoga 1745. Krijeposti i umjetnosti podaju mu baklju, da razsvjetljuje slijepca u njegovoj grobnoj tmuni. — Pred samom zavodskom sgradom podignut mu je i spomenik, gdje zamišljen stoji i gleda na sjedećeg Lesueura (To je prvi njegov učenik)

Marija Terezija pl. Paradis. Glasovita slijepica. Rodila se je u Beču g. 1759. Vidi članak na str. 36.

Prvi temelj hrv. slijepačkom zavodu položio je uzoriti gospodin Josip Mihalović, kardinal i nadbiskup zagrebski, pokloniv početkom ove godine u to ime pet tisuća (5000) forinti. Bog blagoslovio darežljivu ruku uzoritog gospodina! — Dao Bog ugledali se i drugi moćnici u plenerito srce Njegove uzoritosti, te svaki po svojoj moćnosti žrtvovali, ma bio to sad i najmanji darak!

Podpora. Visoka kr. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, dala je i za ovu godinu podporu od petdeset for. za izdavanje „Slijepčeva prijatelja“, na čemu se najsrdačnije zahvaljujemo.

Lijep dar. Od slavnog kr. sudbenog stola u Gospiću primili smo slijedeći dopis: Odluka. „Ovaj prihvrat legata od 200 for. iz ostavine pokojne Johane Borić prima se, te će se na isti prigodom ostavinske razprave obzir uzeti.

Buduć je legator Pavao Fabac pripadši mu zapis od 200 for. odstupio: Medicinskom fakultetu u Zagrebu 50 for., slijepačkom zavodu u Zagrebu 50 for., sisačkom vatrogasnom društvu 50 for. i sisačkoj bolnici 50 for., to se ovi zavodi o tom ubavješćuju time, da se gornji zapis ima tek poslije smrti supruga oporučiteljice, Jove Borića, trgovca u Gospiću, bezkamatno izplattiti.“ — Čast i hvala g. Fabcu!

Zapis. Kako su novine javile, ostavio je pokojni barun Ferdinand Inkey 70 for. za božično drveće slijepoj djeci. Slava mu!

Lijep primjer. Milo nam je, da možemo javiti, da se je 30 častne gospode klerika u Zagrebu predplatilo na naš list. U početnom našem radu 1888. bili su nam lijepa pripomoć, pa im i sada srdačna hvala. Dao Bog ugledali se i drugi u taj lijep primjer.

„Slijepački odjel“ na našoj jubilarnoj izložbi. Dozvolom eksekutivnog odbora gospodarsko-šumarske jubilarne izložbe dozvoljeno je uredniku ovog lista urediti „slijepački odjel.“ U tu svrhu dopitana mu je ujedno i podpora od 50, odnosno 100 for.

U „sljepački odjel“ primaju se svakovrstne radnje naših sljepaca, te sljepačke gusle, izvorne pjesme i slike sljepaca. Za svaki izloženi predmet platit će se dogovorna cijena.

Kod svakog izložitelja (ako je sljepac), valja označiti ime i prezime, gdje stanuje, kako je star, kad je oslijepio i od česa je oslijepio, te čim se sve bavi.

I najnezatnija radnja, ako je od sljepca, prima se rado.

Uredjenje „sljepačkog odjela“ biti će ovakovo:

I. odjel: a) Časopisi i knjige koje razpravljaju o sljepoći i o sljepačkim zavodima u crnom tisku za videće; b) časopisi i djela za sljepce; c) igre, priudešene za sljepce;

II. odjel: a) Školske knjige i ina učila; b) razne sprave za pisanje.

III. odjel: Rad sljepaca i orudje;

IV. odjel: a) Slike raznih zavoda i po uzgoj sljepaca znamenitih ljudi, te slike, u kojima se predstavljaju naši sljepci guslari; b) sbirka sljepačkih gusala; c) narodne izvorne pjesme naših sljepaca; d) grafičke tabele.

Listovi i upiti šalju se najkraćim putem na ovo uredništvo. Pošiljke se šalju „eksekutivnom odboru“ u Zagreb. Svagdje treba označiti krupnim slovima: „Sljepački odjel“ na vidljivu mjestu. Prije nego li se predmet pošalje, molimo da se dojavu uredništvu: što će se poslati i cijena pojedinom predmetu.

Upozorujemo, da su svi listovi prosti od poštarine, koji se tiču izložbe, samo treba označiti na koverti: U poslu jubilarne izložbe u Zagrebu 1891. prosto od poštarine.

Pobliže upito daje ovo uredništvo najvećom pripravnosću, gdje se mogu dobiti i pozivni arci.

Sakupljačima predmeta rado ćemo namiriti trošak, a osim toga dajemo badava II. tečaj našeg lista i izložbeni katalog „sljepačkog odjela.“

Prijave molimo što prije poslati našem uredništvu, dočim se predmeti tek u srpnju slati mogu.

Možemo već sada reći, da se nadamo dobru uspjehu, jer su već nekoje vrijedne prijave stigle.

Podporu za „sljepački odjel“ dalo je i slavno občinsko zastupstvo orlensko i to 10 for. Slavna dion. štedionica u Križevcima 25 for. Srdačna hvala!

Sljepa pjesnikinja. Carmen Sylva (rumunjska kraljica) izdala je nedavno sbirku dražestnih pjesama sljepce gdje. Berte Galeron de Calonne, sa naslovom: „Dans ma nuit.“ (U mojoj noći t. j. tmini), te ih je popratila lijepim predgovorom. Učenjak, profesor, pjesnik i kritičar Guilbeau krasnoslovio je dvije pjesmice iz te sbirke *Qu'importe* (Što me stalo) i *Rêve d'Aveugle* (San sljepca). U prvoj pjesmi, koja je prikazana njezinu suprugu, nesretna se pjesnica divnim stihovima, punim prave poezije tješi za izgubljen vid, kad joj je samo ostala ljubav.

Mes yeux sont fermés, mais qu'importe l' ombre.

Puisque j' ai l' amour.

Francezka akademija je pjesnikinju nagradila svotom od 1000 franaka.

Po Val. Haüyju I. Š. priobćio.

Knjižnica za sljepce. Gospodjica Emma Corazzi prepisala je Brailloovim pismenima knjigu: *La vita nuova* di Dante Alighieri. — Duskora će dovršiti: *Le mie prigioni* di Silvio Pellico (Moje tamnovanje); a gosp. Danto So-

liani prepisuje „I sepoleri (Grobovi) di Ugo Foscolo.“ (Slično rade i u drugim zemljama. Da i nekoje knjeginje obavljaju ovakov posao. Ur.)

Ubožište za neizlječive odrasle slijepce u Petrogradu, koje je osnovao pokojni nadštopski liječnik dr. Blessig (1880.) napreduje vrlo lijepo pod upravom njegove udove.

U zavodu je sada preko 40 pitomaca, najviše odraslih, koji se poučavaju u ručnom radu svake vrsti. Bivša 42 pitomca toga zavoda u neposrednoj su svezi s njim, te poslaše u nj prošle godine iza prodaje svojih radnja vrijednih 10.093 rublja.

I. S—k.

Položaj slijepaca u saveznm državama. Prvi, koji se stadoše u saveznm državama brinuti za poboljšanje udesa slijepaca, bijahu John Fish i dr. Gerre. To bijaše g. 1828., a g. 1875. bijaše već podignuto 29 zavoda, od kojih je 21 samo za slijepce, sedam za slijepce i gluhonijeme ujedno, a jedan za slijepce koji nijesu bijele boje (n. pr. Indijance).

Svrha je posvuda ista t. j.: u toj zemlji nastoje, da zavodi budu onakove škole, kakove su i za videće, a ne utočišta ili sirotišta. Tuj idu za tim da slijepca pouče, da ga osposobe, kako će kasnije sam sebi dostajati, da mu dadu njegovo mjesto u društvu, da od njega učine čovjeka, ter da ga time spase od mizantropije i prosjačenja.

Učevne su osnove po prilici iste. S jedne strane obuhvaćaju čitanje, pisanje, slovnicu, povjest, aritmetiku, algebru, fiziku, književnost, glasbu, modelovanje za dječake i djevojčice; s druge strane akordovanje i gradjenje glasovirâ, pletenje predmeta od rogoza, pravljenje četaka, grebenanje madraca itd. samo za dječake; pletenje, vezenje, redjenje rublja u svim potankostima samo za djevojčice. Veliku važnost daju tjelesnomu razvoju, a po tom gimnastici.

Po Val. Haiju I. Š. priobćio.

Dodatak. Stigla nam je prežalostna vijest da je prvi veliki dobročinitelj slijepaca, uzoriti gospodin nadbiskup i kardinal Josip Mihalović dne 19. veljače u 4 $\frac{1}{2}$ sata u jutro u Gospodu blago usnuo. Kako nam je ova prežalostna vijest pri zaključku lista stigla, to ćemo u dojučem svezku našem razcviljenom srcu oduška dati. „Dušica mu raj dopala!“ Ured.

P. n. gg. predplatnike lijepo molimo, da nam što prije pošalju predplatu, jer i mi svojim dužnostima udovoljavati moramo.

IV. Izkaz darovatelja i podupiratelja.

Poslalo je slavno občinsko poglavarstvo u Odri 10 for., a ono u Fužini 20 for.; iz Veleševca primili smo 1 for. 10 nvč., p. n. g. Mirko Pendelin 1 for.; to sve za sljepački zavod. Srdačna hvala!

Dopisnica uredništva.

Radi znatnog rada za jubilarnu izložbu, izaći će III. i IV. svezak „Slijepčeva prijatelja“ ujedno i to početkom lipnja o. g.

Ured.

SLIJEPČEV PRIJATELJ.

List za promicanje uzgoja, obuke i inih probitaka slijepaca.

Izlazi četiri puta u godini u svezcima po dva arka. Cijena na godinu 1 for. Za vanjsko države 1 for. 20 nvč. Pojedinom svezku cijena 30 nvč.

Predplata se prima na cijelu godinu. U zamjenu se primaju časopisi i djela. Rukopisi i novci šalju se uredništvu — pošta Velika Gorica. Rukopisi se ne vraćaju. Oglasi se primaju prema dogovoru.

Josip Mihalović, stožernik i nadbiskup zagrebski * 1814. † 1891.

† Josip Mihalović, stožernik i nadbiskup zagrebski.

Tek smo dobili vrlóg prijatelja našim slijepcima, već ga na žalost i izgubismo. Taj vrlí prijatelj bio je pokojni stožernik i nadbiskup zagrebski, Josip Mihalović. Rodio se je 16. siječnja 1814. u Tordi, županiji torontalskoj. Za burnih vremena 1848. godine proživjeo je i sam podulji buran život. Milošću vladarovom zasjeo je nadbiskupsku stolicu u srpnju 1870. Zaduđe dane svoga života patio je silno sbog velikih boli, ali dne 19. veljače o. g. u 4 sata i 35 časaka u jutro prestadoše, jer mu se duša odijelila od tijela.

Vrlí je pokojnik razdijelio za života znatnu svotu u dobrotvorne svrhe, pa je i naše tužne slijepce nadario lijepim darom sa pet tisuća for., koji su već u rukama visoke vlade. Ovim darom podigao si je vrlí pokojnik trajan i dičan spomenik osobito kod naših slijepaca, koji će se i u kašnja vremena sjećati, da je: prvi znatan dar dao drugi stožernik hrvatski!

Čovjek, koji se nije rodio u našoj zemlji, pa se tako krasnim darom sjetio naših tužnih slijepaca, zaslužuje, da mu uspomena za uvijeke traje! Slava mu! Slava!

* * *

Prošle sam godine dobio dozvolu od visoke vlade, da smijem sabirati milodare za uredjenje zavoda za slijepce. Pa kad se vratih s puta koncem srpnja, pokucah s molbom i kod pokojnog uzoritog gospodina. Kako je bio baš u ono vrijeme bolešljiv, nijesam mogao do njega. Rekoše mi neka za jedno osam dana dodjem, a dotle neka pismenu molbu pošaljem. Tako i učinih. Drugi put mi bje dozvoljeno stupiti pred Njegovu uzoritost i ja mu u kratko spomenem svoju molbu i zamolim ga za kakovu podporu u korist naših slijepaca.

Njegova će mi uzoritost i to lijepo hrvatski: „Ja mislim, vi ste na krivom putu.“

Zabezeknem se, al se u brzo saberem, pa ću:

„Molim uzoriti, kako to mislite?“

„Lijepo je, da se vi tako za te slijepce brinete. Vlada bi to sama morala u svoje ruke uzeti.“

„Jest, uzoriti, ima takih slučajeva n. pr. u Magjarskoj i u dolnjoj Austriji, no još je više slučajeva, gdje su privatnici započeli, a vlade kašnje preuzele, pa bi tako i kod nas moglo biti.“

„To je sve lijepo, al čim ćete vi to postići? Imetka sigurno ne imate.“

„Jest, imetka ne imam, al imam dobru volju, uzdanje u Boga, pa nadu u dobre ljude, da će rado štogod doprinijeti u ovako plemenitu svrhu, za što i Vašu uzoritost lijepo molim.“

„Sve je to lijepo, al danas ima i takovih ljudi, koji prose u dobrotvorne svrhe, pa ih kašuje u svoju korist potroše.“

„Dopuštam, uzoriti gospodine, no ja ne molim, da Vaša uzoritost meni dade kakovu svotu. Neka ju izvoli komugod predati ili samo opredijeliti.“

„Ja ću dati, al koliko, to sad ne znam. Dao sam za gluho-nijeme, pa ću dati i za slijepce. Čim račune uredim odredit ću jednu svotu i za slijepce.“

„Lijepo zahvaljujem.“ Tako se dovrši naš razgovor.

Za neko vrijeme čitao sam u novinama, da je Njegova uzoritost odredila pet tisuća for. za sljepački zavod, te je svotu poslala visokoj vladi. Kako je uzoriti gospodin već jako trpio, nijesam se pošao ustmeno zahvaliti, nego to posebnim pismom učinih u ime naših slijepaca.

Za kratko vrijeme ode na bolji svijet. U zahvalu nijesam mu položio vijenca na lijes, nego učinih u to ime drugo djelo, koje je trajnije, nego li je sam vijenac.

Vječna mu spomen!

V. B.

Slijepa dječica u zabavištu.

Da se djeca od 3. do 8. godine i tjelesno i duševno što bolje razvijaju, dižu napredni narodi zabavišta. Ova zabavišta u prvom redu najviše koriste gradskoj sirotinji. Otac bo i majka moraju na posao, te dječicu ostave ili na tudjoj pazki ili što je još gore: bez ikakove pazke. Seoske majke nose si djecu na polje, kad im je tamo raditi. Takova šta nije moguće u gradu, bilo to u bud kojem poslu.

U zabavištu se djeca igraju, a u toj igri odma i rade razne poslove, koji su im dobi primjereni. Rad je taj tako udešen, da se ne razvija samo tjelesna snaga djeteta, nego i duševna.

Da su zabavišta potrebna i koristna, svatko danas priznaje. Za čudo je, da imade i danas ljudi i u najnaprednijim državama, koji ne će da vide korist zabavišta za slijepu dječicu! Kamo se okrenemo po našoj domovini ili kuda samo zavirimo, naći ćemo;

da ni u jednom zabavištu ne ima slijepčeta, pa ma ih i u dotičnom mjestu Bog zna koliki broj bio! Uzmimo za primjer Zagreb. Tu je više zabavišta. Imade i male slijepce dječice u Zagrebu, al u njegovim zabavištima nijesam vidio ni jedno slijepo djeteseće. Ovima bi baš potrebnije i korisnije bilo, da se nalaze u takovu zabavištu! Da i koliko potrebnije od one dječice, koja vide!

Obće je poznato, da je kod sirotinje razmjerno najveći broj slijepce djece. Sirotinja se muči od rana jutra do kasne večeri, da si priskrbi što je najpotrebnije. Njihovo je slijepo dijete bez ikakove pazke, bez ikakove zabave. Dok se drugi mališi igraju, ono gdjegod čući i sluša samo veselost svojih vršnjaka. Prime li ga u svoje kolo, brzo će ga ostaviti radi njegove nespretnosti, pa tako proživi ovu dobu kao u grobu. Tijelo mu postane preslabo, a osobito ruke. Umni razvitak zaostaje kao i tjelesni.

No ne samo kod sirotinje, nego i kod čimućnijih roditelja ne prolaze slijepci bolje. Jedni ne znaju s njime baratati, pak mu sve prepuštaju, a tim se nauče raznim nepodobštinama, radi kojih su kašnje drugima nesnosni. Drugi opet tako razmaze slijepče, da mu je cijelo tijelo kao neko tijesto. Niti može hoditi, niti raditi.

Istina je, ovakovima ne će zabavište ništa pomoći, ali će pomoći onima, koji se mogu donekle po volji kretati. Ako su roditelji u čem i skrivili ili u obće premalo učinili za uzgoj djeteta, još je doba da se popravi i nadopunjuje.

Da u našim zabavištima nije i slijepce dječice, razni su tomu uzroci. Ob uzgoju slijepaca počelo se kod nas tek u zadnje doba raditi. Mnoge zabavilje opet nijesu upućene, kako im je postupati sa slijepom dječicom, pa misle, da je to Bog zna kako velik teret, kao da se od njih u tom što savršena traži. Dosta je toga što se mogu sa drugim vršnjacima naučiti, a što ne mogu, uz dobru će volju i uztrpljivost vrijedne zabavilje lako shvatiti.

Uz drugu dječicu lako će se slijepče i u mnogim igrama pograti. Zar se slijepče ne može naučiti pjevati i u pjevanju pljeskati rukama, kao i druga djeca? Zar ono ne može hodati, uhvativ za ruku videćeg djeteta, kao i druga djeca?

Ima i više toga, a zabavilja će samo pripaziti, da li i slijepče pravilno rukama pljeska, maše, diže itd. Slijepog miša, slijepog krojača, pošte, koliko je sati, lisica ide okolo itd. lako se i slijepče igra. Ako je tjelovježba može i ono lako kretati rukama, nogama, trupom ili glavom na razne načine, samo mu treba pokazati, a to se sve lako i brzo učini.

Veoma su sгодne i koristne igre sa lopticom, koja je privezana na štapiću. I slijepac će se brzo naučiti razne kretanje, prem će u početku veoma nespretan biti. Ne valja tom sгодom slijepcu opisivati, kako se mora držati te kretati loptom, nego mu jednostavno u ruku lijepo dati i zamahivati, okretati ih tako dugo, dok si smjer ne zapamti.

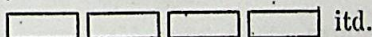
U radnji će malo teže ići; ali ni kod sve videće djece nije u tom mnogo bolje. Jedni teže, drugi laglje shvaćaju, pa tako je i kod slijepce djece.

Ne mislim ovdje, da bi se slijepa djeca učila u radnji onim redom i onom točnošću, kako se to uče u posebnim zavodima. Ne, to se prvo od same zabavilje ne može, i ne smije tražiti, a drugo nije to ni svrha tomu zabavištu. Ovdje se slijepcima daje sve „po mogućnosti“; pa je i to bolje, nego ništa.

Kao najsgodnije i za zabavilju najprikladnije radnje preporučio bi: 1. radnje, odnosno igre sa stupićima (Baukasten); 2. navadjanje zrnja, slamice i papira, 3. pravljjenje zrnašca i s tim spojene radnje (Erbsearbeiten).

1. Spominjuć radnje sa stupićima, moram najprije izjaviti, da se tu ne smije misliti na tako zvane „baukastne“, koje mnogi roditelji kupuju u našim bazarima. Nama je dosta 4—8 bridnjaka, a od ovih može dijete koješta složiti. Dakako da tu ne će biti cijela sgrada ili kula sa prozorima, ali ipak nešto, što će i samo dijete, veseliti.

Neka se slijepče nauči te stupiće poležečke jedan za drugim metati i to po duljini:

itd.

Kašnje može ih poprečki metati:

itd.

Kad se je dijete u to uputilo može po dva itd. stupića u jedan red stavljati i u raznom smjeru slagati i to od lijeva na desno — ili obratno — (lik 1.), te ozgor dolje — (k sebi) ili obratno. (lik 2.).

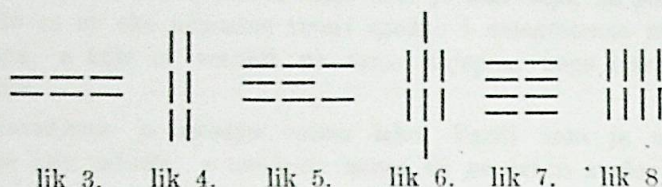
Na primjer:

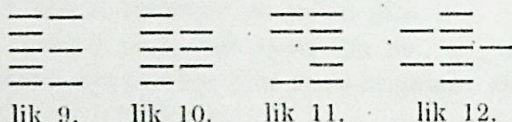
lik 1.

lik 2.

Dalje se mogu ovi likovi uzeti:

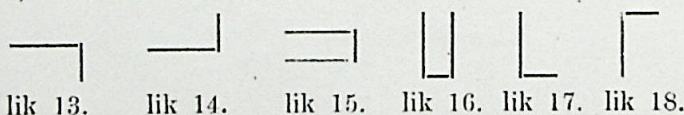

Ove se radnje mogu dalje nastaviti, da sve više stupića u jedan red dodje, a ostali se postave sad na ovo, sad na ono mjesto. (N. pr. lik 9., 10., 11. i 12.)

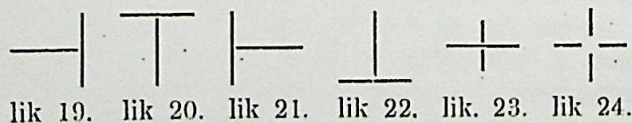
Tu vidimo po pet stupića u jednom redu, al se ostala tri mogu staviti na razna mjesta, sad naprijed ili otrag ili oboje uzeto (lik 12.).

Iza ovog možemo uzeti druge likove kao što su lik 13., 14., 15., 16., 17. i 18.

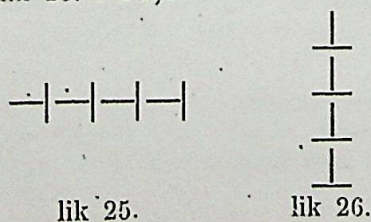

I ovdje se mogu spajati likovi, kao na primjer 14. i 17. $\text{—}||\text{—}$, a može se više toga sastaviti bez velikog promišljanja, pa se dodje do četverokuta.

Po ovom se uzmu vježbe, gdje jedan stupić drugomu u sredinu dolazi (lik 19., 20., 21., 22., 23. i 24.),

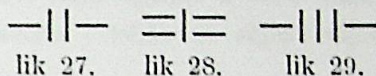

te cijela povorka (lik 25. i 26.):

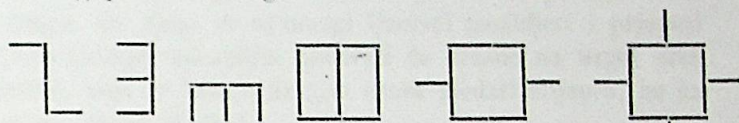

Sad se može broj stupića izmijeniti (lik 27., 28. i 29.), a i pravac slaganja.

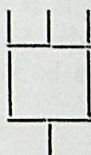

lik 27.   lik 28.   lik 29.

Po ovom se može uzeti spajanje (lik 30., 31., 32., 33., 34., 35. i 36.), pa se više toga daje izvesti.

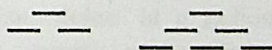

lik 30. i 31.   lik 32.   lik 33.   lik 34.   lik 35.

lik 36.

Sad možemo slijepče naučiti, da polaže stupić na stupić i to poležečke. I tu možemo nekoje likove dobiti (lik 37. i 38.), gdje se slaže, kao kad zidar zidje.

lik 37.   lik 38.

Dalo bi se još i više toga izvesti, kao žljebove, mostove itd., no nije nam to moguće jednostavnim crtama označiti, a ni novčane nam okolnosti ne dopuštaju.

S vremenom će i samo dijete uvidjeti, da se stupići dadu na razne načine složiti, pa će i samo smišljati nove likove, koji će ga osobito veseliti.

Čim smo opazili, da se slijepče i samo domišlja raznim novim likovima, sa položenim stupićima, možemo u skoro preći i na osavljavanje stupića.

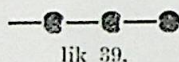
Počmimo istim redom i istim pravcem razne vježbe u osavljavanju stupića jednog do drugog. Kašnje jedan za drugim i spajamo vježbe sa onima, koje smo imali kad smo učili dijete polagati. Iza ovog možemo dijete učiti, da na osavljen stupić drugi stavi. Na taj način mogli bi dobiti slične likove broju 14., 16., 17., 20., 22., 23., 24., 27., 28., 29., 32. i 33., a kašnje i cijelu povorku, pa i onu, sličnu liku 30.

Uz malo razmišljanja moći će se lako razni likovi slagati, a nama nije ovdje da sve o crtamo, nego nam je bila želja, da pokažemo, kako se na oko neznatne stvari sgodno i mnogostrano uporabiti mogu, a koje će veseliti ne samo slijepca, nego i svako drugo dijete.

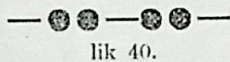
2. Navadjanje je takodjer veoma lako. Paziti nam je najprije, da je igla tubasta, a uvodjeni konac da se dobro sveže, pa da se kašnje ne razvodi.

Za prvi početak preporučio bi uglasta oveća zrnca, jer se ne će odkotrljati kao okrugla. Da se zrnašca ne raztepu, neka se sve nad većom kutijicom radi. Kad se je ovo naučilo, mogu se okrugla zrnca navadjati, a kašnje izmjenice na jednoj niti.

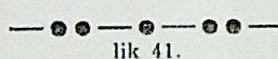
Razporedba može i ovdje biti razna (lik 39., 40., 41., 42. i 43.). Veoma je dobro, ako se obje vrsti zruja smiješaju. Dugoljasta zrnca smiju kašnje biti i valjkasta.

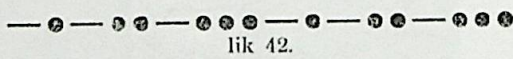
lik 39.

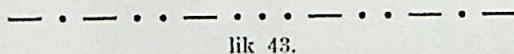
lik 40.

lik 41.

lik 42.

lik 43.

Slijepci se mogu naučiti da navadjaju zrnje po bojama, no ne tumačimo to ovdje zato, jer mislimo, da je i to dovoljno ako se učini.¹

Iza ovog možemo preći na navadjanje slamice i papira ili dugoljastih zrnaca i papira. Ražena se slamica na komadiće izreže, a ne sgnječeni se komadići odaberu. Navadja se pako sad slamica, sad papir. Papir mora biti proboden. Slijepac će već napipati tu jamicu, pa bilo to sad i laganije. Papir se može rabiti u raznim oblicima, sad kao trokut, sad okruglo ili valjkasto, četverouglasto itd., pa se može i izmjenice rabiti.

3. Radnje sa zrnašcima uzimlju se, kad su slijepčetu ojačali prstići. Radi pako kao i svako drugo dijete, a može i iste stvari

¹ Ovom bi sgodom preporučili tvrdku: Karl Schellner, erster österreichischer Verlag von Original-Kindergarten-Spielen, Wien IX. Rossau, Grünthor-gasse 6. Dobivaju se i ilustrovani cjenici. Materijal nije skup, a dobivaju se i lijepi, gotovi uzorci.

složiti. Paziti je samo, da nije u početku vosak pretvrd, jer bi se slijepče izmučilo, a lako i volju izgubilo k ovom radu.

Učini li se u zabavištu i toliko za slijepo dijete, — čast i svako štovanje zabavilji.

Uz drugu djecu naučit će se slijepče štošta i od njih, što će i samu zabavilju veseliti, jer će videća djeca rado pomoći svom slijepom drugu. Uz njega će se mnogi ljenivci postidjeti i prionuti k radu. Lijep primjer zabaviljin djelovati će krasno na uzgoj srca ostale mladeži, koja će kašnje drugim okom gledati slijepca, no ga mnogi i mnogi danas gledju!

Nadju li ove naše riječi odziva kod vrijednih naših zabavilja, te bi se koja našla, da bi povjereno si slijepče i više toga naučiti hotjela, rado ćemo joj na svaki upit odgovoriti i sgodnu uputu dati. Dao Bog, da ovo nekoliko riječi od srca — k sreću pridje!

V. Bek.

Louis Braille.

Louis Braille se je rodio u Coupvrayu (Seine-et-Marne) god. 1809. Kad mu bijahu 3 godine, došao bi u radionicu svoga oca sedlara, te bi ga oponašao u njegovu poslu. Jednom htjede kosirod, rezati kožu, nu po nesreći kosir se osklizne, te dosegne do djetetova oka. To oko izcuri, a upala se uhvati i drugog i tako podpuno oslijepi.

Otac mu i majka učiniše sve, da ga izliječe od teške bolesti, nu uzalud. Godine 1819. dobiše za nj bezplatno mjesto u „kraljevskom zavodu mladih slijepaca.“

Gojenac doskora pokaza, da je u njem izvrstnih sposobnosti za svaku granu obuke, te postigne mnogobrojnih uspjeha. Pri svakom dijeljenju nagrada njegovo bi se ime često čulo, a popis darova, koje je dobio, dokazuje ko li raznovrstne bijahu njegove sposobnosti.

Završivši svoje nauke imenovaše ga repetitorom g. 1828. To bijaše naslov, što ga tada davahu slijepim profesorima, koji su služili bez plaće.

Još bijaše učenikom, kad uze snovati o načinu, kako bi slijepci mogli pisati. Ovi bi sve do njegove dobe upotrebljavahu u svome nauku postupak, što ga je izumio Valentin Haüy, t. j. čitali

bi prstima iz knjiga tiskanih latinskim pismenima, koja bijahu jako utisnuta u papir, — u reljefu.

Njegovu je pozornost sve to većma svraćao na se grafički postupak, što ga je izumio Barbier, postupak, koji prokušaše u zavodu, i koji je sastojao u tom, da se znakovi i riječi predočuju iz-

Louis Braille 1809.—1852.

pupčanim tačkama, namještenim u stanovitom redu. To pismo, nazvano noćnim pismom, imadjaše osbiljnih poteškoća: svaki glas bijaše prikazan prevelikim brojem tačkaka, a za pravopis se nije ni malo marilo.

Njegovi nam suvremenici pripovijedaju, da je Braille svojim iztraživanjima posvetio sve svoje vrijeme, što mu ga dopuštaše

vršenje učiteljskih dužnosti i slabo zdravlje tako, da je u to upotrijebio i jedan dio svojih noći.

Njegovo nastojanje bude napokon nagradjeno uspjehom, jer obdari slijepce onim divnim alfabetom, kojemu je osnovni glas sastavljen od šest tačkaka namještenih tri po tri, na dvije okomite crte i koje su zabodene u papir vješto zamišljenom spravom. Broj i položaj tih tačkaka, različito kombinovanih, odredjuju vrijednost svakog znaka, postavljenog u malen pravokutan prostor, koji mu je namijenjen.

Ti su znakovi dosta mnogobrojni, da prikažu sva pismena s naglasima ili bez njih, razgodke, brojke, algebričke znakove, da i isto pismo za glasbu i crkveno pjevanje.

Pošto je Braille izradio svoju metodu, objelodani ju g. 1829. Odma ju prihvatiše njegovi drugovi i njegovi učenici.

Nu njegov sustav bude konačno uporabljen u Parizu tek g. 1852. za tiskanje knjiga za slijepce. Svaki drugi sustav bijaše izključen.

Isto tako prihvatiše njegov alfabet u Englezkoj g. 1869., u Njemačkoj g. 1879. Taj alfabet danas više ne označujemo, van pod imenom njegova izumioca. (Vidi 1. svezak I. tečaja „Slijep. prijat.“ članak: „Braille-ova slova“. Ur.)

Braille bijaše pronašao za slijepce neko konvencijonalno pismo, koje zadovoljavaše većini njihovih umnih potreba. Nu upravo s toga što bijaše dogovorno, i što se razlikovaše od običnih pismena, nisu ga mogli čitati okati bez posebnog nauka. Sad naumi naći drugčiji grafički postupak, kako bi ga uz mogli čitati i okati, a da ih ipak ne sili na posebni nauk.

To mu podje za rukom, te izumi raphigrafiju, kojoj je svrha, da pravi obična slova s izpupčanim tačkama tako, da ga mogu čitati i okati i slijepi. (Nijemci okrstiše: „Perlschrift“.)

Ovaj posljednji izum objasnio je Foucaux.

Braille umrije g. 1852. teško žaljen od svojih drugova, učenika i prijatelja. Njegovo poprsje postaviše u vestibulu „zavoda mladih slijepaca“, a na trgu njegova zavičaja podigoše mu čedan spomenik od bronca g. 1887.¹

Po Guillebeau-u I. Š.

¹ Na slici i to na ogrlici opazit će štovani čitatelji neku znamenku. Ta se rabi za odlikovanje vrstnih slijepaca, osobito zavodskih, pitomaca. Taj francezki običaj poprimiše i u Italiji. Ur.

Slijepci u Rusiji.

Priredio Franjo G u d l.

Na kölnskom kongresu g. 1888 izvjestio i upoznao je skupštinu svojim vrlim predavanjem gosp. Aderkas, tajnik „Marijinog društva“ u Petrogradu o stanju slijepaca u Ruskoj. Isto predavanje nalazi se otisnuto u skupštinskom izvještaju, odakle ga i mi donšamo.

Tečajem zadnjih pet godina povećao se je broj sljepačkih zavoda u Rusiji. U to doba utemeljeno je slijedećih 10 zavoda: 4 asila — jedan u Petrilovu, pokrajini Kostromskoj (1885.) dva u Moskvi (1886. i 1887.) i jedan u Voronešu (1887.). — Dvije radionice za odrasle muške slijepce: 1 u Ufi (1888.), a druga u Varšavi (1888.), pa 4 uzgojna zavoda za slijepu djecu: u Kostromi (1886.) Harkovu (1887.), Voronešu (1887.) i Odesi (1888.).

Asil u Petrilovu utemeljiše privatnim sredstvima za obškrbu 40 poslu nesposobnih osoba obojeg spola. Sgrada je dvokatna, zemljištem i nuzgrednim sgradama, te glavnicom od 53.000 rubalja dotirano. Spada med zavode filantropskog društva, koje i u Petrogradu ima 3 sljepačka zavoda, medju tima i onaj g. 1807. po Valentinu Haiiy-u zasnovan.

Asil za slijepce muškarce u Moskvi, osnovalo ga god. 1885. u istom gradu neko dobrovoljno društvo, stavilo si je za zadaću, da moskovske slijepce, zasnovanjem svrsi shodnih zavodima, obškrbi i obezbijedi. Do sada je to društvo jedino taj asil otvorilo dvokatnom kućom i glavnicom od 50.000 rubalja za doživotnu obškrbu 20. slijepaca.

Nastoji se, da se u tom zavodu ručni rad uvede.

Neki drugi asil u Moskvi, koj je nedavno otvoren, zahvaljuje svoj postanak nekomu trgovcu Nemirov-Kolodkinu, koji je za utemeljenje njegovo darovao sgradu i glavnicu od 100.000 rubalja.

Ostale novije sljepačke zavode osnovalo je „Marijino društvo“ — pod pokroviteljstvom carice ruske. K ovim zavodima spadaju: 1 obškrbni, 2 radione i 4 uzgojna zavoda.

Ustroj obškrbnih zavoda ne odgovara svrsi i nazorima Marijinog društva, kojemu je glavna zadaća: uzgojem, obukom i obrtnošću usposobiti slijepce za samostalan život. Iznimku čini asil voronežki, koj je za obškrbu 15., za posao nesposobnih slijepaca uredjen, pošto je navlaš u to ime neki tamošnji rodoljubni trgovac

poklonio društvu kuću sa zemljištem u vrijednosti od 15.000 rubalja. Nu taj veledušni dobrotvor privoljuje i na to, da se može na darovanoj nepokretnosti u nuzgrednoj sgradi uzgojni zavod za 15. djece ustrojiti, kao i to, da se mogu u obskrbnom zavodu i radnje uvesti.

Radionica u Ufi je netom otvorena. Ima vlastitu sgradu na zemljištu od grada darovanom. Upravu vodi neki u Petrogradu usposobljen poslovodja. Ima 15 mjesta za muške sljepce.

Varšavski zavod je zasnovan „Marijinim“ i društvom „crvenoga križa“ jedino samo za obrtno osposobljenje slijepih vojnika. Društvo crvenog križa dalo je prostorije i namještaj, a ono, Marijino društvo, uzdržavanje za 15 slijepaca.

Novo ustrojeni uzgojni zavodi „Marijinog društva“ imaju svi gotovo isti karakter, te su po uzoru petrogradskog sljepačkog zavoda uređeni i upravljaju se istim nastavnim redom. Učiteljsko osoblje svih tih zavoda usposobljeno je u petrogradskom sljepačkom zavodu. Ravnatelj centralnog petrogradskog sljepačkog zavoda nadzire i sve pokrajinske sljepačke zavode. Nekoje učiteljice, koje su vješte njemačkom jeziku, bile su izim toga u kraljevskom sljepačkom zavodu u Draždjanima, pod rukovodstvom g. dvorskoga savjetnika Büttnera, za svoje zvanje usposobljene. „Marijino društvo“ trsi se u obće po mogućnosti jednaki sistem u svojim zavodima posvuda uvesti, pa je u tu svrhu izradilo svoj normalni statut, kojim obvezuje sve svoje zavode, da se ga drže. Godišnje nadzorno putovanje predsjednika društvenog, državnog tajnika Njegovog Veličanstva cara ruskog, g. Grota i ravnatelja petrogradskog zavoda, državnoga savjetnika, g. Nädlera, imaju takodjer tu svrhu, da drže isti red izmed petrogradskih i pokrajinskih zavoda.

Nova sljepačka škola u Kostromi bijaše u početku u nekom ženskom samostanu, pod upravom dotične superiorice (glavarice) za 15 slijepih djevojčica uređjena. Godine 1887. mjeseca svibnja uništi veliki požar veliki dio grada, pa i isti samostan razoriti. Tada bje za tu slijepčad vlastita sgrada nabavljena.

Da se kratki podatci o novo ustrojenim sljepačkim zavodima u Rusiji podati mogu, neka služe slijedeći pabirci:

1. Uzgojni zavod u Petrogradu za 55 slijepca obojeg spola.
2. Uzgojni zavod u Kijevu, za 40 slijepca obojeg spola.
3. Uzgojni zavod u Revalu, za 15 slijepca obojeg spola.
4. Uzgojni zavod u Kazanu, za 22 slijepca obojeg spola.
5. Uzgojni zavod u Kostromi, za 30 djevojaka.

6. Uzgojni zavod u Harkovu za 15 dječaka.
7. Uzgojni zavod u Voronešu za 15 djevojčica.
8. Uzgojni zavod u Odesi za 10 dječaka.
9. Radni zavod u Kamenec-Podolskom za 11 muš. slijepaca.
10. Radni zavod u Ufi za 15 muš. slijepaca.
11. Radni zavod u Varšavi za 15 muš. slijepaca.
12. Asil za odpuštene iz radionice u Kijevu za 4 m. slijepca.
13. Obskrbni zavod za rad nesposobnih slijepaca u Voronešu za 4 muš. Ukupno 257 osoba. Od 1—13 zavodi „Marij. društva.“
14. Blessigov zavod u Petrogradu za 40 odraslih slijepaca obojeg spola.
15. Sljepački zavod u Petrogradu za 41 dječaka.
16. Marijin sljepački zavod u Petrogradu za 20 djevojaka.
17. Marijin asil u Petrogradu za 11 odraslih žen. slijepaca.
18. Obskrbni zavod u Petrilovu za 40 odraslih slijepaca obojeg spola. Od 14—18 zavodi „čovjekoljubivog društva.“
19. Uzgojni zavod u Moskvi za 33 djece obojeg spola.
20. Obskrbni zavod u Moskvi za 140 odraslih žen. slijepaca.
21. Sljepački asil princa Oldenburškog u Moskvi, za 20 djece obojeg spola.
22. Obskrbni zavod u Moskvi za 15 muškaraca.
23. Obskrbni zavod Nemirov-Kolodkin u Moskvi za 40 slijepaca obojeg spola.
24. Privatni zavod u Rigi za 22 djece obojeg spola.
25. Sljepački zavod u Varšavi, za 45 slijepaca obojeg spola.
26. Asil za odpuštene iz zavoda u Varšavi za 50 slijepca.
27. Sljepački zavod u Helsingforsu (Finskoj), za 15 djece obojeg spola.
28. Sljepački zavod u Knopiju (Finskoj) za 30 djece obojeg spola.

Ukupno 822 slijepca.

Dakle u Rusiji postoje 28 (U Petrogradu je god. 1890. nova sgrada za uzgojni zavod podignuta. Vidi ovogod. I. svezak „Sljepčeva prijatelja“ str. 31. Ur.) sljepačkih zavoda sa 822 slijepca.

Iza amsterdamskog kongresa, kako je gori rečeno, tečajem zadnjih trijuh godiina utemeljeno je 10 novih sljepačkih zavoda, te je broj slijepaca u zavodima od 532 na 822, indi za 290 narasao.

Osim spomenutih javnih zavoda ima i sasvim privatnih, kao: Blessigov zavod za 6 slijepih rukotvorkinja; tako isto i od baruna Vrevsky-a, liječnika za očne bolesti utemeljeno je liječilište u Petrogradu za slijepce, gdje se ujedno mogu i kakav zanat naučiti.

Medjutim su zadnje vrijeme i dva zavoda „Marijinog društva“ napuštena, naime za odrasle mužke slijepce u Petrogradu i Kijevu. Petrogradski obskrbeni zavod zatvoriše, jerbo je „Marijino društvo“ utemeljilo 15 bezplatnih mjesta u Blessigovu obskrbenom zavodu. Tim su oba petrogradska zavoda ujedinjena. Tako isto i kijevski obskrbeni zavod je kao samostalan dokinut, u istinu je pako samo sa odjelom kijevskog uzgojnog zavoda spojen. Već su prije rečena obstojavaša dva zavoda „Marijinog društva“ — za slijepce dječake i djevojčice u Petrogradu — jošte 1885. jedan zavod, spojen za djecu obojeg spola. Taj se je zavod zadnjih godina veoma povoljno razvio. Gradnja zavodske sgrade dovršila se je g. 1889. Nova sgrada ima prostora za 120 gojenaca, te stoji 250.000 rubalja.

Tako isto i revaljski sljepački zavod ima svoju novu sgradu, pa isto i moskovski uzgojni zavod.

Što se tiče napredka tih zavoda, to se o većini mora priznati, da je uspješan rad sa pedagožskog obzira.

U mnogim gradovima jesu posebna skladišta sljepačke robe, da olakšaju njezin prolaz. U Petrogradu ima više takovih skladišta, od kuda se mogu sljepačke radnje kao trgovačka roba u najudaljenije pokrajine razasijati. Tako se n. pr. na velikom godišnjem sajmu u Irbitu (onkraj uralskih gora) traže kefe, koje slijepci načiniše. Osim toga ima i bazara, dućana samom robom, koju su slijepci napravili.

Za odpuštene slijepce iz zavoda skrbi se veoma marljivo, ako prem se nailazi na mnoge zapreke i poteškoće. Ima lijepih primjera o radinosti odpuštenih sljepaca. Tako je neki slijepi košarač uzdržavao ne samo sebe, nego i svoju obitelj, a uz to je dva druga sljepca i svoga sina podučavao u košaračtvu.

Knjiga je za slijepce znatan broj, a tako i učila. Tiskano je uncijalom, Brailleovim i Moonovim slovima. Tiskalo se je pako u carskoj državnoj tiskari u Petrogradu, a nešto i u Moskvi i Berlinu.

Da se što više knjiga dobije, začelo se prepisivanjem, kao što se to lijepo radi i u mnogim drugim državama. Tim prepisivanjem reljefnih knjiga bave se pojedini slijepci, koji i time nešto zasluže. Inicijativom državnog tajnika gosp. Grofa sastavio se je i sbor gospodja petrogradskog društva, koje se naučiše Brailleova slova, pa prepisivaju bezplatno. Od zadnjeg vremena i ostala se učila doma izradjuju

Ruski pukovnik Covaco (Kovako) i g. Voizehovskij u Kališu sastaviše i usavršiše više pisacih aparata. Potonji za olakoćenje pisma onima, koji su u starijoj dobi oslijepili.

Mnogi se aparati preudesiše za ruski jezik.

Za naobrazbu i obksrbu slijepaca mnogo se radi. Od g. 1886. izlazio je u Petrogradu u ruskom jeziku list za probitak i uzgoj slijepaca pod naslovom: „Ruski slijepac“. Izdavao ga i uredjivao tajnik „Marijinog društva“ sam g. Aderkas. God. 1890. prestao je izlaziti, te je pokrenut drugi list: „Slepec“, sa istom svrhom. Uredjuje ga Nedler. Izlazi svaki mjesec na pol arka.

„Ruski slijepac“ nadje si naskoro i premca, jer već g. 1887. začu u Kijevu izlaziti i drugi časopis iste struke u ruskom jeziku tri put na godinu: „Drug slijepih“. Uredjuje ga državni savjetnik g. Andrijašev, te je organ kijevskog odjela „Marijinog društva“.

„Marijino društvo“ daje pojedine spise i predavanja o naobrazbi i uzgoju slijepaca prevadjati iz drugih jezika u ruski, pa onda u pojedinim brošurama tiskati i izdavati. U obće trude se, da se naime u petrogradskom centralnom zavodu osnuje po mogućnosti podpuna knjižnica za sljepačku literaturu, s toga se sa zahvalnošću primaju svi strukovni spisi.

Sizeranneov napatuk za uzgoj slijepe djece dalo je „Marijino društvo“ prevesti na ruski, njemački i poljski jezik, te u više no 100 novina objelodaniti, pa nuz to preko 50.000 primjeraka med obćine, dušobrižnike itd. razpaćati.¹

Da se preprijeći sljepoća uslijed blennorrhoe neonatorum, dalo je „Marijino društvo“ preko ministarstva za nutarnje poslove i svećenstva razaslati poznato Credéovo prophylaktično sredstvo po svim stranama Rusije, pa je ujedno podmirilo sav trošak za razaišljanje tog sredstva sa naputkom, tiskanim u mnogo tisuća primjeraka. Sa druge strane pobrinulo se je „Marijino društvo“ za bezplatno lijećenje bolnih očiju u javnim bolnicama. Liječnički izvještaji od godine do godine bjelodano dokazuju, da su mnogi bijednici u takovim bolnicama liječničkim operacijama i njegovom izgubljeni vid opet zadobili ili se pako saćuvali od sljepoće.

Tako se je sve više i više d zao glas za siromašne slijepce kod svih slojeva žiteljstva, te danas uživa ta ćovjekoljubiva institucija sve to veću simpatiju i podporu cijelog naroda. Te okolnosti upravo bijahu povod, da je za njegu i napredak slijepaca sve više i više novćanih pripomoći pritićalo. Koliko se je darovalo i poklanjalo za utemeljivanje sljepaćkih zavoda, gori već rekosmo, nu vrijedno je spomenuti i dar redoljubnog grofa Rastrovovskog u

¹ I mi smo donijeli u I. tećaju pod naslovom: „Osamnajst pravila za prvi uzgoj i obuku slijepaca“ Ured.

Varšavi, koji je iznosio 105.000 rubalja, da se novčano podupiru jadni slijepci. Svake godine u tako zvanom sljepačkom tjednu, uvedeno je dozvolom vlade sabiranje milodara po svim župnim crkvama grčko-iztočne, rimo-katoličke, luteranske i armensko-gregorijanske vjeroizpovijesti, a sabere se godimice oko 80.000 rubalja.

Po novom poštovnom zakonu od g. 1886. prosti su svi listovi u sljepačkim poslovima od poštarine.

Slijepci u Španjolskoj.

Pitanje o slijepcima je žalibože dosta zakasnilo u Španjolskoj, jer država podupire samo „narodni zavod“ u Madridu, a druge škole, kojih ima četrnaest, uzdržavaju občine, pokrajinski odbori, religijske zadruge, te je lasno shvatiti, da tim korporacijama, unatoč njihovu nastojanju i dobroj volji, često ponestaje potrebnih sredstava, da podmire troškove tih zavoda. S toga im je kadkada i teško, da naobraze mladiće, koji će biti u istinu vrstni, da si sa čašću stiču što im za život treba, kad iz škole izadju.

Polag pučkog popisa od g. 1880. primilo je obuku 652 djece. Doista, to je veoma malo, osobito ako pomislimo, da broj slijepaca obojeg spola dosiže u Španjolskoj 17.000. K tomu u Španjolskoj ne ima ni radionica, ni utočišta za odrasle. Po tom valja još mnogo i mnogo raditi.

Mi ćemo u kratko dati nekoliko potankosti o svakoj školi, o kojima smo gori govorili, slijedeći red starosti njihova osnutka.

Prva škola, koja je u Španjolskoj ustrojena, jest škola u Barceloni. Nju je utemeljio Ricart g. 1820. Na nju je trošilo zastupstvo toga grada, koje se još i sada brine oko njezina uzdržavanja. Ta škola posjeduje danas izvrsnih učitelja, nu učivo nije baš kakovo bi moralo biti: Obuka, koju djeca primaju, umna je, glasbena i ručna. Prva obuhvaća obuku viših pučkih škola. Najobičniji sustav za pisanje i čitanje je sustav što ga je g. 1856. zamislio g. Llorens, jedan od najpožrtvovnijih profesora te škole, koji još i danas obnaša svoju znamenitu, službu. Taj se sustav osniva na običnoj azbuci uz nekoje promjene, te se isto tako daje uporabiti i za rukopis i za tisak: Stroj Llorensove sprave nalik je ponešto na Brailleov stroj. Prigodom međunarodne izložbe u Barceloni g. Llorens je izdao brošuru u španjolskom i francuzkom jeziku. U tom spisu razlaže prednosti, koje po njegovu mnijenju imade

njegovo pismo nad Brailleovim. Naš čedni sud o tom predmetu jest, da to pismo može biti udobno za okate, nu dvojimo, da je isto tako praktično i za slijepce, a u tom nas mnijenju utvrđuje i to, da je anaglyptografija obćeuito prihvaćena kao sustav, koji je najprikladniji za njihove potrebe. Gdjekoja misao u brošuri čini nam se da je malco pristrana, nu njezin je pisac bez sumnje jedan od onih ljudi, koji su u Španjolskoj najviše učinili za slijepce, te smo mu za to živo zahvalni.

Obuka u glasbi obuhvaća pjevanje po notama, harmoniju, skladanje, obuku u gudačim puhačim glasbilama, te u akordovanju glasovirâ. Djevojčice se uče ručno djelo, koje dolikuje njihovu spolu, a dječaci tiskanje knjiga, s izpupčanim pismenima. Uzgajanika u toj školi, koja je eksternat, imade 81 i to 66 dječaka i 15 djevojaka. Taj zavod, kao i većina sljepačkih „škola“ u Španjolskoj, namijenjena je takodjer i obuci gluhonijemih, koji se obučavaju obaška od slijepih. Pred tri godine pripojili su pokrajinskomu sirotištu malenu školu s internatom za petoricu ili šestoricu slijepih djevojčica, koje su dotle polazile obćinsku školu. Ta djeca uče tri sustava muzikografije i to: Brailleov, Abreujev i Llorensov. Braća sv. Ivana od Boga takodjer primiše u svoje utočište osmero slijepce djece, koju obučava bivši uzgajanik parižkog zavoda, g. Charles Jouseaux, koji je u tu svrhu poslan u Barcelonu. U Barceloni imade čovjekoljubivo društvo sastavljeno od slijepaca, koji su većinom učenici obćinske škole. Članovi dobivaju njegu u slučaju bolesti; u slučaju smrti sljepačka glasba sprovadja pokojnika na groblje. Veoma bi nužno bilo, da se ustroji osbiljno uredjeno društvo za zaštitu bivših gojenaca.

Madridski zavod bješe osnovan g. 1834. za gluhonijeme, a tek g. 1842. dodaše mu i obuku slijepaca. Sada ima u njem šestdesetak gojenaca, koje je sljepoća stigla i to 41 dječak i 15 djevojčica. Tu školu uzdržava ministarstvo nastave i javnih radnja (Fomento). Počevši od g. 1886. imade odbor sastavljen od lica, koja puno važu u nastavnoj struci. Taj se odbor brine oko valjana upravljanja tog zavoda, koji je u ostalom vrlo dobro obskrbljen. U njem imade osam profesora, trojica za umnu i vjersku obuku, tri za glasbu, jedan za djevojačke radnje, a napokon jedan za gimnastiku. Osim toga imade tri pomoćna učitelja, koji paze na učenike. Nekoji od ravnatelja te škole objelodaniše zanimljivih djela za prijatelje slijepaca. Medju tim knjigama valja da iztaknemo: „Početni tečaj za obuku gluhonijemih i slijepih“, koju je napisao g. Ballesteros i spise, što ih izdaše gg. Nebreda i Cabello o potanko-

stima u napredku, što ga je ta škola pokazala, počamši od svog osnutka pa sve do današnje dobe. Obuka je u toj školi umna, glasbena i ručna; prva je od prilike ravna obuci viših pučkih škola: obuka u glasbi obuhvaća pjevanje po notama, glasovir, orgulje, harmonij, nauk na puhaćim glasbilama i na glasbilama sa strunama u koje spadaju gitara i mandolina, za koje je namješten poseban učitelj. Za pisanje i čitanje rabi sustav običnih izpupčanih slova, pomoću knjiga tiskanih za čitanje, a za pisanje se uči raphigrafija i pisanje olovkom, kojom djak crta pomoću pločica, što ih je izumio g. Nóbreda. U ostalom najviše rabi Brailleov sustav. Madridski zavod prihvatio je za muzikografiju Brailleov sustav, nu proširen od jednog od njegovih slijepih profesora, g. Abreu-a, koji je umro prije desetak godina. Ta muzikografija zamišljena bješe od prilike u isto doba kad i Llorensova. Abreu, čovjek veoma obrazovan, koji je zaista na diku španjolskim slijepcima, jamačno nije mogao duboko proučiti Brailleovu muzikografiju, koja bijaše tada slabo poznata izvan Španjolske, nastojao je, da ju učini jednostavnijom te je mislio, da će mu to poći za rukom, ako doda Brailleovim znakovima dvije tačke, ne bi li imao pri ruci veći broj kombinacija u označivanju trajanja nota. To je glavna promjena Abreujeva, kojoj je svrha pohvalna. Nu dandanas svaka škola upotrebljava izključivo sustav, što ga izumi koji od njezinih profesora, pa s toga poznamo u Španjolskoj tri različite muzikografije, a to je veoma štetno za slijepce. Mi mislimo, da bi se ta nevolja imala čim prije ukloniti i da bi barcelonski i madridski profesori, znajući da u svim slijepačkim školama Evrope vlada jednoličan sustav, morali učiti sustav Brailleov one gojence, koji su obdareni sposobnostima za glasbu, ne bi li se tako mogli naužiti prednosti, što ih pruža univerzalna metoda. U kratko, madridski je zavod najbolji u Španjolskoj, te je na putu napredka, osobito ako se vlada riješi, da ga poveća, kako je obećala. Već više od četiri godine ravna tom školom privremeno g. Blasco, jedan od njezinih najboljih profesora, koji se za slijepce žrtvuje već 20 godina.

Isto tako bi god. 1856. u Madridu utemeljeno utočište, gdje neki broj ubogih slijepaca prima obuku, koju im daju nekoji od profesora „narodnog zavoda“. To se utočište zove: „Kolegij Svete Katarine“, te je nedavno premješten u kuću, koja prima i starce.

Pokrajina Alicante imade od g. 1861. školu izključivo namijenjenu slijepcima. Njome ravna njezin utemeljitelj g. Aznar. S početka ju je uzdržavala javna darežljivost, nu g. 1876.

bude proglašena službenom u glavnom vijeću, koje g. 1876. imenova još jednoga profesora za jezikoslovne nauke i to g. Justa, slijepca zaista znamenita, kojega već i u tudjini poznavaju i cijene zbog njegovih izvrstnih radnja u risanju, crtanom pomoću tačaka. Jedan mu je takov album priskrbio srebrenu kolajnu, koju mu je doznačila jedna od porota svjetske izložbe u Parizu. Glavno vijeće alicantско isto je tako nagradilo Justove radnje, doznačivši mu svotu, da ustroji posudnu knjižnicu, koja će biti jedina u Španjolskoj. Žalibože, občinstvo nije dosele poduprlo njegova nastojanja, s toga je prisiljen sam pisati knjige, te će broj svezaka, koji će biti vlasništvo glavnog vijeća, po svoj prilici biti veoma stegnūt. Ta škola broji danas samo 14 dječaka, premda u samoj pokrajini Alicante imade 575 dječaka i 529 djevojčica lišenih vida. U toj se školi upotrebljava Brailleov sustav za pisanje i čitanje, a Abreuov za muzikografiju. U glasbi podučava g. Aznar.

Pokrajinska škola u Santiagu de Compostella potječe od g. 1864. što je osnovana, valja zahvaliti g. Vignasu, koji se je puno starao, da ju valjano uredi, a to mu je i sbilja za rukom pošlo. Toj školi je glavna svrha da gojenice obučava u glasbi. Njezin ravnatelj g. Lopez Navalon, objelodanio je o tom zavodu g. 1878. spis, kojemu se ne može odreći neka zanimljivost. On izvješćuje o nekim promjenama, koje je trebalo provesti u Abreuovu sustavu.

Jedna odredba nastavnog zakona, izdanoga god. 1857. ustanovila je, da svako sveučilišno okružje mora imati po jednu školu za gluho-nijeme i za slijepce, a na to bude podignuta takova škola u Burgosu. Ta škola imade 34 gojenca i to 17 dječaka, a 17 djevojčica. Njome danas ravna neki svećenik. Tuj se upotrebljava Brailleov sustav i Abreuova muzikografija.

Grad Saragossa imade od g. 1871. znamenitu školu za gluho-nijeme i slijepce. Medju ovim posljednjima imade 20 dječaka i jedna djevojčica. Gradsko poglavarstvo i glavno vijeće saragoško skrbni za uzdržavanje tog zavoda, koji ne ima drugog profesora osim g. Arellana, koji ga je utemeljio. Pomoću gđje. Arellanove, pošlo je za rukom ustrojiti valjano uređenu školu, kojoj se dive svi koji su ju posjetili. Početkom god. 1889. g. Arellano konačno je prihvatio Brailleovu muzikografiju i španjolsku stenografiju, koju je izumio g. Murray, rodom Francez.

Sevilska škola, što ju je g. 1873. podigao g. Pichardo, koji njom i sada ravna, može se usporediti s madridskom. To je

bez dvojbe jedan od najboljih sljepačkih zavoda, što ih imamo u Španjolskoj. Njezin utemeljitelj je bio poslan u „narodni zavod“ madridski, da steče posebnog znanja, koje je nužno, da valjano izpuni svoju misiju. Ta škola imade 74 dječaka i nekoliko djevojčica. Profesora imade 9, od kojih ih je 6 za glasbu. Gojenci se uče sve predmete, koji se uče i u Madridu, a osim toga Llorensov sustav, a za glasbu Abreuov. Poznato je, da je sevilska škola jedina u Španjolskoj, koja je sudjelovala na parižkoj izložbi i da je bila nagrađjena zlatnom kolajnom, a bolje joj hvale ne treba.

Živo žalimo, što ne možemo dati takovih potankosti o školama u Salamanki i Tarragonu; njihovi bo se ravnatelji ne htjedoše odazvati našoj molbi da nas izvijeste.

Filantropsko društvo u Valenciji: „Katoličko radničko društvo Sv. Vinceta Ferriera“ ustrojilo je g. 1887. školu za gluhonijeme i slijepce. Ta je škola u rukama duvna, koje su prije poslano bile u „narodni zavod“ madridski. Danas imade 47 djece i to 29 dječaka i 18 djevojčica. Premda ta škola postoji kratko vrijeme, naglo je napredovala, a to se imade zahvaliti najviše jednoj učenici „narodnog zavoda“ madridskog, koja sada tuj obučava. Duvnama pomaže jedan profesor glazbe.

Napokon je nedavno ustrojena sljepačka škola u Castellovu u nastojanjem svećenika Rullina, koji je u tu svrhu našao odziva u glavnom vijeću toga grada.

Po Valentinu Haüyju I. Š.

Statistika slijepaca u Rusiji od g. 1886.

Do nedavna nebijaše u Ruskoj još nikakove statistike o slijepcima. Nu naslućivalo se je samo, da broj slijepih mora veoma velik biti, ali točnih podataka nije bilo. Posljednjih godina pobrinulo se je i za to čovjekoljubno društvo. „Marijino društvo“ dade popis slijepaca u pojedinim mjestima izvesti, te se je proračunalo odsjekom 20 slijepaca na 10.000 žitelja. Na temelju toga se je uzelo, da na cijelokupno pučanstvo Rusije — po prilici 100 milijuna žitelja — dolazi 200.000 slijepaca. Da se je moglo želji tog važnog pitanja podpuno zadovoljiti i popis što točnije provesti, odlučilo je društvo uz pomoć ruskog popečiteljstva za unutarnje poslove istodobno u cijeloj državi slijepce popisati.

Ministerijalni statistički odbor preuze potrebite predradnje, te mjeseca studenoga 1886. započe popis. Da se uspjeh zajamči, bi-

jahu osim statističkih činovnika, mjestnih upravnih oblasti, pozvane gradske i seoske uglednosti, liječnici, svećenici, a osobito po kotarima se nalazeći pouzdanci „Marijinog društva“.

U travnju 1887. započe centralni statistički odbor u Petrogradu izradjivati sakupljeni materijal, te se je u svibnju g. 1888. mogla ruska statistika slijepaca javno saobćiti. Troškove podmirilo je „Marijino društvo.“

Najglavniji podatci i rezultati tog sljepačkog popisa g. 1886 jesu slijedeći: Ukupna svota slijepaca obojeg spola u evropskoj Rusiji, u Poljskoj i u Kavkaziji, jest 189.909. Od ovih je 94.079 muških, a 95.830 ženskih slijepaca. Dakle je veći broj ženskih slijepaca, kao i kod nas. Na 100 muških dodje 101.9 žen. slijepaca. Poprečno dodje na 10.000 žitelja obojeg spola 20 slijepaca t. j. 20% na 10.000 žitelja.

Od spomenutog ukupnog broja slijepaca nalazi se na 10.000 žitelja:

u 50 gubernija evrop.	Ruske	85.764 m.	88.018 ž.	173.782 ob. sp.
u Poljskoj		2.715 m.	2.638 ž.	5.353 ob. sp.
u Kavkaziji		5.600 m.	5.174 ž.	10.774 ob. sp.
U svemu		94.079 m.	95.079 ž.	189.909 ob. sp.

Ženskih dakle ima slijepaca u evropskoj Rusiji najviše. Gornji brojevi vode opet k slijedećim zaključcima:

	na 10.000 žitelja	1 slijepac dodje na
u evropskoj Ruskoj dolazi	21 slijepac	476 žitelja
u Poljskoj	7 slijepaca	1.429 „
u Kavkaziji	15 „	667 „
poprečno	20 „	500 „

Time ima Poljska najmanji, evropska Ruska najveći, a Kavkazija srednji postotak slijepaca.

U Kavkaziji je postotak 2 put, a u evropskoj Rusiji 3 puta veći nego u Poljskoj.

Na 10.000 žitelja dolazi slijepaca:

	u gradovima	na selima
u evropskoj Rusiji	11	23
u Poljskoj	6	7
u Kavkaziji	10	16
u obće u Ruskoj	10	21

Iz tog se vidi, da medju seoskim pučanstvom sljepoća više vlada, nego li u gradovima i to poprečno 2 puta više.

U geografskom obziru pokazuje se sljepoća u sjevero-istočnom dijelu evropske Ruske većma, nego u jugo-istočnom.

Poprečno ima na 10.000 žitelja sjevero-istočna pola više od 21, a jugo-istočna manje od 21, sljepca. Između obijuh pola začinlje medja, kako se na interesantnim kartogramima statističkog odbora vidi, na medji Finske, pa se tiče medje petrogradske i aonetske gubernije, te siječe poprečnim pravcem od sjevero-iztoka prema jugo-iztoku evropsku Rusku i svršava se u južnom dijelu samarske gubernije.

Što se tiče uzroka širenju sljepoće u geografskom obziru, ne ima dvojbe, da osim socijalnih, ekonomičkih i drugih uzroka, takodjer klimatički odnošaji — niža toplota, blistajući snijeg, čiča duga studen itd., a osobito etnologični uticaji t. j. razna porijekla pojedinih naroda, to li razprostranjene Rusije, svoje znamenovanje imadu.

Najveći procenat sljepaca daje mongolsko-finsko pleme (gotovo 75%), dočim indo-evropski i semitski narodi pokazuju mnogo manji procenat.

Razprostranjenje sljepoće po dobi kaže slijedeća tabela:

Doba	% svih sljepaca		na 10.000 žitelja dotične [*] dobe ima sljepaca oboj. spola
	muš.	žen.	
Od 0—10 godina	6·5	5·3	9
„ 10—20 „	9·1	8·2	16
„ 20—30 „	9·9	8·6	22
„ 30—40 „	10·0	9·7	29
„ 40—50 „	11·9	13·7	52
„ 50—60 „	15·2	18·9	51
„ 60—70 „	18·2	18·9	92
„ 70—80 „	13·4	11·6	156
„ 80—90 „	4·5	4·0	225
preko 90 „	0·9	1·0	475
od nepoznate dobe	0·2	0·1	—

Kod muškaraca od 60.—70. god. dobe najviše se širi sljepoća, a kod ženskinja u dobi izmed 50.—70. godina. Najveći procenat sljepaca kod svih narodnostih daje najviše staračka doba. Od ukupnog broja svih sljepaca iznosi doba od 0—5 godina (3%). To odgovara posve nazorima dra. Kerschbaumera, koj je upravo taj normalni postotak za rečenu dobu označio.¹

U pogledu dobe pokazuje se slijedeće:

¹ Kerschbaumer: Die Blinden des Herzogthums Salzburg. Wiesbaden 1836.

	na 100 slijepaca:	muš.	žen.
a) slijepo rođenih ili odma po porodu oslijepili		8·0	6·7
b) oslijepili u dobi od 0—10 godina		25·3	21·1
" " " " 10—20 "		6·1	5·9
" " " " 20—30 "		7·4	7·7
" " " " 30—40 "		8·0	10·6
" " " " 40—50 "		9·8	13·5
" " " " 50—60 "		12·6	14·3
" " " " 60—70 "		12·7	11·1
" " " " 70—80 "		6·3	5·6
" " " " 80—90 "		1·5	1·4
" " " " preko 90 "		0·3	0·3
u nepoznatoj dobi		2·0	2·0

Najveći dio ljudi izgubi vid od 0—10 godina. Po tom pada procentualna stavka više no četverostruko, pa raste opet u aritmetičnoj progresiji do dobe od 50—60 godina, u kojoj dobi procenat sljepoće kod žena pada, gdje usuprot kod muškaraca još u dobi od 60—70 godina nekim načinom raste.

Sa starošću stoje u uzkom savezu i uzroci oslijepjenja. Kao statistička tabela služi za temelj grupiranje uzroka sljepoće uređjena po g. prof. Magnusu. Po toj su tabeli slijedeće kategorije stavljene, te označene: a) prirodjena sljepoća, b) bolest očiju, c) ozlede očne, d) tjelesne bolesti i e) nepoznati uzroci u obzir uzeti. S toga slijedi:

	od 100 slijepaca:	muš.	žen.
a) slijepo rođenih ili odma iza poroda oslijepilih		8·0	6·7
b) oslijepilih radi očne bolesti		51·2	55·9
" " " ozlede		1·6	0·8
" " tjelesne bolesti		23·9	24·3
" " inih uzroka		8·7	7·1
" " nepoznatih uzroka		6·6	5·2

Osobito karakteristični podatci nalaze se u rubrici „tjelesne bolesti.“ Kako se iz te rubrike vidi, oslijepilo je u kozama 22.588 osoba, od škrofuloze 3.328 osoba, od bolesti moždjana 15.602 osobe. U svemu oslijepiše od tih bolesti gotovo 22% od ukupnoga broja slijepaca. Pod stavkom ini uzroci ima 6·5% slučajeva, kao posljedice starosti:

	Slijedeća tabela pokazuje zanimanje osoba prije oslijepjenja:	muš.	žen.
Od 100 slijepaca bijahu prije oslijepjenja:			
bez zanimanja		39·6	40·0
poljodjelaca		46·0	50·6

ribara i drvodelja	0·3	—
obrtnika	5·0	1·9
tvorničarskih radnika	0·5	0·1
težaka	4·5	5·0
služinčadi	0·6	1·5
trgovaca	1·1	0·6
privatnog zanimanja	0·6	0·1
inog zanimanja	0·1	—
vojnika	1·3	—
u gradjanskoj službi	0·4	—
svećenika	0·3	—
nepoznatog zanimanja	0·2	0·2

Procenat onih, koji prije oslijepjenja bijahu bez stalnog zanimanja, sačinjava naravski najvećma slijepa mladež. Da najveći postotak čine poljodijelci i to se dakako razumije samo po sebi, jer se pučanstvo Rusije najvećim dijelom bavi poljodijelstvom.

Stališ slijepaca pokazuje slijedeća tabela:

Od 100 slijepaca je:

seljaka	86·0
gradjana	5·5
vojnika	3·8
kozaka	3·0
plemića	0·6
svećenika	0·3
činovnika	0·1
trgovaca	0·1
inih stališa	0·6

U pogledu braka pokazuje se ovo:

Od 100 je slijepaca:	muš.	žen.	ob. sp.
neoženjenih	32·4	37·6	55·0
oženjenih	44·2	24·2	34·2
udova	23·3	37·9	30·6
razstavljenih	0·1	0·3	0·2
nepoznatih	—	0·1	—

Neudate su slijepce ženskinje nešto bolje zastupane, nego li neoženjeni muški slijepci. Isto tako ima više slijepih udovica, no udovaca. Razstavljenih slijepih žena ima 3 put više nego slijepih muževa. Usuprot ima pak 2 put više oženjenih muževa nego li žena.

Što se pak tiče zanimanja slijepih, to se dokazuje, da od

ukupne svote 97% je bez zanimanja, te samo 3% stanovito zanimanje imaju, te se vlastitom privredom uzdržavaju.

Od 100 slijepih muževa zaslužuju si svoje uzdržavanje:

kao glasbenici	0·7
kao užari	0·4
kao košarači i pletači	0·3
kao tkalci	0·2
kao zvonari	0·1
kao okretači parostroja	0·1
kao postolari	0·1
kao savijači sukna	0·1
kao crkveni pjevači	0·1
kao ratari	0·3
kao gospodari	0·3
kao trgovci	0·2

Svako to zanimanje ima razmjerno dosta zastupnika, jer 0·1% čini kod podanih oznaka preko 90 osoba.

Osim toga ima kod zabilježenih slijepaca malo pučkih učitelja, svećenika, pjevača, težaka, mlinara, vrtlara, kovača, tesara, bravara, bačvara, stolara, sedlara, krznara, opekara, lončara, pečara, kefara, tkalaca, pekara, urara, sukača konacà, sviloprelaca, prelaca, harmonikara, rezbara igračka, brusaća, drvocjepa, nosaća, vozara, zemljodjelaca, mlataca, ugadjača glasovira, služinčadi, tvorničkih radnika, knjigovezača, mesara, bojadisara, kositara, krojača, činovnika, trgovaca, tiskara, upravitelja tvornica itd. Mnogi su od ovih samo videćima u pripomoć.

Od 100 slijepih žena uzdržavaju se:

prelom	2·0
ženskim ručnim radom	0·7
kao služinčad	0·1
kao gazdarice	0·1

Izim toga privrijede si nekoje svoje uzdržavanje tkanjem, čipkanjem, pletenjem čarapa i papuča, priugotavljanjem sita, čehanjem perja, trgovinom, težačkom dnevnicom, timarenjem marve, pastirstvom, palenjem opeka, pranjem, sukanjem užica, vezanjem kefa, pletenjem stolaca, šivanjem, podučavanjem, a pojedine bave se samo kao primalje.

Što se tiče sredstva uzdržavanja, to žive od 100:

na trošak svojih	70·0
na trošak vlastiti	10·6
na trošak privatnih osoba	2·9

na trošak občina i gradova	1·6
u dobrotvornim zavodima	1·8
na troškove državne	1·2
bez sredstava prosjačenjem	11·9

Time se uzdržava skoro 12% spomenutih slijepaca prosjačenjem, pa gotovo da se i ostale kategorije slijepaca uzdržavaju istim načinom.

Taj žaloban slučaj popisa slijepaca ima osobitu znamenitost, to li za „Marijino društvo“ i ostale ruske sljepačke zavode, ko li i za samu rusku vladu, pa dokazuje, koliko mnogo jošte ima rada na tom polju.

Pošto su poznati uzroci, s kojih se sljepoća širi, ne ima dvojbe, da će se u Ruskoj složnim silama toj nesreći na put stati, te sva moguća sredstva upotrijebiti, da se dalji razvitak zapriječi, a položaj jadnih slijepaca po mogućnosti poboljša.

Najveću nadu i pouzdanje glede slijepaca stavlja Rusija i to punim pravom u — „Marijino društvo“. Od tog očekuje se pouzdanje i praktično riješenje sljepačkog pitanja, jer ono imade simpatija i pouzdanje Rusije i carskog dvora.

Carica, koja je društvu pokroviteljica, već je više puta udostojala svojim visokim posjetom zavode posjetiti, a car je društvu, a osobito petrogradskom zavodu g. 1885. svoju naklonost i zadovoljstvo izrazio. Car je zapovijedio, da se naime od cara Aleksandra II. položena svota od jedan milijun rubalja, opredijeli za podignuće jednog blagotvornog zavoda; na spomen pokojne carice Marije Aleksandrovne preda „Marijinu društvu“. Ta svota ima biti temeljna glavnica, od koje se kamati troše na uzdržavanje novog petrogradskog sljepačkog zavoda.

Ali to još nije sve! Osim te velike glavnice od 1 milijun rubalja, poklonio je car istomu zavodu neko u blizini nalazeće se dobro „Novoznamenka“, posjed u vrijednosti od 300.000 rubalja i još glavnicu od 50.000 rubalja za valjano uredjenje toga dobra, na trajnu spomen pokojnog cara Aleksandra II. i pokojne mu supruge carice Marije, po čijem se imenu i zove društvo.

Zaista, kad se ovako sa najvišeg mjesta radi u prilog slijepaca, nije onda čudo, da su mnogi i mnogi činovnici, obrtnici, trgovci i to po cijelom ruskom carstvu vrlo pouzdanici „Marijinog društva“. Tu se, pravorekuć, siromak otimlje sa bogatlijom, tko će bolje podpomoći društvo, pa onda nas ne smije začuditi silan napredak u stvari slijepaca.

Kako je kod nas?!

Franjo Gudi.

Drugi korak, da se u Hrvatskoj i Slavoniji umanji broj slijepih.

Piše dr. N. Selak.

(Konac.)

U svrhu točnijih odredaba za zavode moramo odma razlikovati one zavode u kojima je ujedno internat, te koji su uređjeni kao eksternat.

Razumije se po sebi da je u prvima veća pogibelj da će se bolest razprostraniti nego u potonjima. Medju prve spadaju nahodolišta, sirotišta, odgojilišta, razne škole, zavodi za slijepce i gluhonijeme te slaboumne, tvornice, kaznionice, bolnice itd. Za ove vrijede skoro isti propisi kao i za vojarne, sa promjenom prema okolnostima pojedinih zavoda i prema uporabi istih. Takove odredbe zavise i o tom, da li je u okolici mnogo trahoma ili malo.

1. Takovi zavodi moraju u obće odgovarati svim higijeničnim zahtjevima: mnogo zraka i mnogo svjetlosti, shodna ventilacija, shodan pod u sobama itd. Osobito se pako mora paziti na umivanje. Najbolje je da se u takovim zavodima uredi umivanje tekućom vodom ili mora svaki za sebe imati posebnu zdjelu. Poseban obrišač mora imati i onako svaki za se.

2. Svaki se pri dolazku mora pregledati. Ako tko boluje na trahomu, bolje je ne primiti ga, ako je to moguće. Kako da se postupa sa onim, koji su primljeni kao bolestni, kazat ćemo kasnije.

3. Ondje, gdje se trahom nadje, moraju se češće pregledavati svi oni koji su u zavodu, do potrebe i svakih osam dana. Ondje, gdje ga nije, kad i kad.

I na ovom mjestu moram iztaknuti, da je neobhodno potrebno, da svaki i najmanji internat imade svog kućnog liječnika.

4. Najteže je odijeliti zdravé od bolestnih. Gdje je mnogo bolestnih, moraju se ondje isti smjestiti u poseban odjel, da ne dodju sa zdravima u doticaj.

Da stot navadja da su u Monsu — u Belgiji —, gdje je trahom jako zavladao bio, ustrojili posebne škole, u kojima su se djeca ujedno učila i liječila.

Tako bi se isto dalo urediti na predlog Fuchssov, da se po jedan od svake vrsti zavoda odredi, pak u nje smjestiti sve bolestne na trahomu.

Ali nije to tako ondje, gdje je malo trahomatoznih. Tu je samo paziti na to, da se u bolnicu smjeste oni, kojima iz očiju jako curi. Onima pako, kojima iz očiju skoro ništa ne curi, slobodno su ob dan u istim sobama i u istim radionicama.

To su takovi slučajevi, od kojih se bolest teže prenosi na druge. Takovih je nabrojio C o l m. M a n z i drugi do 2—4 na hiljadu u njemačkim školama. Pogibelj je veća kad takovi bolesnici spavaju skupa sa zdravima. Po tom neka se strogo pazi, da takovi spavaju odijeljeno od zdravih.

5. Ne bi se smjelo odpuštiti bolestne iz zavoda, jer bi se time rodbina dotičnog izvrgla pogibelji. Za takove bi najprikladnije bilo, kad bi se poslati mogli u takova oporavišta i liječilišta na čistom gorskom zraku.

U onim zavodima, gdje u internat dolaze djeca i iz vana u školu, moraju se ista također pregledavati po kućnom liječniku, kao i sami internisti.

Za eksterne zavode manja je pogibelj od trahoma, ako se nastoji da se udalje oni, kojima iz očiju prilično curi.

U svem tom imade najveću odgovornost školski ili zavodski liječnik.

a) Isti će u raznom razdoblju pregledavati djeteeće oči prema tomu, koliko je trahoma u okolici iz koje djeca dolaze. Učitelj će pako morati prijaviti liječniku pojedini dvojbeni slučaj.

b) Školski će liječnik odlučiti mogu li bolestni učenici polaziti školu ili ne. Polaziti će moći samo oni, kod kojih je trahom kroničan i kojima iz očiju ne curi jako.

c) Sva se bolestna djeca moraju liječiti dati. Za to su odgovorni roditelji. Za takove roditelje, koji bi se tomu opirali, neka se ustanovi globa, kao n. pr. za one, koji ne će da pošiljaju djecu u školu. Boolestne će liječiti školski liječnik, inače kakov specijalista ili kućni liječnik. U potonjem slučaju mora se izkazati svjedočbom pred školskim liječnikom.

d) Školski će liječnik opet odlučiti kada će moći takov učenik na novo doći u školu.

e) Zavlada li velika epidemija, tad će se škole zatvoriti ili posebne paralelke otvoriti za bolestnu djecu.

f) Školski će liječnik podnašati izvješća o pregledavanju.

Mjere proti širenju trahoma medju pučanstvom.

Kako je lako bilo opredijeliti takove mjere za zavode, škole i vojničstvo, tako je teško za pučanstvo.

Jednaku uztrpljivost moraju imati i liječnici i oni koji se liječe od trahoma. Liječenje je dugotrajno i dosadno.

Mnogi su liječnici odustali od provadjanja takovih mjera, ali se ipak nešto napraviti daće, ako je samo dobre volje.

U prvom redu morali bi liječnici prisiljeni biti, da prijave svaki slučaj trahoma, koji im pod ruke dodje ili barem one, kojima oči jako suze, te koji su za druge pogibeljni. U tu svrhu mogli bi gg. liječnici u obće svakomu pregledati oči, koj im dodje u liječenje. To ne bi škodilo dotičnomu, a ni liječnik ne bi izgubio mnogo vremena.

Doduše liječnici će bolje stojećim bolesnicima nešto i kroz prste pregledati, te ne će prijavljivati. Kod takovih nije ni velika pogibelj. Kod siromašnijih je to puno važnije. Na tu prijavu morao bi poći u stan službeni liječnik.

Živi li dotični u obitelji, moraju se tad pregledati i svi ostali članovi jesu li bolesni ili ne. Ako su bolesni mora im se razložiti kako je ista bolest pogibeljna i kako treba da se dadu liječiti. Na svaki način moraju se naučiti kako se daće očuvati da se ostali ne okuže od njih.

U drugom redu mora se pučanstvu pružiti laki način da se mogu liječiti, a to na najbolji način, ako se ustroje ambulatoriji za bolesnike na očima.

One pako, kojima oči previše suze i koji su veoma pogibeljni za druge, moralo bi se do potrebe i prisiliti na liječenje.

Od izvanredne potrebe i koristi su takovi ambulatoriji, pak bi se svud moralo nastojati, da se ustroje. U prvom redu svakako u velikim gradovima.

Akoprem je svaki doktor sveukupnog liječništva izučio i okulistiku, te je u stanju da liječi mnogo očnih bolesti, ipak se traži špecialista za teže slučajeve.

Medju teže bolesti ubrajamo bolesti dna oka, anomalije refrakcije, zatim one bolesti, koje zahtijevaju posebnu vještinu, razne operacije itd.

Onaj, koga oči bole, može lako da potraži pomoći i dalje, pak zato vidimo, da k jednom špecialisti očnih bolesti navodno iz daleka hrle takovi bolesnici.

Po tom bi se morala država brinuti, da utemelji takova ambulatorija ondje, gdje ih treba. Potreba bi se izkazala po broju stanovnika i po razprostranjenju očnih bolesti. Ondje, gdje ne bi htjeo ili gdje ne bi bilo takovog špecialiste; koji bi htjeo ambula-

torij držati, morala bi država nastojati, da dotičnom pruži slijedeće polakšice :

1. Takav specijalista imao bi pravo nazvati svoju polikliniku od vlade koncesijoniranom. Time bi pučanstvo većim povjerenjem u susret išlo k dotičnom liječniku, jer bi na taj način država garantirala, da se tome povjeriti može.

2. Službenim razglasenjem i objavom po svim uredima, školama, župnicima, zatim perijodičnim anonciranjem u službenim i drugim novinama, koje su u narodu razprostranjene, nastojalo bi se, da svaki o tome nešto čuje.

Da bi sam liječnik svoju kliniku oglasivao, ne bi imali ljudi takvog povjerenja, pak zato je bolje, kako prije kazah.

3. Svakojake polakšice morale bi se pružiti takovom specijalisti. Pripomoć u novcu da nabavi razne inštrumente, table, pokućstvo ili stan u naravi ili bezplatnog podvornika.

U onim krajevima, gdje je narod jako siromašan, morali bi se lijekovi, zavoji i naočale badava pružati.

4. U gradu bi se moralo nastojati, da se u bolnici opredijeli nekoliko kreveta za bolestne na očima, koji bi bili na raspolaganje dotičnom. Ili ako toga ne bi bilo, u tu svrhu urediti negdje drugdje jednu ili dvije sobe.

5. U posebnim slučajevima, nada sve na ladanju (selu) trebalo bi i stanovitu plaću ustanoviti za one, koji bi htjeli urediti takvu ambulatoriju. Bogatije občine mogle bi same podići takovu ambulatoriju. Liječnik, koji bi takav ambulatorij preuzeo, morao bi se izkazati, da se je specijalno očnim bolestima bavio. Morao bi se obvezati barem svaki drugi dan u stanovito vrijeme ordinirati, a za siromake bezplatno. Svaku godinu morao bi podnašati izvješće o liječenima, kao u obće o svim opaženim slučajevima.

U gradovima i ondje gdje su škole, morao bi pregledavati oči školske djece, kao i ustanoviti refrakciju istih.

Zdravstveno bi vijeće kontrolovalo takov zavod.

Na taj bi se način dalo to urediti i pomoći pružiti siromašnom narodu. U gradovima, pak gdje su velike bolnice, navadno postoji običaj, da su bolestnici na očima smješteni među bolestnicima kirurgičnim, te da ih ujedno i kirurgički primar liječi.

Navodno se kirurg puno više zanima kirurgijom, nego li bolestima očiju, pak bi zato neobhodno potrebno bilo da se ustroji posebni odjel za bolestne na očima, pa da se na tom odjelu jedna ili više soba, prama potrebi, odredi za kužne očne bolesti i da to bude u rukama jednog specijaliste.

Time zaključujemo ovaj mali članak, koji je kao nastavak: „Prvom koraku, da se umanjí broj slijepih u Hrvatskoj i Slavoniji.“¹ Tko je samo za par dana imao nesreću, da su mu svezali oči radi bolesti tako, da nije ništa vidio, može lako prosuditi kakvo je zlo slijep biti.

Brojevima sam već u prvom djelu dokazao, da je u Hrvatskoj silan broj slijepaca (2688 odnosno 2.721.) Dužnost je bila moja, kao i svakog liječnika, da se nešto pokrene na tom predmetu. Ja sam svoje učinio.²

* * *

1885. izdala je naša visoka vlada slijedeći:

Naputak o postupku proti očnom žaru (trahomu).

Očni žar — trahom, egipatska upala očiju — zaredila je u području kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade.

Ova bolest u svojim početcima ponajviše neznatna, preotimlje lagano mah, te prijeti u velikom broju slučajevima neizlječivom sljepoćom. Bolest širi se samo prenosom od čovjeka na čovjeka.

U slijedećem opisati će se u kratko bitnost trahoma, te označiti način, kako imadu oblasti postupati ondje, gdje se je bolest jur pokazala.

Dospije li nješto gnoja ili sluzi iz oka na očnom žaru oboljelog u zdravo oko, to će skoro vazda zdravo oko isto tako oboljeti. Oboljeti će oko i onda, ako je samo veoma malo kuživa u oko dospjelo. Kuživo se najaglje prenaša zajedničkim ručnikom, ako se rabi postelja u kojoj je trahomatozni ležao prije, nego li je rubenina promijenjena, ali prenaša se i predmetima kojima se je bolestnik dotaknuo rukom, koja je trahomatoznim očnim gnojem ili sluzom zamazana bila. Nakužba se s toga događa najčešće u obitelji, u gostionama, vojarnama, uzištima, kaznionama, obrazovnim zavodima itd., a to tim aglje, čim je prostor uží na kom ljudi žive.

Stanuje li mnogo ljudi u uzkom prostoru, to je prenos do dirom tim aglje, a nastalim pokvarenim zrakom postaje i zdravo oko za kuživo osjetljivije.

Velikom se mora smatrati srećom, da trahom nije u svakom stepenu svojega razvitka jednako kuživ, a opet da svako oko nije jednako osjetljivo za nakužbu.

¹ Dobiva se i u posebnom otisku kod nas za 20 nvč bez poštarine. Ur.

² Čast Vam i hvala! Ur.

Čim se trahomatozno oko više gnoji i čim više suzi, tim je kuživost veća; sasvim suhi trahom, kod kojega oko ne suzi, a u jutro nije krasticama slijepjeno, nije prionljiv. Ali trahom, što no je danas neprionljiv, može sutra jur biti u visokom stepenu prionljiv, a isto tako može zdravo oko, što no je nakužbi godine odoljevalo, neznatnim očnim katarom za nakužbu trahomom veoma osjetljivim postati. S toga je veoma krivo, ako se ikada propuste oprezne mjere za zdrave oči u slučaju, ako ima u istoj obitelji trahomatoznih bolesnika.

Bolest može žestoko početi, oko oteče jako, veoma boli te gubi vid sasvim i djelomice za nekoliko dana; ili pako počimlje sasvim lagano i neznatno, oko počme nešto suziti, te odseblja nešto sluzi, a ne pokazuje ničim tešku bolest. Samo liječnik mogao bi, preokrenuv vedje, opaziti da su se na nutarnjoj strani vedja pomolila zrnca ili bradavičice, a ove označuju trahom. Nu taj često od bolesnika nevažen i neopažen trahom može bez daljnega povoda bolesniku veoma opasnim postati, ako bolest iz nutarnje površine vedja prolazi na jedarku. Tada oboli i roženica, t. j. ona tvrda, sasvim prozirna opna, koja s preda zatvara jedarku, te iza koje vidimo opnu šarenicu (iris) sa crnom zenicom (pupilla). Na roženici nastaje uz znatne boli neproziran sloj (pannus), koj veoma potamnjuje, dapače i sasvim vid priječi ili se stvore na roženici vrijedovi, koji oko ili sasvim uništaju ili zacijeliv, ostavljaju bjelkasto-sive mrlje (brazgotine), koje vid znatno smetaju.

Trahom prijeti oku i drugim pogibeljima, od kojih se ovdje samo navadja promjena vedja, gdje se trepavice prema jedarki okrenu, te gibanjem vedja uz velike boli neprestano jedarku taru, te veoma opasne bolesti roženice uvjetuju.

Nijesu pako rijedki slučajevi, gdje trahom dulje vremena neopažen nenadanom žestokom upalom u nekoliko dana oko sasvim uništi.

Oblastima je dužnost nastojati, da se ta za narod to li pogubna bolest svim silama izkorjeni.

Da se taj cilj postigne, potrebno je da se i naukom ob opasnostima te bolesti pučanstvo podučii, a gdje je potrebno, da oblasti i silom uznastoje, da se svaki trahomatozni bolesnik po liječniku liječi. Liječenje je doista dugotrajno, jer traje nekoliko mjeseci, ali uspjeh je sjeguran.

Ako ima u občini sa po prilici 2000 stanovnika 3—4 obitelji sa poznatim bolesnicima od trahoma, to je vjerojatno, da je

bolest u toj občini jar znatno razgranjena. Kako je već prije napomenuto, to se ova bolest izvana često ne opažava, ako dakle ima u kojoj občini kod 3—4 obitelji obće poznati okobolui, to je opravdana prednuijeva, da u toj občini ima još mnogo više bolesnika od trahoma, koje oblastima poznate nijesu.

U takovoj občini biti će potrebno, da liječnik cijelo pućanstvo pregleda, te bolesnike popiše, občinsko pako poglavarstvo je za to odgovorno, da se pregledba što temeljitije obavi, t. j. da se zaista cijelo pućanstvo pregleda.

Svi, koji se kod pregledbe bolesni pronadju, imadu se lijećiti. Oni bolesnići, koji se kod kuće osamiti ne mogu i teški slućaji trahoma, imadu se šiljati u obližu javnu obću bolnicu. Bolesnik je pako onda osamljen, ako ima za svoju porabu posebnu postelju, poseban rućnik, posebnu posudu za umivanje i posebnu ćašu.

Svi ostali bolesnići imadu se lijećiti po obližem javnom lijećniku, te imadu tako dugo k lijećniku dolaziti, dokle lijećnik to potrebnim smatra.

Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove.

U Zagrebu, 12. travnja 1885.“

Dvije, tri na ćlanak: „Sljepački zavod u Hrvatskoj.“

U prošlom svezku donijeli smo Hellerov ćlanak: „Sljepački zavod u Hrvatskoj“ u prevodu g. S. Š—a. Obećali smo, da ćemo se na nj osvrnuti, jer se onda nijesmo mogli, pa to evo i ćinimo.

Sav uvod preskoćiti ćemo, jer je obćenite naravi, ali iz kojeg su ćitatelji mogli uvidjeti, da je Heller ćovjek, koj je pun zanosa za svoju stvar. Moramo priznati, da je Heller jedan medju najboljim strućnjacima u našoj monarkiji. O tom jasno svjedoći i zavod komu je on ravnatelj, te koj smije uz bok stati i inim zavodima po cijeloj Njemaćkoj. prem nije nikakov državni ili zemaljski zavod.

Gospodin se H. ćudi, što nije po visokoj vladi dozvoljeno nekujim ćovjekoljubima osnovati sljepački zavod. On dapaće znade za dan i godinu, kad se je „nekoliko philanthropa, zagrebaćkih građjana“ složilo, da „privatnim sredstvima zasnuju sljepački zavod.“ Odma za tim navadja i odluku visoke vlade. Po svem tom vidimo,

da g. H. budnim okom prati razvoj „sljepačkog pitanja“ i u našoj domovini, što je svakako lijepo i hvale vrijedno.

G. H—a osupnuli su prvi redci vladine odluke: „Pošto ne predleži potreba osnutka sljepačkoga zavoda.“ Dopuštamo, da kad bi čovjek samo ove riječi pročitao, da bi najcrnju odsudu dao našoj vladi u pogledu humanitarnog napredka. Tu su ali i druge riječi, a osobito ove: „... da bi uređenje sljepačkog zavoda, barem momentano i u najbližoj budućnosti, razvoj tek zasnovanoga zavoda za gluho-nijeme sprečivao . . . . ., s toga se za sada pravila „društva za uzgoj i obskrbu slijepaca u Zagrebu“ odobriti ne mogu.“

Moram biti pravedni, pa reći, da je korak visoke vlade u ono doba bio posve dobar. Da je vlada potvrdila pravila tog društva, ovo bi tražilo milodara po narodu. Sad bi društvo za gluho-nijeme i društvo za slijepce kucalo širom na vrata, a svatko će dopustiti, da bi i jedno i drugo slabo prošlo. Na taj bi način, ako ne propalo, a ono nazadovalo društvo za gluho-nijeme, dakle već uređeno društvo, a ovo bi drugo nekako životarilo, ali kako, neka sam Bog znade!

Vlada pako svaka ima štititi u prvom redu ono društvo, koje već postoji, a tim većma, kad već vidi plod njegov. Tako je i kod nas bilo u prvom redu visokoj vladi briga da jedno uživa, a drugo za buduće ostavi, izrekav riječ: „za sada“. Da je pako naša visoka vlada sklona i slijepcima, dokazom je naš dosadanji rad, koj se u prvom redu podporom visoke vlade uzdržaje i povećava. O tom je poznato i g. H—u sa linačke skupštine, gdje smo u pozdravnom govoru iztaknuli gornju činjenicu.

Priznajemo i sami, da se društvo gluho-nijemih ne može jednako mjerom skrbiti za slijepce, kao i za gluho-nijeme.¹ U našem početku mislili smo, da će nas društvo za gluho-nijeme pomoći, ali se u nadi prevarismo, te ostasmo samo sa prvim pokušajem. Ne zamjeramo, jer je društvo moralo najprije prvoj svojoj zadaći — za gluho-nijeme — udovoljiti.

Što je društvo za gluho-nijeme snovalo i kako je snovalo doći do zavoda za slijepce, sigurno nije znao dotični gospodin, koj je poblizje podatke g. H—u dao. Danas nam je to jasno. Pod konac glavne skupštine, koja se je održavala dne 14. travnja o. g., zaključeno je jednoglasno, na predlog predsjednikov — presvijetli g.

¹ Svratit ćemo se jednom i na to pitanje. Ur.

biskup Gašparić —: „da se društvena imovina, kao što i prinosi podupirajućih članova mogu predati visokoj kr. zemaljskoj vladi za slučaj, ako ona preuzme zavod za odgoj gluhonijeme djece na trošak zemlje. Društvo postojalo bi i na dalje da sakuplja, prema §. 2. svojih pravila, prinose za zavod slijepih.“ Nadamo se pako, da će ona riječ „sakuplja“ nešto većeg značiti t. j., da će se raditi ob osnutku zavoda za slijepce.

Povratimo se natrag. Kad je ono „nekoliko philanthropa, zagrebačkih građana“, primilo u početku spomenutu vladinu odluku, pa se s njom nije zadovoljilo, bilo bi puno bolje, da su opetovano podnesli molbu na vladu, obrazloživ potanje svoju nakanu, a iztaknuv osobito, da im nije neku konkurenciju voditi proti društvu za gluhonijeme. Stvar bi sigurno inače prošla.

Ako se gornji zaključak društva za gluhonijeme oživotvori, zaista će biti povraćena i pravila „Sv. Vida“ za uzgoj slijepaca — neodobrena. Dva društva sa istom svrhom ne mogu kod nas obstojati, pa će mladje, koje još ni u život stupilo nije, morati popustiti starijemu, koje je već nešto učinilo. No vruća nam je želja, da ono prigrlji slijepce onom ljubavi, koja je za slijepce i potrebna. Tad će zaista i ono „nekoliko philanthropa“ rado pristati uz ovo društvo, pomažuć ga i tvorom i sborom, što će im jednakom čašću biti, kao da bi i posebno društvo osnovali, pa će rado zaboraviti na prvi svoj korak, koj im nije odma uspio po njihovoj želji.

No ne izvede li se gornji zaključak društva za gluhonijeme, to se tvrdo nadamo, da će visoka vlada rado potvrditi pravila novomu društvu („Sv. Vida“); jer se je društvo za gluhonijeme, po našem bar mnijenju, već ustalilo, pa se ne mora bojati novog društva, koje u svojim pravilima niti ne misli uzeti obzir na gluhonijeme.

Do osnutka sljepačkog zavoda doći će i mora doći, to svatko uvidja, no za svaku dobru stvar treba i nekog vremena, pa tako i ovdje! Treba samo sloge i uztrajna rada, pa će: „Hrvatska k listovima slavne svoje povijesti pridati još jedan listić, na kojem će biti napisan osnutak sljepačkog zavoda!“ (Heller).
V. B.

Praktična uputa.

(Konac II. dijela.)

Kako nam valja njegovati osjetila, da donekle nadomjestite vid.

Od svih se osjetila i kod slijepca najprije razvije sluh. Po sluhu slijedi on čovjeka, razabire ovo ili ono, pa kad hoće da još bolje čuje, to otvara i usta. Već sam prije spomenuo, da nam je slijepcu nježnim i umiljatim glasom što više pjevati i govoriti, da mu se što bolje razvije sluh. Sad, kad je veći, moramo i dalje poći, naime, da po jačini zvuka pogadja daljinu. To ćemo postići, ako ponajprije razgovaramo sa slijepcem posve blizu, za tim zatražimo da se za tri koraka udalji od nas, pa se dalje razgovarajmo. Za kratko vrijeme zahtijevajmo opet da nam se za tri koraka udalji i tako redom sve dalje, ali uz to neka uvijek broji koliko je koračaja od nas udaljen. Te iste pokuse činimo i vani, gdje se glas bolje širiti može, no u sobi, pa ujedno nastojmo, da svaka osoba s njime nekoliko bar riječi progovori, da se privikne na razne glasove. Budemo li marljivi, to će nam dijete tako daleko dotjerati, da će po sluhu razabrati starost osobe s kojom govori, veličinu sobe u kojoj govori, te kako stoji veći namještaj t. j. veće posoblje. Poučimo ga, kako će si sam n. pr. čašu natočiti vodom. Sluhom se razabire da li je čaša punija ili ne, pa neka se vježba. Ako se koj put i polije, ne će svijet propasti. Za igru možemo mu dozvoliti, da iz staklenke u staklenku prelijeva vodu ili opet da nataće i izlijeva. U početku bit će kvara, al će zato kašnje biti samostalniji, jer ne će trebati od drugog moliti čašu vode.

Spakojake stvari u raznoj veličini puštajmo na pod u blizini slijepca, neka ih imenuje, a onda tek digne. Odkoturajmo kruglju, novčić, drveni tanjur ili šta slična, pa neka po sluhu potraži dotični predmet. Upozorimo ga na razliku zvukova, glasova ili šuma, kad bacamo, tučemo, stružemo, ribamo: drvo, papir, ljepenku, kožu, vunu, svilu, staklo, zemlju, kamen, željezo, zlato, srebro itd. Nastojmo da po glasovima upozna je životinje. Stavljajmo što češće pitanja: Što sad radim? Što čuješ kod onog prozora? Kod vrata? U drugoj sobi? Na hodniku? Tko sada vani govori? Čiji korak razabireš? Koja je ptica pjevala ili koja se je životinja sad oglašila? — Uputimo ga, kako će po šumu kolà razpoznati njihovu daljinu, brzinu i kakova su, te na koju stran idu, čim su natovarena i po kakovom putu idu. Upotrebimo svaku moguću sgodu, da

nam slijepac uzmogne glasbu slušati i to osobito orguljanje i pjevanje. Taj užitak oplemenit će mu i dušu i srce, a uz to uzbudit će u njem zanimanje za glasbu, a moguće razviti i glasbeni dar, što bi kasnije po nj veoma koristno biti moglo.

Zimu, vrućinu osjećamo cijelim tijelom, a tako isto osjećamo i zdravlje, bolest, glad, žeđju, pa s toga velimo, da ih osjećamo životnim osjetilom. To je osjetilo veoma razvijeno kod slijepaca, pak su zato oni puno osjetljiviji na vrućinu, zimu i sve vanjske promjene, nepogode. Dapače je to osjetilo tako razvijeno, da već cijelim tijelom, uslijed pritiska zraka, može zamjećivati bližnju stijenju, da su vrata otvorena, koj je pravac ceste, da li je bližnji predmet širi ili uži itd. Na prostom mjestu ugnuti će se drvetu ili stupu bez pipanja baš tako, kao da bi ga vidio, ali će zato u sobi, gdje nije promahe, spotaći o svaku stvar, ako nije na svom mjestu. Valja nam paziti, da se slijepac što više sâm, slobodan kreće i hoda po dvorištu ili vrtu, ali dakako ipak uz našu pazku.

Opipom razpoznaje slijepac oblik, površinu, veličinu, a po tom i svrhu dotične stvari. Njim si zamjenjuje vid, pa je posve naravno, da je po slijepca tim bolje, čim mu je razvijeniji opip. Razvijen je pako opip onda, kad njime brzo upozna stvar i njezine dijelove, te sa sjegurnošću može izreći kao ime, tako i tvar od česa je.

Štogaod samo možemo slijepcu dati, dajmo mu, ali ne iznjenjnjmo predmete prebrzo. Da si slijepac bolje zapamti, valja često opetovati. Opipom se mora naučiti razpoznavati što je tvrdo, mekano, gladko, hrapavo, dlakavo, vruće, hladno, uglasto, okruglo, malo, veliko, sitno, krupno itd. Mora razpoznati drvo od kamena ili od željeza ili od stakla. Po samom opipu razpoznavat će mnoge stvari, kao: korun, kukuruz, morsku sol (ako se u kući često rabi) itd., a i namještaj će u sobi odma poznati, čim samo malo rukom predje po dotičnoj stvari. Da ga što bolje uvježbamo, dajmo mu po dvije ili tri stvari skupa, da ih odabire. Tako možemo dati grah (pasulj) i kukuruz; rižu i kavu; groždjice i bademe. Ili opet rižu (pirinač), kukuruz i kavu. Kašnje možemo sve više toga dodati, pa i sve prije spomenute stvari. Moguće, da će nam to dobro doći u kućanstvu, jer se lako štošta izmješa, pa treba odabirati.

Mnoge su stvari prevelike, a da ih slijepac opipati može, zato mu dajmo dotične stvari vjerno pačinjene u manjoj veličini, t. j. valjane modele, tako kuće, kao zdenca, kolâ, mlina, crkve, ladje, željeznice itd. Govoreć o životinjama, valja mu i ove dati,

da ih opipa ili mu bar valjano pačinjene životinje podati tako, da ne uzmanjkaju na tim modelima osobito bitni znakovi, po kojima se dotična životinja od drugih razpoznati može. Domaće životinje, bile one i veće, samo ako su mirne, neka ih opipa, da tako dobije pojam o veličini dotičnih životinja, kao i o obliku njihovih dijelova. Tako n. pr. neka opipa kopito, papke, grive, rep, glavu, rogove, šape pasje, laloke, kljun, krila, čaporke itd.

Još su njuh i okus, koja nam spomenuti valja. Mnogo je slijepaca, kojima su baš ova čutila jako slabo razvijena, prem su mu i ova potrebna kod razpoznavanja mnogih stvari. Nije bo dosta da slijepac znade razlučiti ono što je ugodno, od onoga što je neugodno, nego ga naučimo da znade i imenovati pojedine vrsti okusa ili teka, kao i razne duhe. Kod jela ga upozorimo i recimo: to je slano, ovo sladko, žuko ili gorko, kiselo, trpko; ovo što sada jedeš jest govedska (ili ina kakova) jula; to je opet govodina; ovo je svinjetina; to zelje, špinac, luk; to jabuka i kruška itd.; evo ti smokve, badema, meda; kušaj papriku, sol, biber, cimet, kumin itd., pa kad smo ga u tom izvježbali, dajmo mu po više ili jela ili inih stvari, da ih imenuje. Kad postane veći, dajmo mu slobodno i razne tekućine, da ih uzmogne upoznati njuhom i okusom. Trpke stvari, neugodna okusa, ne će slijepac rado uzimati, no moramo ga lijepim riječima osokoliti. Da što bolje izvježbamó njuh, počnimo i tu kod jela, tražeć od njega da ponjuši recimo zelje, korabu, korun, grah, mrkvu itd. ne samo kuhanu, već i sirovu, upozorimo ga na osobitost duhe kod meda, ulja, octa, vina, rakije itd.; nastojmo da po njuhu razlikuje cimet od bibera ili paprike, metice ili inih mirodija; uz to mu dajmo i razna cvijeća, da nam uzmogne razlikovati ružu, klinčac (karanfil), ljubice, bosiljak, lipov cvijet, titrice, katanac itd. Kad budemo kašnje zahtijevali, da nam po njuhu imenuje razne stvari, učinimo to tako, da mu više stvari jedno za drugim brzo dademo. Davajuć slijepcu razno bilje, upoznajmo ga odmah i sa dijelovima biline. Recimo mu odma nešto i iz bilinstva, da barem spozna koren, stabljiku, list i cvijet. Bilo bi dobro, ako bi mogli urediti i malu sbirku raznih dišućih stvari, da nam posao laglji bude, a uspjeh veći. Spomenuti mi je jošte, da moramo slijepca upoznati i sa takovima stvarima, koje neugodno vonjaju kao: sumpor, sapun, loj, nišador, karbol, pa i gnjiloća u obće.

Sbirka učila.

Tko je dosele pažorno čitao prijašnje članke, mogao je opaziti, da mnogo treba podavati slijepcu baš u ruke. Svatko se je

već za sigurno uvjerio, da nije dosta djeci samo jedan put nešto reći ili pokazati, nego valja isti nauk i opomenu više puta opetovati. Da nam bude posao što laglji, a potrebne stvari odmah pri ruci, najbolje je osnovati sbirku svakojakih stvari. Nije to sbirka učila poput onih u muzejima, već jednostavna, koja se malo po malo i sa malim troškom urediti može. U kući će se za sjegurno naći koj broj malih staklenka, u kojima su bile ljekarije ili ako toga nije, kupe se u staklari male staklenke široka grla, tako zvane „opodeldok“ (60 kom. stoji 1 for. 50 nvč.). Uz to u dućanima dobijemo uz neznatnu cijenu dosta raznih škatulja, ako ih već doma ne imamo, a naš nam trgovac nije voljan koju prikazati. Govorimo li slijepcu o kojoj stvari, pa ako je ikako moguće, to ju metnimo ili u staklenku ili u škatulju i tako ćemo u brzo složiti malu sbirku. Dakako, da se u sbirku ne će uvrstiti n. pr. govedina, juha, varivo, dakle takove stvari, koje se ne mogu čuvati.

Valja nam paziti, da ni jedna stvar u sbirci ne smije biti veća, no ju dijete može objeručke obuhvatiti.

Kod osnutka valjane sbirke treba nam paziti, da ju uredimo tako, kako ćemo slijepcu opip što bolje razviti ili izvježbati, a da to postignemo, valja nam paziti na ovo, ako nam je ikako moguće :

1. Da se opipom razpozna je oblik predmeta.

Da ga upoznamo sa raznim oblicima, dati ćemo stvari od iste stvari ali razna oblika. N. pr. da dobije pojam trokuta, četverokuta i višekuta, dati ćemo mu iste likove ili od samog drva ili od samog papira, ljepenke. Želimo li ga upoznati sa kockom, bridnjakom ili inim geometričkim tjelesima, neka su ista ili iz drva, ili iz ljepenke, a u sili se mogu napraviti i iz repe ili koruna.

2. Da se opipom može razpoznati od česa je predmet t. j. tvar.

To ćemo tako postići, ako mu dademo raznih stvari istoga oblika, ali od razna tvoriva. N. pr. hoćemo li ga poučiti o drvu, staklu, kamenu, rogu, kovini, zemlji, dajmo mu valjak, kruglju ili bridnjak i dr. od svih spomenutih stvari,

N. pr. ako ga hoćemo upoznati sa drvom, dati ćemo mu isto u obliku kruglje, trokuta, četverokuta, višekuta; u obliku bridnjaka itd., pa i bud kakova nepravilna oblika. Hoćemo li ga upoznati sa platnom to ćemo mu ga podati u obliku trokuta, nu ne samo jedne vrsti, već više vrsti platna, od najtanjeg do najdebljeg, kao što se i kod drva razne vrsti daju. Dajmo mu za tim razne vrsti platna u obliku četverokutâ i višekutâ.

Riječju, o čem se samo govori, neka se spravi, ako je moguće. Kašuje kod opetovanja možemo mu reći od česa se pravi koja stvar ili što se sve pravi n. pr. od drva, pa čemu se upotrebljuje. Što slijepac sam pogoditi može, neka mu se ne kaže.

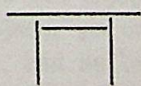
Za zabavu možemo mu dati našu sbirku, da premeće i opipava stvari. Tako će si prikratiti vrijeme, opetovati sam u sebi preduzeto gradivo, a do mnogih će znakova doći, po čem će točnije poznati koju stvar, pa koje mi moguće ni mislili nijesmo. Dogadja se, da se sa slijepcem ne možemo uvijek zabaviti, a bezposlena ga ne ćemo ostaviti, rad mu u brzu ruku ne možemo dati, pa eto sbirke pri ruci, koja će nam u takovim sgodama dobro doći.

O zabavi i ob igri.

Krivo imaju oni roditelji, koji misle da slijepac nije za zabavu i igru, jer tobož da ne vidi. I ono imade nagnuće k zabavi kao i sva ostala djeca, pa zato im dajmo sgođe i upute, da se pozabave i poigraju. Dajmo dakle maljušnoj djeci čegrtaljku, regetaljku, praporac, zvonce, u obće takove stvari, koje ugodnim načinom pobudjuju sluh, a uvježbaju prste, uz to, da se ničim neozlijede. Za veću je djecu: sviralica, trublja, bubanj, mala harmonika za usta, cimbal, vuk ili tančec, razni čurlići, krugljanje, tako zvani gradjevni ormarići (Baukasten), te razne životinjice sa što naravnijom opremom. Za djevojke bi bilo: opremljena lutka, kuhinjsko posudje, posoblje. Kašnje dajmo takove igračke, koje oteže sastavljaju i razstavljaju, da im se tako uvježbaju i ruke i pamćenje.

No siromašnim roditeljima nije moguće smoći koju igračku. Kako ćemo onda? Vrlo lako.

Dva kamenčića ili lešnjaka itd., dati će slijepcu lijepu zabavu, a to tako, da njima tučka sad po daski sad jedan o drugog. Kamenčići, kukuruz, grah i druga sitnjarija dati će mu obilne i lijepe zabave. Sad može kamenčiće slagati jedan za drugim, sad po dva, po tri i više, pa se tako odma nauči i brojiti. Dalje može tako složiti trokut, četverokut, kakovu krivulju, križ itd., a to sve, da jedno zrnce do drugog stavlja. Ovako ga možemo naučiti, kao što nam prikazuju likovi 44, 45. i 46., narisati stol, stolac, ormar

lik 44.

lik 45.

lik 46.

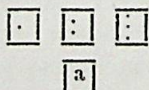
itd. u jednostavnim crtama. Kasnije će dijete i samo više toga složiti.

Hoćemo li ga što naučiti raditi, da ujedno što i zasluži, možemo i to lako učiniti!

Uzmimo ražene slame i bojadisanog papira. Slamu izrežimo škarama u male, kratke komadiće (1 do 2 centimetra duge). Sgnječene i koljenčaste komadiće odbaciti ćemo, pa samo dobre zadržati. Papir pako razrežimo u manje komadiće, iz kojih možemo izrezati trokute, četverokute, zvijezde itd. Sve te likove moramo u srijedi probosti, da dijete znade, kamo će iglicom zaći. Za prvu vježbu dajmo mu samo slamicu navadjati, a kasnije oboje. Slamica neka je za se, a papirići za se. Da se igla ne razvodi, neka se konac sveže, a na kraju priveže se slamica ili šibica, da slamica ili papir ne padne sa konca. Ovakove se stvari dadu prodati o Božiću, pa se njime mogu kititi borići ili jele.

Da taj nakit što šareniji bude, može navadjati raznobojne papiriće. Najprije se počme sa jednom bojom i onda redom dalje; ali u ovoj dobi ne više od pet boja, jer je i to dosta. Radi se pako ovako sa dvije boje:

U jednoj je kutiji slamica. S jedne strane slamice metne se kutijica papir — recimo — crvene boje, a s druge strane slamice kutijica druge veličine i drugog oblika, no ona, u kojoj je crveni papir, sa papirnom modre boje. Sad uzima po redu onamo i natrag iz svake kutijice. Kad je tri ili više boja, onda ćemo kutijicu sa slamom zasebice staviti, a one sa papirićima uzporedo ovako:

Slamica je gdje je „a“, a papirići po bojama u gornjim kutijicama, koje mogu i posve jednake biti, ali je bolje, ako su različite, a osobito, ako su od druge gradje. U prvoj je kutijici — recimo — crveni papir, u drugoj bijeli, a u trećoj modri, pa ćemo u prvu staviti jedan n. pr. kamenčić, u drugu dva, a u treću tri kamenčića u jednom da su kupu. Možemo i drugo šta staviti, n. pr. novčić, četvorku, čavao itd., a možemo i rubove kutijice po potrebi zarezati.

O bojama nam ovdje ne treba govoriti, nego se veli: Sad uzmi slamicu, pa papir iz kutijice gdje je jedan kamenčić, pa opet slamicu; onda papir iz kutijice, gdje su dva kamenčića i opet slamica itd. Učini li se i toliko, dosta je u ovo doba.

Tko bi hotio više šta učiniti, neka si pročita članak: „Slijepa dječica u zabavištu“ u ovom svezku na str. 75.

Nadalje upotrebimo ga svakom sgodom u kućanstvu, kao n. pr. grašak ljuštiti, majci iz zdjele štogod podavati, kao korun ili jabuke za bruljiti, klupko motati, predju vijati itd.

Da se i pjevanjem čovjek zabavlja, nije prigovora, pak ih naučimo razne lake pjesmice pjevati i zahtijevajmo da koj put sami ili s nama pjevaju, a to će slijepci vrlo rado učiniti.

Sav se gore spomenuti posao obavlja u kući, dakle u zatvorenim prostorijama, nu slijepac se mora kretati i vani u čistom i svježem zraku. Kod cvijeta ćemo opaziti, da je posve slab, ako ne dodje na sunce, a kako je istom sa čovjekom! Pogledjimo samo one ljude, koji obavljaju svoj posao u zatvorenim prostorijama, kako su slaba ustroja, te rado naginju raznim bolestima, a osobito k sušičavosti!. A kako su čvrsti i jedri oni, koji svoj ma i teži rad obavljaju u čistu zraku! Neka se dakle i slijepci kreću u prirodi božjoj, da nam budu što zdraviji. Budemo li u tom štedljivi, to ćemo na drugoj strani dvostruko izdati, plaćajući naime liječnika i ljekarnu! Dakle slijepac neka je i vani, pa nek se i vani poigra s kojim prijateljem, ako već brata ili sestriče ne ima, da se i on razveseli.

Kod ovakovih igara ne samo da se tijelo jača, nego se dijete i čudoredno uzgaja, jer hoće li mu se igrati, to mora svoju volju podvrgavati pravilima dotičnih igara, time postaje poslušno, a ugušuje se samovolja. Tom sgodom ujedno opažava, koju cijenu imade prijateljstvo, a uz to ima prilike upoznati čud svojih drugova.

Još mi je na jedno upozoriti, a to je, da osobito paziti valja, s kakovom se djecom družu slijepac Jesu li pokvarena, nevaljana, to im odma sa svojim strogošću zabranimo obćenje sa slijepcem, pa više puta i pripazimo, da li se izvadjaju naše odredbe.

O b o d i j e v a n j u .

Tko je prijašnje članke pročitao, mogao je opaziti, da se kod uzgoja slijepaca ponajviše za tim ide, da se u njem pobudi samoradinost, da tako ne mora živjeti o milosti drugih ljudi; već i o svojim žuljevima.

Najsmješnije je kod slijepca, kad ga oblače preko vremena, t. j. dulje no inu djecu, pa čak i u odraslijoj dobi. To bi bilo opravdano tek onda, kad ne bi imao ruku! — Mnogi su roditelji nestrpljivi kod toga posla, a ne misle, da je i s ostalom djecom

dosta muke bilo, dok su se priučila odijevanju, prem se mogu povesti za primjerom drugih, što slijepac ne može. Podje li čovjek postepeno polako i mirno, uspjeh uzmanjkati ne će. Da se kaput ne navlači na noge, a cipele na glavu, to znađe slijepac i bez naše posebne upute, jer se je dotle dovoljno upoznao sa svrhom pojedinog ruha, dok smo ga još sami oblačili. Sam se slijepac o sebi ne može naučiti oblačiti. Dužnost nam je da ga i u tom učimo, jer tko će ga onda oblačiti kad nas ne bude ili kad ne imamo vremena. Kod odijevanja moramo takodjer na sve upozoriti,* pa i na najmanju sitnicu. Znađemo da slijepac ne vidi, te da s toga najviše rabi opip, to ćemo mu kod svakog posla primijeti ruku, da se tako u nj uputi, a uz to i riječima nam valja razjašnjivati svaki postupak, a i iste vježbe nam valja često opetovati. Kao svagdje, tako se i ovdje počimlje sa najlaglim, pa ćemo mu najprije reći ime stvari ili odijela, a onda ga uputiti kako mu je primiti i držati čarapu, cipelu, hlaće, prsluk, kaput itd., da se obući može. Tom ga sгодom valja upozoriti na glavnije dijelove odijela, te koja im je svrba. N. pr. davajuć mu kaput, upozorit ćemo ga na ogrlicu, rukave, žepove, gumbe i zapučke, a onda mu se kaže čemu je ogrlica, gumbi itd., te kako moraju biti u redu. Slijepac ih ima svestrano opipati.

Najviše će nam posla zadati zakapćanje, te vezanje i privezivanje, ali ćemo ga i u to uputiti, budemo li mu ruku i prste sami vodili i premetali, doklegod se dobro ne izvježba. Istim ćemo mu načinom pomagati i kod obuvanja i izuvanja, riječju, kod svakog odijevanja i razpravljjanja. Pripeti li se kašnje, da slijepac što pogriješi, valja ga odna upozoriti, te ako je iole moguće, neka sam izpravi, a tako će postati pazljiviji i brižljiviji.

Odijelo mora biti kao i kod ostale djece godišnjoj dobi prikladno i tijelu primjereno. Pretjesno ga odijelo sapinje, preći ga u gibanju, a kod preširokog bi se odijela lako dogodilo, da bi o što zapeo, što bi u slijepcu pobudilo nesigurnost. Moram još i to spomenuti, da osobito s province što jednostavnije odijelo dajemo slijepcima, da se tako što laglje oblačiti mogu.

Kod hlaća ne bi preporučio tako zvane „hozentregere“, nego neka su tako uređjene, da ne treba ni toga, ni remena, nego da se same drže oko pasa, kad se ona kopća otrag nategne. Sprijeda i to gore među se na hlaće kvake. Za slijepca u ovoj dobi ne bi to preporučio. Najbolje je da je tu gumb, ali da je prišit isto onako i na istoj strani, gdje su i drugi. Kad već govorim o gum-

bima, moram spomenuti, da pljosnati, tanki i čvrsto prišiti gumbi nijesu još za sada za slijepca, jer ih teško zakapča.

Kao što moramo slijepca priučiti odijevanju, tako nam ga valja uputiti k redu i čistoći. To ćemo tako postići, ako mu ponajprije pokažemo kako se imade složiti svučeno odijelo, te kamo mu je spraviti, da ga opet lako nadje. U tom moramo biti jako točni. Opredijelimo mu stalno mjesto kamo će si ga uvijek na večer metnuti, da u jutro nadje. Ako je to stolac, onda neka obuću uvijek pod stolac spravlja ili kaino u kut, gdje ne će biti na putu ostalima. Svučeno odijelo uvijek mora lijepo složiti, a ne kojekako pobacati. Da djevojke naučimo slagati rubčiče i rubce, uzet ćemo otvrdji papir u podobi rubca, lijepo ćemo ga sami složiti, te podati djevojci, da ga opipa. Za tim neka ga sama razvije i opet složiti, a kad se je naučila slagati papir, dati ćemo joj i rubac, ali ona mora već znati gdje je rub, gdje ugao ruba. — Na sličan način možemo slijepca naučiti da nam zamata i zavija ostale stvari. — Ako opazimo na odijelu šta otreana ili u obće nešto neuredna, moramo ga na to upozoriti, da kašnje i sam spozna, što je oštećena odjeća. Dotičnu oštetu moramo odma popraviti, da tako uvidi, da se pred drugim ljudima ne može, pa i ne smije pokazati u razdrapanu odijelu. To tim više učiniti moramo, jer slijepac ne vidi, pa bi se po tom lako zapustiti mogao, a uz to ako bi još i zamazan bio, eto gotova rugla iz njega. Upućujmo ga takodjer, kako će svoje odijelo čuvati i od mrlja, te kako mu valja isto čistiti, osobito od blata. Dužnost nam je upozoriti ga, da i vanjština mnogo djeluje kod ljudi, nu uza sve to ne smijemo pretjerivati, jer bi od njega napravili lutku, koja ne bi kašnje za nikakov posao bila. Time bi postigli i to, da bi se slijepac više brinuo za tijelo, no za dušu.

Gore sam već spomenuo, da moramo slijepca priučiti i čistoći. Prvi je tomu temelj da ga podučimo kako valja prati ruke, lice i ostale dijelove tijela, pa ako je moguće, neka se što češće i kupa, ali vani nikada ne posve gol, a u kući ne pred svima, jer i slijepac mora znati za stidljivost. S province će nam negdje biti veoma teško, da ga priučimo kupati, a osobito vani, a još većma, ako je strašljive čudi. S vremenom će popustiti. Da se je slijepcu kupati na otvorenu mjestu, ali dobro poznatu, samo uz zdušan nadzor, suvišno je spominjati. Kraj svega toga moramo ga ipak upozoriti i na moguću pogibelj, kad se zalazi dalje dublje u vodu, da se i sam uzmogne čuvati.

Rekao sam, da se slijepac mora i sam prati. Imade ih i takovih, koji se boje vode, te ne će valjano zagrabiti rukom, već

prste samo može, pa samo šuću, kao da bi ih voda ugrizla. Od toga ih moramo odučiti, jer se ne će nikada oprati do čista.

Ako itko, to se baš slijepac mora što više prati mrzлом vodom i to ne samo lice, ruke, uha i vrat, nego i prsa, da se tijelo ojača. Redovito svakog tjedna neka se kupaju. Tijelo će im time ojačiti, a životno osjetilo ne će biti tako nježno, pa se ne će tako brzo ni prehladiti ili oboliti.

O jelu.

Smješno bi zaista bilo da zdrava čovjeka drugi hrani, pa tako isto i po slijepca, kad ga ne bi naučili i taj jednostavan posao. Još se nije dogodilo da bi tko, ma i zatisnuo oči, žlicu zanio za uho, a onda nije straha, da se ne bi i slijepac naučio sam jesti. Po primjeru se drugih ne može učiti, zato mu treba pokazati sve kretnje i svaki rad, prije ga moramo upoznati sa svim onim stvarima, koje rabimo kod jela. Osim samog imena neka znade slijepac od česa je i čemu je dotična stvar, te kako se rabi. Za tim ga valja poučiti, kako mu je držati glavu kod ovog ili onog jela, kako ima prste upotrebiti, a kako mu je opet rukom gibati. Mala djeca jedu sve sa žlicom, a grabe i prstima, pa tako valja i sa slijepcem da se najprije dobro uvježba sa žlicom jesti, a onda tek dodje vilica, pa nož. Šiljasti nož nije za slijepca, već tubast t. j. okrugla kraja. Kad je i u tom uvježban, tad ga možemo naučiti, da si i šam iz zdjele grabi.

Da ne bi slijepac iztepao jelo sa tanjura, neka drži s lijevom rukom koricu kruha uvijek na okrajku tanjura tako, da je svaki put i korica ondje, kamo porivava žlicu. Bolje bi bilo kad bi imali odublju zdjeličicu sa uvinutim okrajkom, jer iz ovakovih ne može izrinuti jelo. Nadalje moramo dijete uputiti kako će napipati sa žlicom ili vilicom nakupljenu hranu ili kako će ju sakupiti. Zato mora koricom kruha svu hranu na jedno mjesto prikupljati, da vilicom laglje ubode. Dalje da mora žlicu ravno držati, da ne prelije, pak ju k ustima prinijeti, a ne da se sagiblje k žlici. Uputimo ga kako će ustnicama ili jezikom spoznati toplinu jela, da se ne ofuri. Ne dopuščajmo, da si puna usta natrpa hranom, te da žvaće otvorenima ustima. Isto tako paziti nam je, da slijepac ne jede prenaglo, te da hranu dobro skoše. U obće rečeno: već ga s province valja priučati k svakomu redu i pristojnosti, pa čim što pogriješi, odmah ga uputiti. Istina je, da će s province mnogo put šta proiliti ili zamrljati, nu u tom nijesu bolja ni druga djeca, jer

se i njima takova šta često događja, pa i kad su veća. Rekao sam, da se slijepac mora priučiti pristojnosti i kod stola, zato mu ne dajmo, da kosti i ine odpadke kamo god meće, već mu dajmo kakov tanjurić ili šaličicu, pa neka to u nju spravi. Ako ne bi znali kako bi slijepca kod jela u ovom ili u onom uputili, najbolje je da sami isto pokušamo zatvorenima očima, pa ćemo brzo pogoditi najbolji način.

Izbiti u hrani ne dozvoljujmo podnipošto, pa neka se uči svako jelo jesti.

I natakati možemo slijepca naučiti, dakako, kad je već porasao. Da li je čaša ili posuda puna, poznati će ili po sluhu ili po težini, a može opet poznati i po sve većoj vrućini ili mrzlini, koja se širi po posudi, ako u nju nalijemo toplu ili mrzlu tekućinu. Česte vježbe i ovdje treba.

O pristojnosti i zlim običajima.

Ne pazimo li na djecu u obće, priviknuti će zlim običajima koje je teže izkoreniti, no ih u početku zapriječiti. To isto i za slijepce tim većma valja, jer čemu se slijepac jednom priučii, tomu se već tako lako ne oduči, pošto su utisci kod njega trajniji, no kod ostale djece.

Prije sam bo već spomenuo, da se i slijepac mora priučati svakoj pristojnosti, te da nam je svaku pogrešku odma izpraviti. I on bo mora znati što jest i što nije pristojno. Druga se djeca tomu nauče samim gledanjem, jer se velika većina pravila pristojnosti opažaju očima, što opet slijepac ne može. Prepustimo li to, zametavati će ga ostali ljudi, pa bi kraj toga mogao u još veće zlo pasti.

Kao što nam je priučati slijepca k pristojnosti, tako ga valja priučiti i k stidljivosti. Trebati će puno vježbâ, puno govora, ali ne smijemo štediti, želimo li da si dijete obćuvamo od zlih i pogubnih posljedica u kasnijem životu. Uputimo ga s toga, kako mu je stajati ili sjediti kad se oblači, a da si tijelo nepotrebno ne odgali. Dalje ga podučimo, kako će svoje tjelesne potreboće obaviti, a da ne bude na smutnju drugima i ujedno ga upozorimo, da se sa sramom o tom govori. Valja ga dalje naučiti, kako se pristoji u društvu ponašati, kako se pozdravlja i odzdravlja; kako mu se je svakom pojedinom sgodom držati; kad se sve mora skinuti šešir, kad opet pokleknuti, te ruke držati kod molitve. Naućimo ga da na vrata prije pokuca, no u tuđji stan udje Rijećju, što se

od svakoga čovjeka traži, to se ima i slijepac naučiti, jer je i on čovjek. Pa kao što svagdje, tako ćemo i ovdje ponajviše pokazivati morati, da ga ovo ili ono naučimo. Nu kod pobudjivanja stidljivosti nastojmo, da ga više riječima podučimo, no da sve pokazujemo.

Nije nam samo paziti na pristojnost, nego moramo paziti, da se slijepac ne priuč i raznim zlim običajima. Čim je više slijepac sam sebi prepušten, tim si više prisvoji zlih običaja, koji su drugima ne samo nemili, već i odurni, te tako zamrže i na samo dijete.

Mnogi slijepci imaju taj zao običaj, da prstom dube u očistima, ne bi li tako podražili vidni živac, da dobiju svjetla. Drugi opet imaju taj zao običaj, da kad stoje ili sjede, da se i zibaju ili opet kad stoje, da se vrte okol sebe na istom mjestu. Mnogi to i nehotice rade i to osobito onda, kad bi u razgovoru rado svoje misli sabrati. Nekoji opet kad se razgovaraju, motaju i bacaju rukama i nogama, da je strahota ili opet skakuću, previjaju, mašu rukom pred očima i to oni, koji ipak bar malo svjetla razabiru. Imade opet i takovih, koji raztežu lice na razne načine, pa ne izgledju samo smješni, već kao nakazni. Sve te mane ne smijemo propuštati, već im odma na put stati, da su tako i u tom ravna ostaloj djeci.

Ne dopuštajmo takodjer da grbavo sjede, sgrbljeni stoje ili hode; da koje rame višje drže, no drugo; da uvlače glavu med ramena; da sa rukama ili nogama ne klempeću ili tresu; da ne drže usta uvijek otvorena, prstima ne prepliću, kad se s kim razgovaraju itd. jer su to zli običaji, a nekoji mogu slijepce i posve nakaziti za cijeli im budući život. Da se nauči ravno sjediti, dajmo mu stolac primjerene visine sa naslonjalom, da se tako može naslanjati. Ne sjedi li slijepac kako valja, već sgrbljeno, to mu se prsa preslabo razvijaju, pa je veličina trbuha sa prsima u velikom nerazmjeru.

Paziti nam je kod rada, da se pravilno svi prsti rabe. Slijepci bo imadu i taj običaj, da kad što sitna, tanka u rukama imadu, pa im je drugo šta primiti, da dotični predmet stave pod prvi pregib kažiprsta. Na taj način ne rade s njim, pa zaostane u jakosti.

Mnogi rado govore, pa štošta izgovore, što ni glave ni repa ne ima. To je obično kod onih, s kojima se premalo bavimo, premalo razgovaramo ili opet sve puštamo na volju. I od toga ih

valja odučiti, a to najbolje tako, da se s njima lijepo razgovaramo, te da ih upućujemo u razborit govor.

Pazimo osobito, da se slijepac ne podade onaniji, što je kod slijepaca prije moguće, no kod ostale djece, jer su, kako već prije rekoh, veoma osjetljivi. Tu ćemo pomoći tako, ako budemo ne samo strogo na nj pazili, već i nastojali, da je uvijek u kakovu poslu, da se što više giblje, češće kuplje i čisto rublje oblači, a da u postelji nikad ne dopuste djeci, da drže ruke u hlačnim žepovima, a po gotovo da isti žepovi ne budu nikad nit najmanje prunjavi. Najbolje bi jošte bilo, da ne prave žepove u hlačama.

Konac II. dijela.¹

V. Bek.

D o p i s.

U sv. Jakovu-Krmpote, koncem svibnja. (Naši slijepci. Zamazanci. Preko noći oćoravio.) Gospodine uredniče! Čitao sam u Vašem listu, da bi ste rado saznao štogod i o slijepcima, nalazećima se u našem kršnom primorskom kraju. Koliko sam mogao od njih samih saznati i izpipati, toliko Vam i saobćujem. (Srdačna hvala Ur.)

Između 1.800 žitelja, koje ova župa broji, nalazi se petero slijepce čeljadi.

Žitelj Šime Blažević bio je već od naravi kratkovidan. „Po danu“ — pripovijedaše mi — „i Bože pomози, nešto sam vidio, ali po noći, tek da sam sjaj mjesečine nazirao.“ U to mu se navuče na jedno oko bijela mrena i ode u Zagreb. Operira mu tamo neki doktor oko, ali — od zla još gore: operacija ne uspje, a kukavac izgubi i drugo oko. — Ovaj slijepac imade i obitelj: ženu i dvoje djece. Sirotan, stanuje sada u nekom selu Slavonije. Pred malo vremena dovelo ga je na štapu — ovamo u zavičaj — starije njegovo dijete. Došao je naime, da si kroz obćinski ured, od visoke kr. zemaljske vlade izvojšti dozvolu, da može „verglecom“ svijet obijati. — Dječica su mu inače zdrava. Bez vida je ostao u šestdesetoj godini.

Antun Krpan, oslijepio je totalno pod svoje stare dane. Ima mu 80 godina. Starina je veoma razgovoran. — Jednom pri-

¹ U slijedećem godištu razpravljati će se se III. dio: „Ob obuci slijepaca u pućkoj školi.“ Ur.

likom reče mi, da me već po glasu pozna, ali svakako da bi mi obličaj rado vidjeti. On ne samo da po glasu čeljad poznaje, nego svoje ukućane i po hodu znade razlikovati. Pripovijedaše mi starac nadalje, kako mu je neka ledeničkinja okolo očiju čarala. Ponajprije — reče — uzela tri grančice od metle, sa kojima je oči križala, a uza to ovo govorila: „Tri Marije redom gredu, tri Marije — tri sestrice. Jedna nosi bijelu metlu, jedna nosi crljenu metlu, jedna nosi crnu metlu. Koja nosi crnu metlu, ta otira poganicu: poge, poganico! zaklinjam te živim Bogom, pravim Bogom, istinitim Bogom — 'odi van iz staroga Antone oka! Ako si iz luga, iz gomele; ako si iz galebe, iz mora — 'odi van iz staroga Antone oka!“ Poslije toga je „vračara“ sagrizla tri luka, pa je sa onijem „jadom“ pljućkala mu u oči. — Ja sam spočitnuo starcu „vračbu“, ali mi je on lakonično odgovorio: „Utopljenik se i za slamku 'vata“. — Njegov je otac bio sedam godina slijep. Sin mu je Stipe blagotržac, te svoga „čaću“ upravo gospodski uzdržava. Ma ne dade — što no riječ, niti „muvi“ na nj pasti. — Nego i njega oči poboljevaju, pak ga savjetovali, da se povjeri vještomu liječniku, što mi i obeća.

T o m o K r p a n je starac sa 70 godina. Pred tri ljeta izgubio je očinji vid. Oči mu ipak sasva zdravo izgledju. Puka je to sirotinja. U kućici ne ima niti sobe, nego sa jedne strane ognjišta on sa obitelji, a sa druge ono blažca kuburi.

M a r i j a P a v l i č e v i ć žena je još dosta mlada. Imade joj tek 35 ljeta. Pripovijedaše mi da je prije, nego je izgubila očinji vid, imala neku cijepjavinu u glavi (po svoj prilici reumatizam). — Poslije iste joj je počeo vid tančati i slabiti. U to zovne neku babu „Gužvinku“ iz Krivogputa, te joj ova uspe u oči sitno stučena praška od kosti sipe ribe, a od tada pako, da je posvema oslijepila. U kući joj je velika bijeda i nevolja.

M a r t a V u k e l i ć, oslijepila je u šestdesetoj godini. Reče mi, da ipak razpoznaje svjetlost dana. I čovjeka vidi, kad pokraj nje prodje — taman, kao neki osinj (sjeua).

Većim dijelom — u mjesto da se povjere vrstnim liječnicima, idu ovi bogci k raznim babam vračaram, koje se dadu za svoju „vračbu“ masno platiti i mjesto da pomognu takovim nesretnicima, a ono još odmognu i zdravlju i kesi.

Mislim, da je umjestno spomenuti i tako zvane „z a m a z a n c e“. Ovo bo su ljudi, koji većim dijelom dolaze k nam iz susjednih občina. Narod ih je prozvao „zamazanci“ iz toga razloga, jer si svoje, inače zdrave oči, nečim zamažu i tim zavaravaju

svijet da su slijepi, pa na taj način otimaju iz ustiju korieu kruha pravoj sirotinji. Dakako — kad podju „okolo“, da gusle javorove ne manjkaju, uz koje svirajuć pjevaju razne narodne pjesme i popijevke. Nekom prigodom davao sam takovom zamazancu „forintaču“ pod uvjetom, da mu ja sam oči pregledam. Ali nuto: — pobrao ti on skute s riječima: „Pustite Vi mene s mirom!“ — Otišao kao jug.

Naš g vrijednog umirovljenog nadlugara, gospodina M. B. stigla nesreća da je oćoravio. O toj svojoj nesreći pripovijedao mi je ovo: „Išao sam pregledavati svoje gospodarstvo, kad u to na jednom počeo mi pred desnim okom nekakove žige vreati. Cijele bogovite noći nijesam mogao niti oka stisnuti, a od muke, koja se na me nāvrla. Kad sam se pako iz kreveta ustao, osjetim kao da mi je trun u de-nom oku.

Zovnem na to suprugu i rećem joj da vidi, je li mi što u oku. Ona pregleda ali u njem nije ništa našla. Spopadne me neka osobita vrst strave, tako po prilici, kao ćovjeka, koji je nešto za uvijek izgubio. Stisnem lijevo oko, kad tamo — ne vidim na desno, — što no reku — ni sunca ni mjeseca. I tako eto, ako prem mi oko zdravo izgledje, — izgubio ja oko.“ — Upitam ga na to, jesu li ga prije kada oći bolile, pa mi je odgovorio, da kad su bili g. 1852. u Italiji kao vojnici, da ih je do petdeset trpilo oćnju boljeticu. Tamo su im lijećnici palili oći lapisom, pa im rekli, da je ta bolest tako nekako zrakom došla (sigurno trachoma).“

Spomenuti mi je, da je prijatelju M. mila knjiga i novina, a pošto ne ima kad ćitati, do li u noći pri svijeći, savjetovah ga, da pomanje pri svijeći ćita, jer bi mu naprezanjem mogao otupiti vidni ćivac, pa tako izgubiti — kako on kaće — i ono drugo oko. (Preporučili bi da pri svijeći baš ništa ne ćita i ne radi. Uz to neka se što prije obrati na vrstna lijećnika, da ne bi i drugo oćo po zlu prošlo. Ur.)

Adam Duić, ućitelj.

Knjićevnost.

Primili smo slijedeće knjige:

Dreiunddreissigster. Jahresbericht der evangelischen Blinden-Anstalt zu Illzach bei Mülhausen von M. Kunz, Direktor der Anstalt. Jahrgang 1889/90. Mülhausen (u Elsaškoj) 1890. Veoma radini ravnatelj M. Kunz pokazuje nam u svom izvještaju na prvom mjestu lik cijelog zavoda i njegove nepokretne imovine. Dalje je plan, nova zavodska sgrada, onda tloris sgrade.

Uz ravnatelja je još 10 učitelja, a družinčadi je 9. Ravnateljeva supruga obavlja knjigovodstvo i imade blagajnu. U vjeronauku podučava katolički župnik iz Kürgersheima, te evangelički župnik iz Illzacha. U zavodu je bilo muš. 53, a žen. 33. Svi su skoro iz Elsasa. U zavodu je izradjeno veliko mnoštvo košara, kefa, užarske robe, frkane konjske dlake, stolaca, čarapa, slannatih prostirača itd. Osim toga izradjeno je u zavodu 11.700 reljefnih zemljovida, 300 snimaka i 150 svezaka (22.000 listova) reljefnih knjiga. Gosp. Kunz je veoma marljiv i puno učila izradjuje i za ine zavode. Do sada je 38.700 kom. zemljovida razprodao, a još je naručba na 12.000 kom. On je udesio razne pisace sprave, globus za slijepce i mnoga druga učila.

Obuka je razdijeljena u četiri odjela sa 8 razreda. Osim toga je i večernja škola za one, koji još svoj obrt nijesu izučili. Učevni su predmeti slični onima u našim višim pučkim školama. Uzgojni zavod u svezi je sa obskrbinim zavodom. Prihod 1890. bio je 177.857-62 maraka.

Od istog zavoda primili smo:

„Preisverzeichnis der in der Anstalt angefertigten Handarbeiten und Lehrmittel“. Na koncu je dodano više slika, da se vidi, kakove se kefe i stolci u zavodu izradjuju.

Prvoj poučnoj českoj knjizi za videće naslov je: „O vchovávaní, vzdelávaní a podporávaní slepčův.“ Napisao Ivan Schwarz, umirovljeni ravnatelj brnskog zavoda. Sa slikom pišćevom. Tiskano u Brnu. Knjiga je u maloj osmini, te imade 72 strane. Prema koncu je francezka, njemačka, česka i poljska abeceda sa Brailleovim znakovima. Djelu je dodan životopis pišćev od Fr. Charáta. Dijelce ovo u kratko i jezgrovito razpravlja ob uzgoju, obuci i obskrbi slijepaca.

Primili smo dalje:

„O tom što djela et mir dlja ulučšenija učasti sljepih.“ To je predavanje dra Reicha, koje je imao početkom veljače 1890. u „Tifliskom kružoku“. Tiskano u Tiflisu 1890. Knjiga je u osmini, te imade 48 strana. Prilog je: Brailleova slova za ruski jezik. U knjizi se u kratko govori o prvom početku razvoja obuke slijepaca do danas, a osobito se obazire na rad i potrebe u Ruskoj. Kako nam je oveći članak o slijepcima Rusije pri ruci, to se poblize ne osvrćemo na ovu brošuru. (Vidi članak: „Slijepci u Rusiji“, „Statistika slijepaca u Rusiji od g. 1886.“

„Der zweite österreichische Blindenlehrertag in Linz am 21., 22. und 23. Juli 1890.“ Nach stenographischen Aufzeichnungen zusammengestellt von den Schriftführern P. W. Binder — Wien und Libansky — Purkersdorf. Herausgegeben von dem Privat-Blinden-Institute in Linz. 1890.

„Laura Bridgman.“ Erziehung einer Taubstumm-Blinden. Eine psychologische Studie von Prof. Dr. Wilhelm Jerusalem. Wien 1890. Verlag von A. Pichler's Witwe & Sohn. Cijena 90 nvč. (Kratak životopis Laurin donijeli smo u prošlom tečaju.)

Maurice de la Sizeranne: „Dix ans d'études et de propagande en faveur des aveugles.“ Paris 1890.

Nadalje od istog pisca: „Les aveugles par un aveugle.“ Paris 1890. Drugo izdanje. To je francezkom akademijom nagrađjeno djelo.

„Rapport sur les travaux de l'association (Val Haüy) pendant l'année 1890.“ Paris 1891.

„Société de placement et de secours en faveur des élèves sortis de l'Institution Nationale des jeunes aveugles.“ Paris 1891.

J. Mohr: „Verhandlungen der Kurzschrift-Kommission.“ Kiel 1891.

W. Ferchen: „Bericht der Kommission für Veranschaulichungs-Unterricht.“ Kiel 1891.

J. H. Meijer: „Verslag over den Toestand on de Lotgevallen der Prins Alexander Stichting op „Midden-Eng“ te Bennekom in 1890.“ Amsterdam 1891.

Od istog pisca: „Verslag over den Toestand en den Werkzaamheden van den Vereeniging tot Verbetering van het Lot der Blinden in Nederland en zijne Koloniën. (1890.) Amsterdam 1891.

Razne vijesti.

Slike. K današnjim slikama: Kardinal Josip Mihalović i Louis Braille donasamo posebne članke, vidi str. 74. i 81.

Sljepački odjel na jubilarnoj izložbi u Zagrebu bit će smješten u posebnom odjelu. Gdje, — ne znamo do danas. Tekom cijelo izložbo biti će tumačem naš urednik, a prvih osam dana, raditi će jedan slijepac kefe pred pohadjačima.

Do sada su nam već lijepe prijave stigle, a bit će vrijednih i vrlo zanimivih stvari. Od vanjskih prijavnika možemo spomenuti i „centralni zavod“ za slijepce u Münchenu, koj će obilje lijepih izložaka poslati. Do sada imademo prijave i iz Beča, Purkersdorfa, Berlina, Ilzacha, Parisa, Kopenhagena, a biti će po svoj prilici i nešto iz Petrograda. No naši domaći slijepci nijesu sve do sada onako zastupani, kako nam je želja. Sljepačkih gusala još nije, a i pjesama je posve malo. Naš se Srijem nije ničim prijavio, prem bi mogao štošta poslati. Isto tako ništa ne dobismo iz Dalmacije, te Bosno i Hercegovine. No nadamo se i odavle nešto. Prijave za „sljepački odjel“ prima uredništvo još uvijek, sve do konca srpnja o. g. Sve naše prijatelje molimo opetovano za bratsku pomoć. Poblize o tom odjelu rekli smo u II. svezku našeg lista.

Hrvatski zavod za slijepce, uredit će se do skora, kako čujemo, a osnovati će ga isto društvo, koje je podiglo i zavod za gluhonijeme. Obistiniilo se to skoro!

Lijep primjer za naše gospodje i gospodjice. Prije kratkog vremena donio je francuzki list „Soleil“ članak, u kom poziva i moli francuzke gospodje da tiskaju, odnosno priredjaju knjige za „Biblioteku za slijepce“. — Razne knjižovne radnje priredjuju se naime Brailleovim slovima, da su tako i slijepcima pristupne, te da se okoriste sa umnim proizvodima okatih ljudi. — Dame su se francuzke odazvale toj molbi. Brailleov alfabet naučio ih je g. Sizeranne, koga nazivlju velikim „ministrom slijepaca“. Sgotovljeno je već 1.200 svezaka, a bit će ih više. Za tim primjerom povelu su se i Holandezi. U Ruskoj i Italiji takodjer rade i odlične dame na takim knjigama, a u Njemačkoj naći je medju njima i članova kneževskih obitelji.

I za nas bi trebovalo takova šta učiniti, a tim većma, jer do jedine „početnice“ ne imamo drugih knjiga za slijepce. Lijepo radnje naših pjesnika i ostalih umnika mogli bi na taj način preudeliti, da ih i slijepci čitati mogu. Posao je taj vrlo lagan i brzo se nauči. Čin je sam po sebi vrlo plemenit i patrioitičan, pa se evo pruža sgoda i našim krasoticama, da, ma i malim činom, pokažu svoje nježno srce i hrvatski ponos. Svaku uputu, dati ćemo najpripravnije, a dao Bog, ne ostalo ovo „glas vapijućega.“

Tim bi načinom već unaprijed složili biblioteku za naše slijepce, pa nebi kašnje morali kuburiti.

Slijepac progledao. U selu Vrbovu, župe veleševačke, rodio se god. 1804. Mato Kramarić. God. 1878. oslijepio je na oba oka tako, da upravo ništa vidio nije. Slijep je bio 11 godina. Uzrok sljepoći ne zna ni sam. Oči su mu bile posve čiste, a ipak nije vidio. Kroz to vrijeme nije se bavio nikakovim poslom, već pušenjem i žvakanjem baguša. Od kuće nije išao prošjačiti, jer se Posavac srami. God. 1889. progledao je opet, te posve dobro vidi na oba oka, kao u svojoj mladosti. Lijeka upotrebljavao nije nikada. V. B—ć.

Uspjesi II. skupštine austrijskih učitelja slijepaca. Kako „Blindenfreund“ javlja, to su uspjesi gornje skupštine veoma povoljni. Radi se ob osnutku zavoda u Ljubljani, Cjelovcu i Černovicama. Za zavod u Černovicama priredjena je lijepa svota od 34.958 for. 36½ nvč., a ošim toga imade i zemljište vrijedno 2.616 for. 25 nvč. Za zavod u Cjelovcu da je već od prije sakupljena znatna svota. U saborima gornje, pa i dolnje Austrije sve se većma obazire na naobrazbu slijepe djece. Dapače je doljno austrijski sabor zaključio da se zemaljski zavod za slijepce u Purkersdorfu proširi, da će se sva njihova slijepa djeca moći u njem obučavati.

Kongres u Kielu. Sedmi kongres učitelja slijepaca biti će u Kielu 4. do 7. kolovoza o. g. Sa kongresom uredit će se i mala izložba. Razpravljat će se o zavodima za slijepce, o geometrijskoj obuci u zavodima, o popravljenoj Kleinovoj pisačkoj spravi, o resoluciji glede prisilnog polazka sljepačkih zavoda. Posjetitelji moći će pregledati tamošnji sljepački zavod, a bit će i izlet na more, a po svoj prilici i u Kopenhagen.

Dom za slijepe djevojke. U zadnje vrijeme nastoji se za slijepe djevojke posebna utočišta urediti. U našoj monarkiji postoji takov dom već u Lincu, a počelo se pisati i za takov dom u Beču. Isto se tako radi i u Hannoveru, te Lausanni (Švicarska). Svrha je tim „domovima“ sačuvati sirote od moralne propasti, te im pružiti sgodu za vlastitu privredu.

U sljepačkom zavodu u Filadelfiji obučava se u kuhanju i kućanstvu. Djevojke se uče naložiti vatru, te priredjivati razna jela. Kod te obuke mnogo pripomaže njuh i sluh.

Fonograf. Ne će mnogo vremena proći, pa će fonograf veliki preokrot načiniti u nastavi slijepaca. Kako to naši vrijedni čitatelji znadu, fonograf bilježi glasove i govore, pa ih lijepo i čisto opetuje. Mjesto silnih i debelih knjiga za slijepce, rabe već danas u Americi fonografe. Fonograf učenikov zabilježi predavanje učiteljevo, a slijepac si daje opetovati, udobno sjedeć, a da ne mora prstima šukati po grbastoj artiji.

Ovaj stroj biti će vrlo dobar i za one slijepce, koji bi hotjeli polaziti više škole, pa i sveučilište, jer svako predavanje učiteljevo mogu kod kuće ponoviti, te tako se dotični predmet naučiti, da mu ni stenografije ne treba. Fono-

grafom mogu se razni književni proizvodi za slijepce brže i bolje umnožati, no, recimo, tiskom. Još će bolje biti, kad će ti strojevi jeftiniji biti te će koja osoba čitati kakov sastavak, kog će odma moći ubilježiti više fonografa. Takovi fonografski valjci moći će se opet lako razprodavati, pa slijepac ne će drugo trebati no jedan stroj, a mjesto knjiga samo valjke po policama.

Čitanje pripovijedaka i drugih sastavaka slijepim pitomecima ne će u buduće morati zavodski učitelj obavljati, već fonograf. Glasbene produkcije moći će pitomci slušati u samom zavodu, a to će sve priskrbiti fonograf.

Gluh ili slijep? „Аѡбормор“, list za nastavu i vaspitanje gluhonijemih, kog uređuje Radivoj Popović u Mitrovici, a stoji 1 for. 50 nvč. na godinu, donio je u svom 2. broju slijedeće: „Charles Gounod, slavni kompozitor „Margarete“, misli da je lakše biti gluho nego slijep, ma da bi mu gluhoća izvore njegovih najživljih i najdubljih osjećaja, svirku, pomutila. „Ali, nastavlja on „ne vidjeti one, koje rado imamo, mora biti strahovito, pa samo oskudijevanje toga čini mi se dovoljnim, da ovo pitanje odlučim. Napominjem, da glasbenik donekle uživa u muzici, ako je samo čita. Tom čitanju ne dostaje samo osjećanje zvuka, da bi se potpun muzikalni utisak proizveo, ali predstava nije ništa manje savršena, da ne bi potpuno izobraženo duševno slušanje pjesme, harmonije (sklada), ritma i zvuka, jednom riječi, sve elemente svirke, koje se u naš duh inače spoljašnjim uplivom sluha prenašaju, mogla da obavi. Bethoven, gluhi, pisaše vještačke proizvode. Da ih je mogao napisati, morao ih je u svojoj unutrašnjosti pojimati. Odista svirka se čuje i ako se samo čita. Gluhoća ne ugušuje dakle sa svim uživanje i uzhićenje svirke. U ostalom se svaki glasbenik pri pisanju svojih misli nalazi u istom položaju, u kom je i gluhi. Njegov duh prima samo ono, što piše. Ali slijepoća! Čega se njome čovjek svega lišava. Kao sužanj. Ni samostalnog kretanja ne ima ti ovdje. Ne možeš ni prirode više da vidiš. Užasna tama! Nijesi u stanju da čitaš ili pišeš. U čitanju, u tavnici teče ti vijek! Gluhi je čitanjem u svezi sa cijelim mislenounnim svijetom, sa historičarem, pjesnikom, umjetnikom itd. Slijepi od svega i svačoga odvisi: prosjak je u potpunom smislu; on je najveći bijednik na ovome svijetu. Ne, tisuću puta bolje i gluho nego slijep!“

Slijep, ako ne vidi dobra, barem ne vidi ni zla. (Pravi je slijepac, tko umom ne vidi.) Zapitaše Ameša, oštroumnoga slijepca: „Zašto si oslijepio?“ On im odgovori na to: „Osljepio sam za to, što sam gledao u sekilo (to su oni ljudi, koje je teško trpjeti zbog njihovih neurednih i nesnosnih postupaka).

Drugi ga zapitaše: „Od kad si zaslijepio?“ On odgovori: „Od onda, od kako sam takovo sekile kao vas počeo vidjati.“

Opet ga treći zapitaše: „Bog je obećao, da će darovati svakom slijepcu neki veliki dar prema tome, što mu je oduzeo vid. Dakle što je tebi Bog prema tome darovao?“ Ameš na to njima odgovori: „Bog je meni darovao prema mome vidu, koji mi je oduzeo, to dobro, što ne gledam u takove nesnosne ljude kao što ste vi.“

Arabska priča. „Pobratim“.

Sedam pravila, da užouvaš vid do starosti. 1. Ako te za radnje bole oči ili ti oko suzi ili krmelji ili ako ti se blišti pred očima, ostavi odma radnju, da ti oči odpočinu. Nakon malo vremena poprimi opet radnju. Ali kad i najmanju bol oćutiš u očima, napusti odma radnju. 2. Pazi da je dosta svjetlo gdje radiš. Svjetlo da dolazi odozgor ili s lijeve strane. 3. Ako si slaba vida, ne čitaj nikada kada se voziš, bilo to kolima ili željeznicom. 4. Ako ležiš, ne

čitaj. 5. Ne čitaj, ako se oporavljaš od kakove bolesti. 6. Oči ćeš i vid očuvati, ako se sočno i umjereno hraniš, ako primjereno radiš, ako se dovoljno šećeš i zabavljaš. 7. Spavaj dostatno, ali ne puno. Tko puno čita, neka više spava, da se oči bolje odmore.

V. Izkaz darovatelja i podupiratelja.

Visoka k. zemaljska vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, dala je podporu od 50 for. za izdavanje lista. Knjiga darovali: Slavna diionička knjižara 18 k.; p. n. gg.: Sizeranne 5 k., Guilbeau 1 kom. i 2 slike, Zeyringer 1 k., Kunz 2 k., Meijer 2 k., Ferchen 2 k., J. Panijan 2 k., O. Dupin 1 kom. — Libansky dva zemljovida za slijepce. V. Šmidinger i M. Žugaj. učitelji, radnje hrvatskih slijepaca. Srdačna hvala!

Poziv na predplatu.

„Slijepčev prijatelj“ izlazit će i buduće godine, kao što i do sada, uz istu cijenu. U III. tečaju razpravljati će o obuci u pučkoj školi. Zahvaljujuć se dosadašnjim p. n. predplatnicima i suradnicima na lijepoj podpori, preporučamo se i za dalje.

P. n. g. dužnike lijepo molimo da svoj dug namire, jer i mi svoje obveze vršiti moramo.

Kod uredništva moći je dobiti slijedeće knjige:

Dr. Niko Selak: Prvi korak, da se umanju broj slijepih u Hrvatskoj i Slavoniji. Cijena 20 nvč.

Dr. Niko Selak: Drugi korak, da se u Hrvatskoj i Slavoniji umanju broj slijepih. Cijena 20 nvč.

Dr. Niko Selak: Oči i zdravlje školske djece u Hrvatskoj i Slavoniji. I. svezak. Cijena 20 nvč.

V. Bek: Bečki zavodi za slijepce i naše potrebe. Cijena 35 nvč.

V. Bek: Početnica (za slijepce). Cijena 40 nvč.

Dopisnica uredništva.

Ona p. n. gospoda, koja imaju dobiti izložbeni katalog „slijepačkog odjela“ na jubilarnoj izložbi, dobit će ga u kratko vrijeme poštom.

Sve p. n. posjetnike naše jubilarne izložbe lijepo molimo, da ne zaborave posjetiti i „slijepački odjel“. Tuj će se prodavati i razne radnje, koje su sami slijepci naredili. Moći će se ujedno dobivati i izložbeni katalog tog odjela, koj je ukrašen sa više slika.